

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΥΛΙΚΟ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
που εκπονήθηκε για τη χορήγηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης
στην κατεύθυνση
«ΠΑΙΔΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ»
από την
Πολίτη Ελένη
(Α.Μ. 432015030)

**ΘΕΜΑ: «Τα κρατικά βραβεία για το παιδικό βιβλίο γνώσεων.
Είδη, μορφές, θεματολογία και αξιολόγηση»**

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ιωάννης Παπαδάτος	Αναπληρωτής Καθηγητής	ΤΕΠΑΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	Επιβλέπων
Διαμάντη Αναγνωστοπούλου	Καθηγήτρια	ΤΕΠΑΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	Μέλος Συμβουλευτικής Επιτροπής
Ιωάννης Παπαδόπουλος	Καθηγητής	ΤΕΠΑΕΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	Μέλος Συμβουλευτικής Επιτροπής

Ρόδος, Σεπτέμβριος 2018

Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από το Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου δεν υποδηλώνει αποδοχή των απόψεων της συγγραφέως.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Εισαγωγή	6

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κεφάλαιο πρώτο: Βιβλίο γνώσεων

1.1 Ιστορικά στοιχεία για το βιβλίο γνώσεων.....	7
1.2 Ορισμός του βιβλίου γνώσεων.....	9
1.3 Θεματολογία.....	11
1.4 Είδη, περιεχόμενο και μορφές.....	13

Κεφάλαιο δεύτερο: Αξία του βιβλίου γνώσεων και ανάπτυξη

2.1 Αξία του βιβλίου γνώσεων.....	17
2.2 Γλωσσική ανάπτυξη.....	18
2.3 Γνωστική ανάπτυξη.....	19
2.4 Ανάπτυξη της προσωπικότητας.....	22

Κεφάλαιο τρίτο: Αξιολόγηση του βιβλίου γνώσεων

3.1. Ο συγγραφέας.....	25
3.2. Το κείμενο.....	29
3.3. Ο αναγνώστης.....	31

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΥΛΙΚΟ, ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ, Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Κεφάλαιο τέταρτο: τα κρατικά βραβεία

4.1 Το υλικό: βραβευμένα βιβλία γνώσεων για παιδιά.....	33
4.2 Οι στόχοι της εργασίας.....	35
4.3 Η μεθοδολογία.....	35
4.4 Η θεματολογία ανά κατηγορία.....	36

4.5 Η μορφή των βιβλίων γνώσεων.....	40
Κεφάλαιο πέμπτο: Η Αξιολόγηση των βιβλίων γνώσεων	
5.1. Ο συγγραφέας.....	46
5.2 Το κείμενο.....	51
5.2.1 Το επιστημονικό μέρος του βιβλίου	51
5.2.2 Το παιδαγωγικό μέρος.....	54
5.2.3 Η παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση.....	59
5.2.4 Κοινωνιολογικά στοιχεία.....	67
5.2.5 Το λογοτεχνικό μέρος.....	68
5.2.6 Το αισθητικό μέρος.....	71
5.3 Ο αναγνώστης.....	74
Συμπεράσματα.....	75
Βιβλιογραφία.....	77
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	80

Περίληψη

Η παρούσα εργασία μελετά τα βιβλία γνώσεων για παιδιά που τιμήθηκαν με κρατικό βραβείο από το 1998 ως το 2016 ως προς τη θεματολογία, το περιεχόμενο, τα είδη και τις μορφές και προχωρά στην αξιολόγησή τους ως προς το συγγραφέα, το κείμενο και τον αναγνώστη. Τα περισσότερα βραβευμένα βιβλία γνώσεων αντλούν τα θέματά τους από τη μυθολογία και την ιστορία. Γι' αυτό τον λόγο οι γνώσεις τους δεν είναι παρωχημένες, παρόλο που από την πρώτη βράβευση έχουν περάσει 20 χρόνια. Οι περισσότεροι συγγραφείς τους είναι καταξιωμένοι, δοκιμασμένοι και στη λογοτεχνία για παιδιά και νέους. Τα τελευταία χρόνια διαφαίνεται μια τάση προς τα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων καθώς και στα μεικτά βιβλία γνώσεων.

ABSTRACT

State awards for the children's knowledge book. Types, forms, themes and evaluation.

This paper studies the knowledge books for children awarded a state award from 1998 to 2016 in terms of themes, content, types and styles and proceeds with their evaluation of the author, the text and the reader. Most award-winning books draw on their subjects from mythology and history. That is why their knowledge is not obsolete, although 20 years have elapsed since the first prize. Most of their writers are well-known Greek writers who have also written literary children's books. In recent years, there has been a trend towards literary and mixed knowledge books.

Εισαγωγή

Τα βιβλία γνώσεων αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία του παιδικού βιβλίου στην Ελλάδα. Μπορούμε να πούμε ότι στο επίπεδο της θεωρίας είναι σχεδόν παραμελημένα, δεδομένου ότι τα περισσότερα εγχειρίδια για το παιδικό βιβλίο επικεντρώνουν στο λογοτεχνικό βιβλίο. Τελευταία, τα βιβλία γνώσεων, άρχισαν να μελετώνται με αρχή το βιβλίο της Καρπόζηλου *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων* (εκδ. Καστανιώτη, 1994) αλλά και τη διδασκαλία τους στο ΤΕΠΑΕΣ του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Το πρώτο επιστημονικό συνέδριο για το βιβλίο γνώσεων έγινε από το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Παιδικό Βιβλίο και Παιδαγωγικό υλικό» του εν λόγω τμήματος, του οποίου οι εισηγήσεις περιέχονται στο εκπονηθέν βιβλίο *Το Παιδικό Βιβλίο Γνώσεων* (εκδ. Παπαδόπουλος, 2017).

Η εργασία μας αναφέρεται στα βιβλία γνώσεων που βραβεύτηκαν στην Ελλάδα από το Υπουργείο Πολιτισμού τα έτη 1998 έως το 2016 και τα οποία παρατίθενται στο σώμα της. Οι στόχοι μας σχετίζονται με τη θεματολογία των συγκεκριμένων βιβλίων, τα είδη, τις μορφές τους και την αξιολόγησή τους αναφορικά με τον συγγραφέα, το κείμενο και τον αναγνώστη. Η δε μέθοδος που ακολουθήσαμε είναι η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου.

Η διάρθρωση της εργασίας είναι η ακόλουθη: στο πρώτο μέρος παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο για τα βιβλία γνώσεων. Γίνεται ιστορική αναδρομή στο βιβλίο γνώσεων στην Ελλάδα και επιχειρείται ο ορισμός του βιβλίου γνώσεων. Στη συνέχεια, εξετάζεται η θεματολογία τους, ο τρόπος κατηγοριοποίησης τους, η παιδαγωγική τους αξία στην ανάπτυξη του παιδιού και τα κριτήρια που λαμβάνουμε υπόψη μας για την αξιολόγησή τους. Στο δεύτερο μέρος εξετάζουμε τα βιβλία γνώσεων που τιμήθηκαν με κρατικό βραβείο σε σχέση με τη θεματολογία τους, τα είδη και τις μορφές τους. Στη συνέχεια αξιολογούνται τα βιβλία αυτά ως προς το συγγραφέα, το κείμενο, και τον αναγνώστη. Η εργασία μας καταλήγει με τα συμπεράσματα και τη βιβλιογραφία.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Θεωρητικό πλαίσιο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Βιβλίο Γνώσεων

1.1. Ιστορικά στοιχεία για το βιβλίο γνώσεων

Το βιβλίο γνώσεων αποτελεί μια πολυπληθή κατηγορία στον χώρο του παιδικού βιβλίου. Ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, αλλά και πιο πριν μεταφράζονταν και εκδίδονταν από Έλληνες βιβλία με περιεχόμενο γνώσεις με σκοπό να μορφώσουν (Παπαδάτος, 2014:213). Τα βιβλία αυτά χρησιμοποιούνταν και ως σχολικά εγχειρίδια. Ένα από τα πρώτα βιβλία γνώσεων και μάλιστα εικονογραφημένο που προοριζόταν ειδικά για το παιδικό κοινό, εκδόθηκε το 1658 στη Νυρεμβέργη και ήταν το *Orbis Sensualium Pictus* του Τσέχου επισκόπου και εκπαιδευτικού Jan Amos Comenius. Σκοπός του ήταν να διδάξει τη λατινική γλώσσα μέσα από 150 ξυλογραφημένες εικόνες που απέδιδαν τις λέξεις στα λατινικά και στα γερμανικά. Στα ελληνικά μεταφράστηκε το 1806 από τον Άνθιμο Παπά με τίτλο *Ονομαστικόν περί του Παντός, Ιωάννου Αμωσού Κομενίου*. (Καρπόζηλου, 1994: 86). Το 1810 κυκλοφόρησε στη Βιέννη η πρώτη παιδική εγκυκλοπαίδεια. Σκοπός ήταν να διευκολύνει τα παιδιά στην εκμάθηση της Φυσικής ιστορίας. Η ελληνική μετάφραση που συνοδευόταν από το γαλλικό κείμενο, ήταν

επιηρεασμένη από το πνεύμα του διαφωτισμού και εντασσόταν στην ευρύτερη προσπάθεια με σκοπό την απελευθέρωση. (Καρπόζηλου: ό.π.).

Το 1858 εκδόθηκε ο *Γεροστάθης*, βιβλίο σταθμός για το βιβλίο γνώσεων στην Ελλάδα. Ο Λέων Μελάς περιγράφει την καθημερινότητα μιας παρέας παιδιών σχολικής ηλικίας σε μια κωμόπολη της Ηπείρου που με τις ερωτήσεις τους δίνουν την ευκαιρία στον σοφό γέροντα να αναπτύξει τις απόψεις του για την υγεία του πνεύματος και του σώματος. Ο Γεροστάθης περιέχει ένα μεγάλο ποσοστό γνώσεων για γεγονότα και πρόσωπα της ελληνικής και της τότε διεθνούς πραγματικότητας. Αλλά και τα ιστορικά μυθιστορήματα της Πηνελόπης Δέλτα εγείρουν έναν προβληματισμό σχετικά με το περιεχόμενό τους. Η ίδια η Πηνελόπη Δέλτα δηλώνει ότι «η κύρια πρόθεσή της δεν είναι η μετάδοση γνώσεων, αλλά η ιδεολογική διαμόρφωση του αναγνώστη» (Καρπόζηλου, 1994: 85). Όμως στην πραγματικότητα τα βιβλία αυτά προσφέρουν γνώσεις χρησιμοποιώντας έναν διηγηματικό μανδύα άρα μπορούμε να τα κατατάξουμε στα βιβλία γνώσεων.

Ήδη από τον περασμένο αιώνα έχει απασχολήσει τους μελετητές κατά πόσο είναι θεμιτό να παρουσιάζονται γνώσεις μέσω μιας ιστορίας-πλαισίου. Το κύριο επιχείρημα όσων υποστηρίζουν αυτή την πρακτική είναι ότι ο αναγνώστης αποκτά γνώσεις αβίαστα, μέσα από μια ιστορία που του προσφέρει και ευχαρίστηση, ενώ η άλλη άποψη είναι ότι ο το παιδί - αναγνώστης παρακολουθώντας την πλοκή της ιστορίας δεν δίνει την απαιτούμενη προσοχή στις προσφερόμενες γνώσεις. Τα βιβλία γνώσεων φαίνεται να απασχολούν πολύ λιγότερο συγγραφείς – και αυτό αντανακλά άμεσα και στους θεωρητικούς και στους κριτικούς – της παιδικής λογοτεχνίας σε σύγκριση με τα λογοτεχνικά βιβλία. (Κανατσούλη, 2017: 58). Σύμφωνα με την Κανατσούλη αυτό οφείλεται σε περισσότερες από μία αιτίες.

Αν λάβουμε υπόψη μας ότι ένα καλό βιβλίο γνώσεων οφείλει να συνδυάζει την επιστημονική διαχείριση της πληροφορίας, τη συγγραφική δεινότητα στην απόδοσή της, την παιδαγωγική καταλληλότητα και την καλή εικονογράφηση, θα οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι η δημιουργία ενός βιβλίου γνώσεων είναι πιο δαπανηρή από ένα λογοτεχνικό και με δεδομένο ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει ισχυρή παράδοση βιβλίου γνώσεων οι εκδότες προτιμούν να μεταφράζουν τις έτοιμες ξένες εκδοτικές σειρές (Κανατσούλη, 2017: 58).

Επίσης, οι αναφορές και οι μελέτες στο βιβλίο γνώσεων συγκριτικά με τη μελέτη της παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας είναι λίγες. Παρόλ' αυτά τα

τελευταία χρόνια φαίνεται ότι υπάρχει ένα ενδιαφέρον για τα βιβλία γνώσεων και εκδίδονται ελκυστικά βιβλία που πληρούν τις παραπάνω προϋποθέσεις.

1.2.Ορισμός του βιβλίου γνώσεων

Κάνοντας λόγο για «παιδικό βιβλίο» ή «βιβλίο για παιδιά» αναφερόμαστε σ' όλα εκείνα τα βιβλία που απευθύνονται σε παιδιά. Μπορούμε να διακρίνουμε δυο μεγάλες κατηγορίες: την «παιδική λογοτεχνία» ή «λογοτεχνία για παιδιά» και το «παιδικό βιβλίο γνώσεων» ή «βιβλίο γνώσεων για παιδιά». Αλλά, πόσο αναγκαίος είναι ο διαχωρισμός των βιβλίων σε κατηγορίες;

Ο Σπινκ αναφέρει ότι «πολλοί νέοι στην ηλικία αναγνώστες δεν κάνουν διάκριση ανάμεσα στο λογοτεχνικό και μη λογοτεχνικό, διάκριση που πολλοί μεγάλοι θεωρούν εξαιρετικά σημαντική» (Σπινκ, 1990: 61).

Η Καρπόζηλου επισημαίνει πως «η χρησιμότητα οποιασδήποτε διαίρεσης πρέπει να θεωρείται δεδομένη, όχι επειδή είναι απαραίτητη για τα παιδιά, αλλά επειδή διευκολύνει τους ενηλίκους που ασχολούνται με παιδικά βιβλία. Εξυπηρετεί τους βιβλιοθηκάρχους και τους βιβλιοπώλες να κατατάξουν και να ταξινομήσουν τα βιβλία ώστε οι ίδιοι και οι αναγνώστες να τα βρίσκουν εύκολα». (Καρπόζηλου, 1994: 109).

Τα λογοτεχνικά βιβλία έχουν ως βασικό τους στόχο να ψυχαγωγήσουν τον αναγνώστη, αποσκοπώντας ταυτόχρονα στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του και στην κοινωνικοποίησή του. Αντίθετα, τα βιβλία γνώσεων είναι εκείνα που μέσα από την παράθεση στοιχείων, πληροφοριών, γεγονότων, δεδομένων, φαινομένων, περιγραφών, εξηγήσεων και ερμηνειών επιχειρούν να εισαγάγουν το παιδί – αναγνώστη στον χώρο της επιστήμης και να το βοηθήσουν να ανακαλύψει τις γενικότερες έννοιες που διέπουν τον φυσικό και κοινωνικό κόσμο, να ενθαρρύνουν την δεξιότητα της ερευνητικής εργασίας και τέλος να αναπτύξουν την κριτική σκέψη..

Η Καρπόζηλου, στο βιβλίο της *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων* επισημαίνει ότι «τα βιβλία γνώσεων έχουν μορφωτικό χαρακτήρα και γι' αυτό ονομάζονται από ορισμένους επιμορφωτικά». Σπεύδει, όμως να διευκρινίσει ότι και τα λογοτεχνικά βιβλία λειτουργούν ως ένα βαθμό με τον ίδιο τρόπο «μόνο που οι γνώσεις που παρέχει το λογοτεχνικό βιβλίο αφορούν τον εσωτερικό κόσμο και τις ανθρώπινες σχέσεις, δίχως να αποκλείεται και η μετάδοση άλλου είδους γνώσεων». (1994:85). Ο

Ντελόπουλος κατατάσσει το βιβλίο γνώσεων «σε μια κατηγορία βιβλίων τα οποία δεν είναι προϊόντα φαντασίας, αλλά καταγίνονται με θέματα επιστημών και τεχνών σε απλή μορφή και ανάπτυξη κατάλληλη για τις μικρές ηλικίες» (Πανάου, 2010).

Οι Tomlinson και Lynch Brown αναφέρουν ότι «καθώς τα μη λογοτεχνικά κείμενα δεν περιορίζονται αποκλειστικά στην παρουσίαση πραγματολογικών στοιχείων, η κατηγορία αυτή μπορεί να οριστεί καλύτερα με βάση την έμφαση, πρόθεση και λειτουργία της: το μη λογοτεχνικό επικεντρώνεται σε πραγματικά γεγονότα και στοχεύει στην πληροφόρηση, ενώ το λογοτεχνικό κείμενο επικεντρώνεται σε φανταστικά γεγονότα και δίνει έμφαση στην ψυχαγωγία του αναγνώστη» (Πανάου, 2010).

Η Joan Glazer υποστηρίζει ότι «τα βιβλία αυτά δεν αφηγούνται καμιά ιστορία, αλλά εμπεριέχουν γεγονότα του παρόντος, αντιλήψεις και γενικεύσεις για ένα θέμα, παρά το γεγονός ότι υπάρχει το ενδεχόμενο να υιοθετούν και τις δύο περιπτώσεις» (Παπαντωνάκης & Κώτη- Παπαντωνάκη, 2010).

Οι Παπαντωνάκης & Κώτη – Παπαντωνάκη επιχειρούν να ορίσουν το βιβλίο γνώσεων ως «το βιβλίο εκείνο το οποίο έχει γραφεί με ή χωρίς αφήγηση, κυρίως χωρίς λογοτεχνικότητα, με στόχο να παράσχει στοιχειώδεις πληροφορίες πάνω σ' ένα θέμα με συγκεκριμένα, συνήθως αυστηρώς καθορισμένα, χαρακτηριστικά και εικονογράφηση, η οποία καθώς οπτικοποιεί την παρεχόμενη γνώση, διευκολύνει την εμπέδωσή της». (Παπαντωνάκης & Κώτη - Παπαντωνάκη, 2010). Στη συνέχεια, προτείνουν κριτήρια αξιολόγησης των βιβλίων γνώσεων για την ένταξη ενός βιβλίου στα βιβλία γνώσεων και τον καθορισμό της ποιότητάς του.

Η συγγραφέας παιδικών βιβλίων γνώσεων και βιβλιοκριτικός Μαρίζα Ντεκάστρο σε άρθρο της στο ηλεκτρονικό περιοδικό *Ο αναγνώστης για τα βιβλία γνώσεων* αναφέρει: «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κάθε βιβλίο προσφέρει γνώσεις, μερικά όμως το κάνουν συστηματικά. Είναι τα βιβλία γνώσεων, πολλαπλών αναγνώσεων και αναφοράς που προεκτείνουν, εμπλουτίζουν μια ήδη αποκτημένη γνώση ή τη συμπληρώνουν απαντώντας σε συγκεκριμένα ερωτήματα. Ένα από τα χαρακτηριστικά τους είναι ότι λειτουργούν συνειρμικά και ωθούν τον αναγνώστη να προσεγγίσει το θέμα από διαφορετικές πλευρές» (Ντεκάστρο, 2015).

Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο Παπαδάτος «δεν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει ένας ολοκληρωμένος ορισμός για το βιβλίο γνώσεων. Ίσως επειδή, και χάρη στις δυνατότητες της τεχνολογίας, το συγκεκριμένο είδος ολοένα και εξελίσσεται, αλλά και επειδή ένα μεγάλο μέρος του βιβλίου γνώσεων εντάσσεται πλέον στη

μυθοπλαστική λογοτεχνία, οπότε καθίσταται δυσχερής η διατύπωση ενός ορισμού» (Παπαδάτος, 2014: 213).

1.3. Θεματολογία

Όλα τα θέματα της ανθρώπινης γνώσης μπορούν να αποτελέσουν θέμα για ένα βιβλίο γνώσεων. Μπορούμε να έχουμε βιβλία γνώσεων για: Ιστορία, (Αρχαία, Ελληνιστική, Ρωμαϊκή, Βυζαντινή, Επανάσταση 1821, Νεότερη, Παγκόσμια), Μυθολογία, Λαϊκή παράδοση, Ιστορία πολιτισμού, Ανθρωπολογία, Φυτολογία, Ζωολογία, Φύση - Οικολογία, Γεωγραφία, Γεωλογία, Ορυκτολογία, Ειρήνη, Πολυπολιτισμικότητα, Διαφορετικότητα, Ναρκωτικά, Οικογενειακές σχέσεις, Μέσα συγκοινωνίας, Μουσειολογία, Διαδίκτυο, Εικαστικές τέχνες, Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, Συναισθηματική – Κοινωνική νοημοσύνη, Σχολικό εκφοβισμό, Διατροφή, Τεχνολογία, Κατασκευές, Φιλοσοφία, Θρησκεία, Μαθηματικά, Πειράματα, Γλυπτική, Αρχιτεκτονική, Μουσική – τραγούδια, Οδηγούς πόλεων, Αθλητισμό και σε οποιοδήποτε τομέα απλώνεται η ανθρώπινη γνώση. (Παπαδάτος, 2014: 222).

Μια πολυπληθής κατηγορία βιβλίων γνώσεων είναι εκείνα που αντλούν τα θέματά τους από την ιστορία και τη μυθολογία. Η Μαρία Αγγελίδου στη σειρά έξι βιβλίων με τίτλο *Ιστορίες που τις είπε...* και με γενικό τίτλο *Η ιστορία δεν είναι μόνο μάθημα*, στοχεύει να δείξει στον αναγνώστη στοιχεία από την αρχαία ελληνική ιστορία που δεν θα βρει στα σχολικά βιβλία. Στο ίδιο μοτίβο κινείται η σειρά της ίδιας *Το Βυζάντιο σε 6 χρώματα* που αναφέρεται στη βυζαντινή ιστορία. Η κλασική πλέον σειρά της Σοφίας Ζαραμπούκα *Μυθολογία* που αποτελείται από δέκα τόμους και επανεκδίδεται συνεχώς από τη δεκαετία του 80, αποτέλεσε τη βάση για τη μετέπειτα πολυπληθή παραγωγή βιβλίων μυθολογίας (Παπαδάτος, 2014:250).

Στη σειρά *Μυθολογικά παραμύθια* γνωστοί συγγραφείς όπως η Μαρία Αγγελίδου, ο Αντώνης Παπαθεοδούλου, ο Κώστας Πούλος και η Καλλιόπη Κύρδη μεταγράφουν αρχαίους ελληνικούς μύθους ως συναρπαστικά παραμύθια δράσης. Μια επίσης πολυπληθής κατηγορία βιβλίων είναι τα βιβλία τέχνης. Βιβλία που αναφέρονται στη ζωή και στο έργο μεγάλων ζωγράφων, βιβλία για πίνακες ζωγραφικής, βιβλία που καλλιεργούν τις δεξιότητες ανακάλυψης μέσα από την τέχνη. Μάλιστα, κάποια απευθύνονται και σε πολύ μικρά παιδιά όπως της Σελιέ, το

Οι 10 πρώτοι μου πίνακες ζωγραφικής. Πρόκειται για ένα καλαίσθητο και πρωτότυπο βιβλίο που παρουσιάζει 10 γνωστούς πίνακες με κυκλικά κενά σε κάποια σημεία τους ώστε να εξάψει την περιέργεια του μικρού αναγνώστη. Η ίδια συγγραφέας έχει γράψει και το *Ζωγραφική πες μου τα μυστικά σου* που απευθύνεται σε μεγαλύτερα παιδιά και παρουσιάζει 40 πίνακες με ένα συνοδευτικό κείμενο εμπνευσμένο από τον πίνακα και σχετικές πληροφορίες.

Τα περισσότερα βιβλία τέχνης είναι μεταφράσεις ξένων βιβλίων αλλά υπάρχουν και αξιόλογες ελληνικές σειρές όπως της Φίλιας Δενδρινού και της Ελένης Τσαλδίρη. Πρόκειται για μικτά βιβλία γνώσεων που εκτός από πληροφορίες για τους ζωγράφους, τη ζωή και την τέχνη τους περιλαμβάνουν και δραστηριότητες.

Μια μεγάλη θεματική κατηγορία που προσιδιάζει με τα βιβλία για τις τέχνες είναι η μουσειακή αγωγή. Τα βιβλίο της Ντεκάστρο *Με τους ζωγράφους της πινακοθήκης Αβέρωφ* και το *Στο νέο μουσείο της Ακρόπολης* είναι οδηγοί που όπως αναφέρεται στον τίτλο τους μας ξεναγούν στην πινακοθήκη Αβέρωφ και στο μουσείο της Ακρόπολης προβάλλοντας επιλεγμένα έργα ώστε να λειτουργήσουν ως προτρεπτικός παράγοντας για να επισκεφτεί κανείς τους χώρους αυτούς. Η ίδια συγγραφέας έχει γράψει και οδηγούς πόλεων όπως *Η Αθήνα σε επτά διαδρομές, Πάμε στο Ναύπλιο* κ.α. που ξεναγούν τον αναγνώστη σε ενδιαφέροντα μνημεία των αντίστοιχων πόλεων.

Ένας μεγάλος αριθμός λογοτεχνικών βιβλίων γνώσεων αναφέρεται σε οικολογικά ζητήματα με σκοπό να αφυπνίσει τον αναγνώστη και να καλλιεργήσει οικολογική συνείδηση. Μ' αυτή τη θεματική κυκλοφορούν τέσσερα βιβλία της Ελένης Ανδρεάδη με γενικό τίτλο *Πράκτορες του πλανήτη*. Με παιγνιώδες ύφος και χιουμοριστική διάθεση η συγγραφέας παρουσιάζει τα οικολογικά ζητήματα και προτείνει τρόπους για την προστασία του πλανήτη. Αντίστοιχα προβλήματα πραγματεύεται και το βιβλίο του Παπαθεοδώρου *Η λευκή απεργία των ροζ φλαμίνγκο* όπου περιγράφονται με γλαφυρό τρόπο οι συνέπειες που έχει η αλλόγιστη παρέμβαση του ανθρώπου πάνω στο φυσικό περιβάλλον.

Μια ιδιαίτερη κατηγορία βιβλίων είναι εκείνα που αναφέρονται στις φυσικές επιστήμες και προτρέπουν τους αναγνώστες να λειτουργήσουν ως «μικροί επιστήμονες». Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει το εξαιρετικό βιβλίο *Αυτό το βιβλίο πιστεύει ότι είσαι επιστήμονας* όπως δηλώνει και ο τίτλος του. Πρόκειται για ένα διαδραστικό βιβλίο που αναδεικνύει την έμφυτη ικανότητα των παιδιών να

παρατηρούν, να αναρωτιούνται, να θέτουν ερωτήματα και εν τέλει να μαθαίνουν. Στην ίδια κατηγορία ανήκει και το *100 βήματα για την επιστήμη: Πως πέτυχε, πως το ανακάλυψαν*. Περιγράφει με απλό και κατανοητό τρόπο τις σημαντικότερες ανακαλύψεις της ανθρωπότητας για το διάστημα, τους αριθμούς, τους τροχούς, το φως, τον ήχο, τα σωματίδια, την ιατρική, την ενέργεια και τη ζωή.

Τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο μιας ενεργητικής παρέμβασης στις μικρές ηλικίες, εκδίδονται βιβλία που ανοίγουν το δρόμο στη διαχείριση δύσκολων καταστάσεων και την καταπολέμηση της άγνοιας και των στερεοτύπων. (Ντεκάστρο, 2017: 71-86). Μπορούμε δε να τα κατατάξουμε σε τρεις κατηγορίες:

- α) βιβλία με περιεχόμενο καθημερινά θέματα όπως παιδικές εμμονές (γκρίνια, μοίρασμα), ποικίλοι φόβοι (αρρώστιες, θάνατος, σχολείο και εκφοβισμός, σκοτάδι). Έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό, ατομικές ιδιομορφίες, αισθήματα μειονεξίας,
- β) βιβλία με περιεχόμενο τις ενδοοικογενειακές σχέσεις: για το διαζύγιο, την αδερφική αντιζηλία, το θάνατο, την οικονομική κρίση και
- γ) βιβλία με περιεχόμενο κοινωνικές συμπεριφορές όπως: υιοθεσία, καταναλωτισμός, αποδοχή της διαφορετικότητας, (ξένα παιδιά, ΑΜΕΑ) θυμός, ζήλια, φιλία. (Ντεκάστρο, ό.π.).

Τα τελευταία χρόνια, επίσης, έχει κυκλοφορήσει στην Ελλάδα μια ιδιαίτερη σειρά βιβλίων από τις εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη που πραγματεύεται θέματα σχετικά με του νόμους και τη δικαιοσύνη. Χαρακτηριστικοί τίτλοι είναι *Πως έμπλεξα με τη δικαιοσύνη, Μικροί ΔασοΝόμοι, Ζητείται δικηγόρος με μουστάκια και ουρά, Μια του κλέφτη, δυο του κλέφτη, Τι τους θέλουμε τους νόμους* (Παπαντωνάκης, 2017: 119-134). Γενικότερα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι με την πάροδο των χρόνων υπάρχει μια διαφοροποίηση ως προς τη θεματολογία καθώς δίπλα στα βιβλία με επιστημονικές γνώσεις προστίθενται και βιβλία που στοχεύουν στην γνώση του εαυτού (συναισθηματική νοημοσύνη, σεξουαλική διαπαιδαγώγηση).

1.4. Είδη, περιεχόμενο και μορφές

Η Καρπόζηλου διακρίνει τα βιβλία γνώσεων ως προς το περιεχόμενό τους σε δύο μεγάλες κατηγορίες: στα πληροφοριακά και στα κοινά πραγματογνωστικά. Τα πληροφοριακά είναι εκείνα που «ανατρέχουμε για μια πληροφορία και σπάνια διαβάζονται στην ολότητά τους». Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν οι παιδικές

εγκυκλοπαίδειες, τα λεξικά, οι άτλαντες. Τα βιβλία αυτά απευθύνονται κυρίως σε μαθητές κι η χρήση τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το σχολείο και τις σχολικές εργασίες. Τα κοινά πραγματογνωστικά βιβλία ή μη πληροφοριακά είναι όλα εκείνα που ασχολούνται με την ιστορία, τον πολιτισμό, την αρχαιολογία, τις ανακαλύψεις, τις τέχνες και άλλα πολλά. Όπως τονίζει η ίδια «αν θέλουμε να είμαστε επιγραμματικοί θα λέγαμε ότι όλη η ανθρώπινη γνώση μπορεί να αποτελέσει και αποτελεί αντικείμενο των βιβλίων γνώσεων για παιδιά» (Καρπόζηλου, 1994:107).

Ο Παπαδάτος κατατάσσει τα βιβλία γνώσεων σε τέσσερις κατηγορίες :

α. *Στα απλά, μη μυθοπλαστικά βιβλία γνώσεων.* Περιέχουν γνώσεις, διατυπωμένες με επιστημονικό τρόπο. Λέγονται και καθαρά βιβλία γνώσεων. Ένα χαρακτηριστικό βιβλίο αυτής της κατηγορίας είναι Το *Οικολογικό Αλφαβητάρι*. Στην εισαγωγή του αναφέρεται ότι «αποτελεί μια μικρή επίτομη εγκυκλοπαίδεια σε θέματα περιβάλλοντος και απευθύνεται κυρίως σε παιδιά 8 έως 13 ετών». Η ύλη του είναι δομημένη με αλφαβητική σειρά και περιλαμβάνει πάνω από 100 λήμματα μεταξύ των οποίων η αειφορία, η όξινη βροχή, το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Στον πρόλογο του βιβλίου επισημαίνεται ότι «η ανάπτυξη των θεμάτων γίνεται με βάση τις δεξιότητες και τις ικανότητες των μαθητών».

Η Καρπόζηλου (2010) προβλέπει ότι τα καθαρά πληροφοριακά βιβλία γνώσεων θα υποχωρήσουν, καθώς η ανάγκη των μαθητών για την άντληση πληροφοριών για τις σχολικές τους εργασίες καλύπτεται σε μεγάλο βαθμό από το διαδίκτυο. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν οι άτλαντες και τα λεξικά. Τα τελευταία χρόνια κυκλοφορούν βιβλία αυτού του είδους που απευθύνονται και σε μικρά παιδιά με παραθυράκια ή αναδιπλούμενα μέρη. Ο *Άτλαντας του διαστήματος* (2017) απευθύνεται σε παιδιά των πρώτων τάξεων του δημοτικού. Χωρίζεται σε θεματικές ενότητες, ηλιακό σύστημα, σελήνη, ταξίδι στο διάστημα, άνθρωποι στο διάστημα, το σύμπαν. Τα μικρά κείμενα, τα σκίτσα και οι αναδιπλούμενες εικόνες προσελκύουν το ενδιαφέρον των παιδιών.

β. *Στα απλά μη μυθοπλαστικά βιβλία γνώσεων με λογοτεχνίζουσα αφήγηση (λογοτεχνίζοντα βιβλία).* Είναι βιβλία γνώσεων που πλαισιώνονται από μια ιστορία. Στο μουσικό βιβλίο *Ο Ρένος και η ροκ* (2017) ο ήρωας ταξιδεύει στο Λονδίνο και γνωρίζει τα μουσικά όργανα της ροκ. Η ιστορία είναι το πρόσχημα. Στόχος του βιβλίου είναι η γνωριμία με τα μουσικά όργανα που στο τέλος του βιβλίου παρουσιάζονται με τη σειρά και δίνουν τη δυνατότητα στον αναγνώστη να τα ακούσει πατώντας το αντίστοιχο κουμπί.

γ. *Στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων.* Είναι βιβλία που προσφέρουν γνώσεις μέσα από ένα λογοτεχνικό κείμενο. Σε κάποια από αυτά υπάρχει δυσκολία κατάταξής τους στα λογοτεχνικά ή στα βιβλία γνώσεων (Καρπόζηλου, 1994). Τα τελευταία χρόνια υπάρχει άνθιση αυτού του είδους των βιβλίων. Η γνώση περνά με έμμεσο τρόπο και αυτά τα βιβλία γίνονται πιο εύκολα αποδεκτά από τα καθαρά βιβλία γνώσεων που κάποιες φορές θυμίζουν σχολικά εγχειρίδια (Παπαδάτος, 2014). Το *Οχ χταπόδι λάθος πόδι* (2016) είναι ένα εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο που μέσα από την αστεία ιστορία ενός χταποδιού που μπερδεύει τα πόδια του μαθαίνει στα μικρά παιδιά τα επαγγέλματα. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και τα ιστορικά μυθιστορήματα, όπως το *Ευπόλητοι ήρωες* της Αλεξάνδρας Μητσιάλη που ο αναγνώστης αποκομίζει γνώσεις για την περίοδο της Κατοχής απολαμβάνοντας ένα καλογραμμένο μυθιστόρημα.

δ. *Στα μεικτά βιβλία γνώσεων.* Είναι βιβλία που περιλαμβάνουν δύο ή περισσότερες κατηγορίες. Το βιβλίο του Παπαθεοδώρου *Τόγκο, το σκυλί των πάγων* ανήκει σ' αυτή την κατηγορία. Στο πρώτο μέρος ο συγγραφέας μας διηγείται την ιστορία ενός σκυλιού που έσωσε το χωριό όταν διένυσε μεγάλη απόσταση για να μεταφέρει φάρμακα. Στο δεύτερο μέρος διαβάζουμε την πραγματική ιστορία του Τόγκο που έχει ομοιότητες αλλά και διαφορές από τη μυθοπλαστική.

Ένα ιδιαίτερο βιβλίο αυτής της κατηγορίας είναι οι *Μέλισσες*. Θα μπορούσε να θεωρηθεί και μια θεματική εγκυκλοπαίδεια για τις μέλισσες, καθώς μοιάζει με πληροφοριακό βιβλίο, αλλά περιλαμβάνει πλήθος πληροφοριών από το πώς φτιάχνεται η γύρη ως και συνταγές μαγειρικής. Η ύλη του χωρίζεται σε δισέλιδα όπου με λεπτομερέστατη εικονογράφηση μας πληροφορεί για την ιστορία της μέλισσας, την ανατομία της, τη βασίλισσα της κυψέλης, τη σχέση της με τους ανθρώπους από την προϊστορική εποχή, ως την Αρχαία Αίγυπτο, τον Μέγα Αλέξανδρο, τον Ναπολέοντα και την Ιωσηφίνα.

Ένα ιδιαίτερο είδος που μπορούμε να το κατατάξουμε στην τρίτη κατηγορία είναι οι μυθιστορηματικές βιογραφίες. Η Norton κατατάσσει τις βιογραφίες στις παρακάτω κατηγορίες: Εξερευνητές της γης και του διαστήματος, πολιτικοί ηγέτες και κοινωνικοί ακτιβιστές, καλλιτέχνες και συγγραφείς, άνθρωποι που επέδειξαν επιμονή (Norton, 2007:640). Στην εικονογραφημένη βιογραφία *Αμέλια, το κορίτσι που πετάει*, περιγράφεται η Αμέλια Έρχαρτ ως ένα κορίτσι διαφορετικό από τα άλλα που είχε βάλει στόχο της ζωής της να πετάξει. Το μυθοπλαστικό μέρος του βιβλίου σταματά στη φράση «Με λένε Αμέλια. Είμαι δέκα χρονών. Ναι μια μέρα θα

πετάξω!» Έπειτα ακολουθεί το βιογραφικό της σημείωμα και φωτογραφίες της. Επίσης, συχνά βιογραφούμενοι είναι ζωγράφοι. Για τον ζωγράφο Θεόφιλο έχουν γραφτεί τρεις διαφορετικές βιογραφίες για παιδιά. Το *Μαγικές διαδρομές στην τέχνη* από την Κατερίνα Τζαβάρα που είναι ένα μεικτό βιβλίο γνώσεων με στοιχεία για το έργο του ποιητή, δραστηριότητες και κατασκευές, το *Ο ζωγράφος Θεόφιλος* από τον Κώστα Πούλο και το *Ο θησαυρός του Θεόφιλου* από τον Γιώργο Κατσέλη. Ανάλογα με το στόχο του κάθε συγγραφέα και το κοινό που απευθύνεται αλλάζει και η διάρθρωση του κειμένου. Το πρώτο έχει παιδαγωγικό στόχο και προτείνει δραστηριότητες, το δεύτερο και το τρίτο είναι μυθιστορηματικές βιογραφίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Αξία του βιβλίου γνώσεων και ανάπτυξη

2.1 Αξία του βιβλίου γνώσεων

Η αξία του καλού βιβλίου γνώσεων είναι αδιαμφισβήτητη. Είναι μορφωτική, παιδαγωγική, διδακτική, δημιουργική και φιλαναγνωστική (Παπαδάτος, 2014:214-216).

α. *Μορφωτική*, γιατί παρέχει γνώσεις και συμπληρώνει το σχολικό βιβλίο. Στο βιβλίο της Μαρίζας Ντεκάστρο *Κωνσταντινούπολη 1453* περιγράφεται με γλαφυρό τρόπο η άλωση της Κωνσταντινούπολης, ενώ το σχολικό βιβλίο περιορίζεται σε λίγες γραμμές. Από την άλλη υπάρχουν βιβλία γνώσεων που θέτουν «υπό αμφισβήτηση» την ύλη του σχολικού βιβλίου και φωτίζουν πλευρές που το σχολικό βιβλίο είτε αδυνατεί να πλησιάσει λόγω σύντμησης της ύλης, είτε δε συμβαδίζουν με την ύλη των αναλυτικών προγραμμάτων αλλά ούτε με την ιδεολογία τους (Παπαδάτος, ό.π.). Ένας μαθητής δημοτικού δεν θα διδαχθεί τη θεωρία του Δαρβίνου από το σχολικό βιβλίο, μπορεί όμως να λάβει χρήσιμες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Δαρβίνου από το εικονογραφημένο βιβλίο *Ένα ζουζούνι παραπάνω*.

β. *Παιδαγωγική – διδακτική*, γιατί καλλιεργεί την αντιληπτική ικανότητα και την αυτενέργεια του μαθητή που μπορεί να το διαβάσει εκτός προγράμματος και να πάρει τις απαντήσεις στις ερωτήσεις του ή και να του δημιουργήσει νέες ερωτήσεις. Το βιβλίο *Πως τον λένε τον θεό σου* στοχεύει να εξηγήσει με απλό και κατανοητό τρόπο εύλογες απορίες των παιδιών για τον αντιφατικό και άγνωστο κόσμο στον οποίο μεγαλώνουν, ενώ ταυτόχρονα μαθαίνει τα παιδιά να σέβονται τη διαφορετικότητα όπου τη συναντούν.

γ. *Δημιουργική*, γιατί η αξιοποίησή τους στη σχολική τάξη μπορεί να κάνει πιο ευχάριστη τη διδασκαλία ενός αντικειμένου ή μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως έναυσμα για δραστηριότητες δημιουργικής γραφής (Παπαδάτος, ό.π.).

δ. *Φιλαναγνωστική*, γιατί ένα καλό βιβλίο γνώσεων μπορεί να προσελκύσει και εκείνους τους μαθητές που δεν τους προσελκύουν τα λογοτεχνικά βιβλία μιας και μπορεί να είναι πιο κοντά στα ενδιαφέροντά τους. Βιογραφίες, άτλαντες, βιβλία ανακαλύψεων και πειραμάτων μπορούν να χρησιμοποιηθούν γι' αυτό τον σκοπό.

Γενικότερα, το παιδικό βιβλίο και ειδικότερα το βιβλίο γνώσεων συμβάλλει στη γλωσσική, στη γνωστική και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού αναγνώστη:

2.1.1. Γλωσσική ανάπτυξη

Η θετική συμβολή των παιδικών βιβλίων στην ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων του παιδιού δεν χωρά αμφιβολία. Η «πρώιμη» έκθεση και επαφή του παιδιού με τη λογοτεχνία συμβάλλει στις μεταγενέστερες επιδόσεις του στον τομέα της γλώσσας και κατ' επέκταση στις ακαδημαϊκές επιδόσεις, επισημαίνει η Καρπόζηλου (Καρπόζηλου, 1994: 47-58).

Τα βιβλία γνώσεων που απευθύνονται σε πολύ μικρά παιδιά, (από βρέφη ως 5 ετών) συντελούν στη επέκταση του παιδικού λεξιλογίου και στην απόκτηση γνώσεων. Είναι τα βιβλία εννοιών (concept books) που δε διηγούνται μια ιστορία, αφού δεν έχουν αφήγηση, πλοκή, χαρακτήρες αλλά σκοπός τους είναι να προσφέρουν συγκεκριμένες γνώσεις. Τα βιβλία αυτά περιλαμβάνουν εικόνες συνήθως από το καθημερινό περιβάλλον των παιδιών, έχουν ελάχιστο κείμενο και ποικίλο περιεχόμενο (βιβλία γνωριμίας με τα ζώα, τα χρώματα, τα σχήματα) (Γιαννικοπούλου, 2017: 29-40).

Στα βιβλία εννοιών η ενεργή συμμετοχή των παιδιών – αναγνωστών θεωρείται απαραίτητη και η ανάγνωση παίρνει διαλογική μορφή. Ο ενήλικος θέτει τις ερωτήσεις «δείξε μου τη γάτα, «πώς κάνει τα σκυλάκι» και αφήνει χρόνο στο βρέφος για να απαντήσει. Το βρέφος αλληλεπιδρά με τον ενήλικο, μαθαίνει καινούριες λέξεις, μιμείται ήχους, ενθαρρύνεται να μιλήσει. Όταν ο βαθμός δυσκολίας αυξάνει, το αναγνωστικό κοινό μετακινείται από το βρεφικό στο νηπιακό.

Συνηθισμένη μορφή βιβλίων εννοιών για παιδιά αυτής της ηλικίας είναι τα βιβλία με παραθυράκια ή κινούμενες εικόνες που αξιοποιούν την περιέργεια και τη διάθεση για ανακάλυψη. Ένα βιβλίο με εικόνες γνωστών αντικειμένων, που συνοδεύονται από τις αντίστοιχες λέξεις μπορεί να δώσει στο παιδί την ευχαρίστηση της αναγνώρισης των αντικειμένων, ενώ σ' ένα επόμενο στάδιο ένα πιο σύνθετο βιβλίο του δίνει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει τα στάδια μιας δραστηριότητας (Καρπόζηλου, ό.π.).

Ένα ιδιαίτερο βιβλίο αυτής της κατηγορίας είναι το *Πριν Μετά* από τις εκδόσεις Καλειδοσκόπιο. Χωρίς καθόλου λόγια ωθεί τον αναγνώστη να σκεφτεί ποιος είναι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο πριν (αριστερή εικόνα) και στο μετά (δεξιά εικόνα). Άλλοτε είναι ο χρόνος, όταν το μπουμπούκι στη μια σελίδα, γίνεται λουλούδι στην επόμενη, άλλοτε είναι η φαντασία όταν η κολοκύθα μετατρέπεται σε άμαξα, άλλοτε είναι η ανθρώπινη δημιουργία όταν υλικά και εργαλεία κουζίνας μετατρέπονται σε τούρτα. Πρόκειται για βιβλίο που μπορεί να συμβάλλει στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού διαφορετικών ηλικιών, ενώ δεν έχει καθόλου κείμενο. Ένα νήπιο μπορεί να παρατηρήσει τις εικόνες και να τις περιγράψει ή να συζητήσει για την αλληλουχία τους ενώ ένα μεγαλύτερο παιδί μπορεί να εκφραστεί προφορικά κι αργότερα γραπτά επινοώντας μια ιστορία με ερέθισμα δύο ή περισσότερες εικόνες.

Από την άλλη, διαβάζοντας ιστορίες αλλά και βιβλία γνώσεων σ' ένα παιδί προσχολικής ηλικίας του δίνουμε τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με λέξεις που δεν τις χρησιμοποιούμε συχνά στην καθημερινή μας ομιλία αλλά κυρίως του δίνουμε την ευκαιρία να τις ακούσει και να τις επαναλάβει στη συνάφεια του κειμένου (Καρπόζηλου, 1994:52).

Η σειρά βιβλίων της Μαρίας Αγγελίδου *Ιστορίες που τις είπε...*, κάνουν ακριβώς αυτό. Μέσα από ιστορίες άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο γνωστές κι ανάλογα με το ποιος είναι ο αφηγητής φέρνουν τον αναγνώστη σε επαφή με λέξεις και φράσεις άλλοτε ποιητικές «Το φως ξεδιπλώνει τον χρόνο και τον διπλώνει πάλι... έχει γλώσσες χίλιες, ψιθυρίζει, τραγουδάει, μουγκρίζει σαν θηρίο, ή πιο «αγοραίες» (Αγγελίδου, 2014). Σημειώνει χαρακτηριστικά: «Η αγορά είναι γυναίκα, είναι σβέλτη, ξύπνια, κεφάτη, η γλώσσα της πάει ροδάνι» (Αγγελίδου, 2014). Σύμφωνα με την Καρπόζηλου, η παροχή πιο σύνθετων μορφών έκφρασης από αυτές που μπορεί ήδη να χρησιμοποιήσει το παιδί, ενισχύουν τη γλωσσική του ανάπτυξη, άλλωστε η παθητική ικανότητα κατανόησης είναι μεγαλύτερη από την ενεργητική ικανότητα έκφρασης (Καρπόζηλου, 1994:55).

2.1.2. Γνωστική ανάπτυξη

Η γνωστική ανάπτυξη οφείλεται στην ωρίμανση του παιδιού και επηρεάζεται από τις σχέσεις του με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον (Καρπόζηλου, 1994:

60-72). Μπορούν τα βιβλία γνώσεων να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της σκέψης και της νοημοσύνης; Ο Σπινκ υποστηρίζει ότι διαβάζουμε για να αποκτήσουμε γνώσεις και η Καρπόζηλου θεωρεί ότι τα παιδικά βιβλία μπορούν να ενισχύσουν τις ικανότητες της παρατήρησης, σύγκρισης, ταξινόμησης, οργάνωσης, σύμπτυξης - περίληψης, εφαρμογής, κριτικής. Τα βιβλία γνώσεων στοχεύουν άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο «φανερά» την ανάπτυξη αυτών των ικανοτήτων.

Η παρατήρηση είναι η ικανότητα που αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη άλλων δεξιοτήτων, όπως της σύγκρισης ή της ταξινόμησης και είναι σημαντική για την ανάπτυξη του παιδιού (Καρπόζηλου, ό.π.). Στην ανάπτυξη της παρατήρησης στοχεύουν τα βιβλία γνώσεων που απευθύνονται σε πολύ μικρά παιδιά και τα προτρέπουν να βρουν ένα αντικείμενο, να το δείξουν και να το κατονομάσουν.

Το βιβλίο *Οι πρώτες μου 100 λέξεις* αποτελείται από 10 δισέλιδα με θέματα από το περιβάλλον του παιδιού, στο πάρκο, στο υπνοδωμάτιο, στην πόλη κ.α. Γύρω από τη μεγάλη εικόνα βρίσκονται άλλες μικρότερες με ένα αντικείμενο και το όνομά του. Το παιδί καλείται να το βρει στη μεγάλη εικόνα και να το κατονομάσει. Όλα τα βιβλία με πλούσια εικονογράφηση προσφέρονται για την άσκηση της παρατηρητικότητας, αλλά πιο έντονα το βλέπουμε στα βιβλία τέχνης. Στην εισαγωγή του βιβλίου της Φίλιας Δενδρινού *Αγαπημένο μου ημερολόγιο, οι Ιμπρεσιονιστές ζωγράφοι* αναφέρεται ότι «μέσα από διαφορετικές δραστηριότητες, άλλοτε παρατήρησης κι άλλοτε θεατρικής έκφρασης τα παιδιά καλούνται να ανακαλύψουν τα κρυμμένα στοιχεία του πίνακα, έτσι ώστε ο διάλογος ανάμεσα στο έργο τέχνης και στον αποδέκτη να είναι προσωπικός και ταυτόχρονα συλλογικός». (Δενδρινού, 2007:9). Τον ίδιο στόχο έχει και η σειρά βιβλίων «Το έξυπνο μωρό ανακαλύπτει... τον Μονέ, τον Βαν Γκογκ, την Κασάτ, τον Πικάσο» που απευθύνεται σε πολύ μικρά παιδιά. Σε κάθε δισέλιδο το παιδί καλείται να παρατηρήσει τον πίνακα και στη συνέχεια να απαντήσει σε ερωτήσεις παρατήρησης.

Η σύγκριση (Καρπόζηλου, ό.π.) μπορεί να αναπτυχθεί με διαφορετικούς τρόπους χρησιμοποιώντας βιβλία γνώσεων. Στο μουσικό βιβλίο *Ο Ρένος και η ορχήστρα* δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να συγκρίνει τα μουσικά όργανα της ορχήστρας ως προς το μέγεθός τους αλλά και ως προς τον ήχο τους. *Άκου το κοντραμπάσο, δεν έχει πολύ βαριά φωνή;* Καλείται το παιδί να πατήσει το κουμπάκι δίπλα στο κοντραμπάσο και να συγκρίνει τον ήχο του με τα άλλα μουσικά όργανα. Συγκρίσεις μπορούμε να κάνουμε και ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα βιβλία με το ίδιο θέμα. Το *Μαγικό μολύβι της Μαλάλα* και το *Δικαίωμα στη μάθηση* διηγούνται

την ιστορία της Μαλάλα Γιουσαφζάι. Η σύγκριση μπορεί να γίνει με διάφορα στοιχεία. Ως προς την εικονογράφηση, την οπτική γωνία, τις πληροφορίες που δίνονται ή αποκρύπτονται. Στο *Δικαίωμα στη μάθηση* υπάρχει ένα ξεχωριστό κεφάλαιο με τίτλο «Τρεις σφαίρες θρυμμάτισαν τη σιωπή» όπου περιγράφεται η προσπάθεια να κρατηθεί στη ζωή ύστερα από την απόπειρα δολοφονίας της, ενώ στο «Μαγικό μολύβι», που απευθύνεται σαφώς σε μικρότερα παιδιά και είναι γραμμένο σε πρώτο πρόσωπο, αποσιωπάται το γεγονός. Παρατηρούμε τη Μαλάλα να κοιτά έξω από το παράθυρο νοσοκομείου και διαβάζουμε: «Η φωνή μου ακούστηκε τόσο δυνατά, που οι επικίνδυνοι άντρες προσπάθησαν να με φιμώσουν. Αλλά απέτυχαν».

Συγκρίσεις μπορούμε να κάνουμε και στο ίδιο βιβλίο. Στο *Τόγκο, το σκυλί των πάγων* (που προαναφέραμε) στο πρώτο μέρος, διαβάζουμε εικονογραφημένη την περιπέτεια ενός σκύλου που έσωσε ένα χωριό και στη συνέχεια παρατίθεται η πραγματική ιστορία. Έχει σίγουρα αξία να συγκρίνουμε τις δύο ιστορίες.

Η *ταξινόμηση* είναι η δεξιότητα να τοποθετούμε παρόμοια πράγματα σε κατηγορίες με βάση ένα ή περισσότερα χαρακτηριστικά τους. Υπάρχει πληθώρα βιβλίων για πολύ μικρά παιδιά που ενθαρρύνουν τις πρώτες προσπάθειες του παιδιού για ταξινόμηση (Καρπόζηλου, ό.π.). Στο βιβλίο *Λεξούλες χρώματα*, από τις εκδόσεις Πατάκη σε κάθε δισέλιδο παρουσιάζεται ένα χρώμα και διάφορα αντικείμενα όχι σχετικά μεταξύ τους με μόνο κριτήριο το χρώμα. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το βιβλίο προτείνοντας ομαδοποιήσεις με βάση το χρώμα ή με άλλο χαρακτηριστικό, για παράδειγμα ποια κόκκινα αντικείμενα τρώγονται.

Στο ενδιαφέρον βιβλίο γνώσεων – δραστηριοτήτων *Ο μικρός μου κήπος* υπάρχει ένα κεφάλαιο με τίτλο «Ποιο είναι αυτό το φυτό» όπου ταξινομούνται τα φυτά σε διάφορες κατηγορίες, λουλούδια του κήπου, αγριολούλουδα, αγριόχορτα, λουλούδια του ανθοπωλείου και άλλα, με πληροφορίες για το καθένα για το μέγεθος, το χρώμα, αν τρώγεται, πότε φυτρώνει.

Η *οργάνωση* είναι η ικανότητα των παιδιών να τοποθετήσουν τα γεγονότα τόσο σε μια λογική όσο και χρονολογική σειρά κι αυτό μπορεί να καλλιεργηθεί μέσα από τα βιβλία γνώσεων (Καρπόζηλου, ό.π.). Τα βιβλία γνώσεων που αναφέρονται σε ιστορικά θέματα μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμο βοήθημα για την κατανόηση της χρονολογικής σειράς των γεγονότων καθώς και την τοποθέτησή της σε λογική σειρά αιτιότητας.

Στο βιβλίο της Μαρίζας Ντεκάστρο, *Κωνσταντινούπολη, 1453* περιγράφεται η κατάσταση της αυτοκρατορίας το 15^ο αιώνα, οι προετοιμασίες του σουλτάνου το 1452, η πρώτη επίθεση στις 18 Απριλίου, η τελική επίθεση στις 29 Μαΐου, ως την 1^η Ιουνίου του 1453 που ο ίδιος ο Μωάμεθ με το άλογό του μπαίνει στην Πόλη.

Η *σύμπτυξη ή περίληψη* ιστοριών (Καρπόζηλου, ό.π.) μπορεί να εφαρμοστεί στα λογοτεχνικά ή μεικτά βιβλία γνώσεων προτρέποντας τα παιδιά να διηγηθούν ένα μέρος της ιστορίας. Στο βιβλίο *Τι είδε ο Ντεγκά* μπορούμε να προτείνουμε στα παιδιά να διηγηθούν την ιστορία μόνο παρατηρώντας τους πίνακες του ζωγράφου κι όχι όλες τις εικόνες. Η εφαρμογή των όσων παρατηρούμε στα βιβλία τέχνης πολλές φορές είναι απαραίτητο για να «οικειοποιηθούμε» ένα έργο τέχνης. Στο *Ο κηπουρός της φύσης* προτείνονται πολλές δραστηριότητες θεατρικής έκφρασης ώστε να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με τους πίνακες που παρουσιάζονται.

Τα βιβλία γνώσεων μπορούν να συντελέσουν στην ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας των παιδιών, ώστε να αντιμετωπίζουν τα πράγματα κριτικά και να μη δέχεται ασχολίαστα ό,τι βλέπουν ή διαβάζουν. Το βιβλίο *Τι φταίει για την κρίση μπαμπά;* περιλαμβάνει δύο ιστορίες για την κρίση με ήρωες ζώα: την εξήγηση του «δεξιού» και του «αριστερού» μπαμπά για την κρίση. Παρουσιάζει το ίδιο φαινόμενο από διαφορετική οπτική γωνία. Τέτοια βιβλία βοηθούν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης γιατί μας δείχνουν ότι δεν υπάρχει πάντα μια σωστή απάντηση.

2.1.3. Ανάπτυξη της προσωπικότητας

Η ανάγνωση σχετίζεται με τη διερεύνηση της συμπεριφοράς και των στάσεων των άλλων αλλά και με τον εαυτό μας, την ίδια την ταυτότητά μας. Η αναζήτηση του εαυτού μας κρατάει μια ολόκληρη ζωή (Σπινκ, 1989:70). Κι ενώ δεν είναι εύκολο να διερευνηθεί η μακροπρόθεσμη επενέργεια ενός βιβλίου στην προσωπικότητα ενός παιδιού, οι περισσότεροι συμφωνούν ότι η ανάγνωση μπορεί να βοηθήσει το παιδί στην κατανόηση και αποδοχή των συναισθημάτων του και στην αναζήτηση της ταυτότητάς του (Καρπόζηλου, 1994: 73-79).

Τα βιβλία γνώσεων συντελούν στη γνωριμία του παιδιού με τον εαυτό του. Τα ίδια τα βιβλία μπορούν να του δώσουν τις απαντήσεις που αναζητά. Υπάρχουν βιβλία γνώσεων για το σώμα, για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, για τη θρησκεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βοηθήματα για να κατανοήσει καλύτερα τον

κόσμο. Πολλά από αυτά τα βιβλία εκφράζουν την πρόθεσή τους ήδη από τον τίτλο τους.

Στο βιβλίο *Μα... τι μου συμβαίνει, ένα βιβλίο για τη ανάπτυξη και τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση* στοχεύει να απαντήσει στις ερωτήσεις των παιδιών για τις αλλαγές στο σώμα τους και κυρίως να τους δείξει ότι τα ίδια πράγματα συμβαίνουν σε όλους. Κατανοώντας πως ό,τι του συμβαίνει έχει συμβεί και σε άλλους ενισχύεται η αυτοεκτίμησή του και η ιδέα ότι μπορεί να έχει τον έλεγχο στη ζωή του.

Στο *Μεγάλο βιβλίο για τις οικογένειες* το παιδί βλέπει τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στις οικογένειες, στα σπίτια, στον τρόπο ζωής τους και ενθαρρύνεται να κατανοήσει τη διαφορετικότητα και να βρει τη θέση του μέσα στη δική του οικογένεια. Από την άλλη, μέσα από την πληθώρα βιβλίων γνώσεων το παιδί μπορεί να διαλέξει εκείνα που ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντά του. «Η πρώτη εισαγωγή σε βιβλία με ζώα ή βιβλία μπαλέτου ή αρχαίας ιστορίας μπορεί να είναι η απαρχή μια σταδιοδρομίας ή μιας δια βίου απασχόλησης», γράφει ο Σπινκ (1989).

Η Καρπόζηλου επισημαίνει ότι ακόμη και το γεγονός ότι μπορεί να διαβάζει πολλά και διαφορετικά βιβλία, να ακολουθεί οδηγίες, αποκτά γνώσεις, να πληροφορείται τονώνει την αυτοπεποίθησή του και κατά κάποιον τρόπο εισέρχεται στον κόσμο των μεγάλων (Καρπόζηλου, ό.π.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Αξιολόγηση του βιβλίου γνώσεων

Η πληθώρα βιβλίων γνώσεων καθώς και η προτίμηση ενηλίκων και παιδιών προς αυτά καθιστά την θέσπιση κριτηρίων για την αξιολόγηση και την επιλογή τους αναγκαία (Καρπόζηλου,1994:120). Ακριβώς όμως λόγω της πληθώρας και της πολυμορφίας η αξιολόγησή τους κρίνεται δυσχερής (Παπαδάτος, 2014:223).

Άλλα κριτήρια αξιολόγησης θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε για να αξιολογήσουμε ένα καθαρό βιβλίο γνώσεων και άλλα αν πρόκειται για ένα λογοτεχνικό βιβλίο γνώσεων.

Σ' ένα βιβλίο που οι γνώσεις παρουσιάζονται καθαρά σαν το *Τι και πώς στην προϊστορία, οδηγός για παιδιά*, της Μαρίζα Ντεκάστρο πρέπει να εστιάσουμε στην επιστημονικότητα και εγκυρότητα των γνώσεων, στη σαφήνεια που αυτές παρουσιάζονται, στην οργάνωση της ύλης του, στην αισθητική του. Σ' ένα βιβλίο που οι γνώσεις προβάλλονται σ' ένα διηγηματικό πλαίσιο όπως το *Κωνσταντινούπολη 1453* γραμμένο από την ίδια συγγραφέα σαφώς θα εστιάσουμε στα παραπάνω στοιχεία, θα πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη μας και τη λογοτεχνικότητα του κειμένου.

Μελετητές του βιβλίου γνώσεων έχουν προτείνει διαφορετικούς οδηγούς για την αξιολόγηση του. Η Καρπόζηλου προτείνει έναν οδηγό με δείκτες: «Το περιεχόμενο και την προοπτική, την ακρίβεια και την εγκυρότητα, το ύφος, την οργάνωση, την εικονογράφηση και το σχήμα του βιβλίου» (Καρπόζηλου,1994: 146-147). Η Norton για τα ενημερωτικά βιβλία προτείνει ως δείκτες την ακρίβεια, τα στερεότυπα, την εικονογράφηση, την αναλυτική σκέψη και το ύφος.

Για τις βιογραφίες πιστεύει ότι πρέπει να αξιολογούνται σύμφωνα με τα κριτήρια της καλής λογοτεχνίας, και προτείνει την αξιολόγησή τους ως προς την απόδοση χαρακτήρων, την ακρίβεια των γεγονότων, την αξία του προσώπου με το οποίο ασχολείται η βιογραφία, την ισορροπία μεταξύ γεγονότος και πλοκής. (Norton, 2006:624-645).

Ο Παπαδάτος προτείνει ένα σχέδιο αξιολόγησης που στηρίζεται σε τρεις πόλους της αναγνωστικής διαδικασίας: τον συγγραφέα, το κείμενο και τον αναγνώστη (Παπαδάτος,2014:224). Επιλέξαμε να ακολουθήσουμε αυτό το σχέδιο αξιολόγησης διότι είναι πιο ολοκληρωμένο και περιλαμβάνει εκτός από το συγγραφέα και το κείμενο και τον αναγνώστη.

3.1 Ο συγγραφέας

Προκειμένου να αξιολογήσουμε ένα βιβλίο γνώσεων ως προς το συγγραφέα, πρέπει να εξετάσουμε αν η ειδικότητά του είναι συμβατή με το περιεχόμενο του βιβλίου ή έχει συμβουλευτεί ειδικούς επιστήμονες. Στο πρωτότυπο ως προς το θέμα εικονογραφημένο βιβλίο γνώσεων *Ο γιος της αστερόσκονης* από τις εκδόσεις Πλανητάριο Θεσσαλονίκης, αναφέρεται στο οπισθόφυλλο ότι ο συγγραφέας είναι ο Σταύρος Αυγολούπης, καθηγητής αστρονομίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Έχει αναπτύξει πολλές ερευνητικές συνεργασίες στον τομέα της Παρατηρησιακής Αστρονομίας με διάφορα κέντρα δορυφορικών τηλεσκοπίων καθώς και με διάφορα πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα του εξωτερικού (Αυγολούπης:2011).

Η ειδικότητα του συγγραφέα αποτελεί εχέγγυο εγκυρότητας για ένα τέτοιο βιβλίο, που ενώ είναι έμμετρο και απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, δεν υστερεί ως προς το γνωστικό μέρος.

Στο μικτό βιβλίο γνώσεων *Η Αφροδίτη της Μήλου κλαίει*, επισημαίνεται ότι η συγγραφέας του Σοφία Γιαλουράκη έχει σπουδάσει αρχαιολογία, παιδαγωγικά, ψυχολογία και θεατρικό παιχνίδι και πραγματοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά. Στο πρώτο μέρος η ιστορία της Αφροδίτης της Μήλου ξεδιπλώνεται μέσα από την καθημερινότητα μιας μαθήτριας, του δασκάλου και των συμμαθητών της. Στη μέση του βιβλίου η ίδια η συγγραφέας απευθύνεται στους «αγαπημένους αναγνώστες μικρούς και μεγάλους» και τους παρουσιάζει το δεύτερο μέρος του βιβλίου όπου τους προσκαλεί να γνωρίσουν το νησί της Μήλου μέσα από φωτογραφίες, ποιήματα και ιστορικά στοιχεία. Στο τέλος, παρέχεται επιστημονική βιβλιογραφία καθώς και στοιχεία για την προέλευση των εικόνων. Στη σειρά βιβλίων της Φίλιας Δενδρινού *Η τέχνη σαν παραμύθι* στο βιογραφικό σημείωμα αναφέρεται ότι είναι θεατροπαιδαγωγός και εργάζεται σε δημοτικά σχολεία, γεγονός που «δικαιολογεί» τις δραστηριότητες θεατρικής έκφρασης που προτείνει ως μέσο επαφής των παιδιών με τα έργα τέχνης.

Κι αν σε πολλά βιβλία γνώσεων ο συγγραφέας δεν είναι ειδικός στο θέμα που πραγματεύεται, η βιογραφία είναι ένα απαιτητικό είδος, όπου ο συγγραφέας πρέπει όχι μόνο να έχει σαφή γνώση αλλά και να τη συσχετίζει με το ιστορικό περιεχόμενο. Σε αντίθετη περίπτωση ελλοχεύει ο κίνδυνος της ατελούς απεικόνισης του βιογραφούμενου (Παπαδάτος, 2014:227-229).

Ένα είδος που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια είναι η *μυθιστορηματική βιογραφία*. Ο συγγραφέας έχει εδώ το σύνθετο έργο να συνδυάσει το ψέμα της πραγματικότητας με την αλήθεια της μυθοπλασίας (Γιαννικοπούλου, 2010).

Στη μυθιστορηματική βιογραφία του Χαρίλαου Τρικούπη της Κατερίνας Λαγού με τον πρωτότυπο τίτλο *Χαρίλαος; Τι όνομα είναι αυτό;* δεν υπάρχει κάποιο βιογραφικό σημείωμα της συγγραφέως. Η ίδια μας ενημερώνει ότι ζει στην Κέρκυρα και ταξίδεψε στο Μεσολόγγι, στο Λονδίνο και στις Κάννες ακολουθώντας τα βήματα του μικρού Χαρίλαου. Δεν διευκρινίζει αν εννοεί μεταφορικά ή κυριολεκτικά. Δεν αναφέρεται στο βιβλίο αν έχει κάνει σχετικές σπουδές. Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση δίνει ζωντάνια και αμεσότητα και την αίσθηση ότι υπερτερεί το μυθοπλαστικό στοιχείο. Το λεπτομερές χρονολόγιο που υπάρχει στο τέλος, τα βιογραφικά σημειώματα για τα πρόσωπα, πολιτικά κυρίως, που αναφέρονται στο βιβλίο, καθώς και η ενδεικτική βιβλιογραφία προσδίδει στο βιβλίο εγκυρότητα και καλύπτει την επιστημονική του επάρκεια.

Σύμφωνα με τη Norton (2007) οι συγγραφείς βιογραφιών πρέπει να ισορροπήσουν την απαίτηση για ακρίβεια με την απαίτηση για ένα αφήγημα που απευθύνεται στα παιδιά. Μια φτωχή ισορροπία μεταξύ γεγονότος και ιστορικής γραμμής μπορεί να προκαλέσει προβλήματα στους αναγνώστες. Στο *Νικηφόρος Βρεττάκος- Το παιδί που έγινε ποιητής*, η Αθηνά Μπίνιου φαίνεται ότι κρατά τις ισορροπίες. Παρουσιάζει τη ζωή του ποιητή από τη γέννηση ως το θάνατό του ισορροπώντας ανάμεσα στην ακρίβεια και στη λογοτεχνικότητα. Σ' αυτό συντελεί το γεγονός ότι έχει την εμπειρία συγγραφής και λογοτεχνικών βιβλίων και βιβλίων γνώσεων αλλά και το ότι έχει συγγενική σχέση με τον ποιητή. Στην εισαγωγή μάλιστα του βιβλίου διαβάζουμε: «Οφείλω θερμές ευχαριστίες στον πρώτο μου ξάδερφό Κώστα Ν. Βρεττάκο, σκηνοθέτη και συγγραφέα, που διάβασε το χειρόγραφο και φρόντισε να είναι ακριβείς οι χρονολογικές πληροφορίες της ζωής και της δράσης του πατέρα του, Νικηφόρου Βρεττάκου. Τον ευχαριστώ επίσης για το πολύτιμο φωτογραφικό υλικό που μου διέθεσε» (Μπίνιου, 2012).

Σε όλα τα βιβλία γνώσεων, αλλά ακόμα περισσότερο στις βιογραφίες ο σκοπός του συγγραφέα πρέπει να είναι ξεκάθαρος και με βάση αυτόν θα αξιοποιήσει τα αντικειμενικά δεδομένα (μαρτυρίες, ιστορικά γεγονότα, γραπτά κείμενα). Σκοπός του βιογράφου, σημειώνει η Γιαννικοπούλου, είναι η πιστή καταγραφή των γεγονότων, η γνωριμία με μια προσωπικότητα, η ψυχαγωγία; Η μήπως η καταξίωση μιας ομάδας που μέχρι τότε έμενε στην αφάνεια; (Γιαννικοπούλου, 2010).

Στο *Ιστορίες για απρόμητα κορίτσια*, η Κατερίνα Σχινά επιλέγει να παρουσιάσει 40 Ελληνίδες που ξέφυγαν από τα στερεότυπα της εποχής τους. Ακολουθεί χρονολογική σειρά και βάζει στο επίκεντρο γυναίκες από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή, αφιερώνοντας ένα δισέλιδο σε κάθε προσωπικότητα, όπου στην αριστερή σελίδα υπάρχει το κείμενο και στη δεξιά η εικόνα της καθεμιάς, φιλοτεχνημένη από διαφορετικούς εικονογράφους. Ο σκοπός της συγγραφέως είναι ξεκάθαρος. Να γνωρίσουν τα σημερινά παιδιά ξεχωριστές γυναίκες που τόλμησαν να ταράζουν τα νερά της εποχής τους η καθεμιά με τον δικό της τρόπο, και γιατί όχι μέσα από αυτές τις γυναίκες να γνωρίσουν καλύτερα τον εαυτό τους. Αυτό φαίνεται μέσα από συγκεκριμένες προτάσεις: «Η Καλλιπάτειρα δεν ήταν σαν τις άλλες γυναίκες» (Σχινά, 2017:14), «Σε μια εποχή που λίγες γυναίκες έγραφαν και ακόμη λιγότερες δημοσίευαν, η Μαρία Πολυδούρη αφοσιώθηκε στην ποίηση και μέσα από αυτήν μίλησε για όλη της τη ζωή» (Σχινά,2017:60).

Η συγγραφέας με λιτό ύφος προβάλλει στοχευμένα εκείνα τα γεγονότα στη ζωή της καθεμιάς που την έκαναν να ξεχωρίσει και να γίνει διάσημη. Έτσι, δίνει την πρωτοβουλία στον αναγνώστη να αναζητήσει περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή τους. Ανάμεσα στις 40 Ελληνίδες που επέλεξε η συγγραφέας να παρουσιάσει υπάρχουν γνωστές και λιγότερο γνωστές γυναίκες που ξεχώρισαν για ένα ή περισσότερα χαρακτηριστικά. Παρουσιάζονται: ηρωίδες της επανάστασης του 1821 (Μαντώ Μαυρογένους, Μπουμπουλίνα), γιατροί (Αγνοδίκη, Καλαποθάκη, Φλέμινγκ), ζωγράφοι (Αλταμούρα, Λασκαρίδου), ηθοποιοί (Παξινού, Μερκούρη) αλλά και χορογράφος (Κ.Πράτσικα), φωτογράφος (Nelly's), αγωνίστρια της εθνικής αντίστασης (Λ.Καραγιάννη), αγωνίστρια Κυρά της Ρω (Αχλαδιώτου), φεμινίστρια-εθελόντρια νοσοκόμα-πιανίστρια (Α. Θεοδοροπούλου) και άλλες.

Η επιλογή της συγγραφέως δίνει τη δυνατότητα στον νεαρό αναγνώστη να γνωρίσει προσωπικότητες από διαφορετικούς χώρους και δίνει τόσες πληροφορίες όσες χρειάζεται για τον να προτρέψει να αναζητήσει περισσότερες πληροφορίες ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του. Τα πορτρέτα των γυναικών φιλοτεχνημένα από 16 εξαιρετικούς Έλληνες εικονογράφους (περισσότερες γυναίκες αλλά και άντρες) δίνει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να γνωρίσει νέους δημιουργούς και διαφορετικές τεχνολογίες.

Κι αν σ' αυτό το βιβλίο μαντεύουμε τις προθέσεις της συγγραφέως, στην πρωτότυπα εικονογραφημένη βιογραφία Έρικα η ίδια η συγγραφέας αναφέρει ότι συνάντησε τη γυναίκα αυτή της ιστορίας το 1995, πενήντα χρόνια μετά το τέλος του

Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου τυχαία σ' ένα παγκάκι. Πρόσεξε ότι φορούσε μια χρυσή αλυσίδα με το άστρο του Δαβίδ και μιλώντας για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης η Έρικα της είπε την ιστορία της. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει ένα σημείωμα με τον τίτλο «για σένα που διαβάζεις αυτό το βιβλίο», γραμμένο από τη Μαρίζα Ντεκάστρο που έκανε τη μετάφραση. Κι ενώ το βιβλίο μιλά για ένα μωρό που το πέταξε η μαμά του από το τρένο που σε συνθήκες ειρήνης θα ήταν μια αποτρόπαια πράξη, η Ντεκάστρο επισημαίνει ότι η Έρικα ήταν ένα τυχερό παιδί μπροστά στο ενάμισι εκατομμύριο παιδιά που βρήκαν το θάνατο από τους ναζί.

Πρόκειται για μια εικονογραφημένη βιογραφία που στόχο έχει να μιλήσει στα παιδιά για το ολοκαύτωμα. Με λιτό αραιογραμμένο κείμενο και εξαιρετική εικονογράφηση σαν τις ασπρόμαυρες φωτογραφίες, πετυχαίνει απόλυτα τον στόχο της, να δείξει τη σκληρότητα του πολέμου, να φωτίσει το παρελθόν, να προβληματίσει. Το βιβλίο ενδείκνυται τόσο για παιδιά δημοτικού όσο και γυμνασίου – λυκείου, γιατί παρόλο που είναι εικονογραφημένη βιογραφία, τόσο η εικονογράφηση όσο και το κείμενο με την κατάλληλη επεξεργασία από τον εκπαιδευτικό μπορεί να αποτελέσει πηγή συζητήσεων για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Ο σεβασμός στην ηλικία του παιδιού που απευθύνεται το βιβλίο πρέπει να αποτελεί αδιαπραγμάτευτο στοιχείο ενός καλού βιβλίου γνώσεων και ο συγγραφέας οφείλει να παρουσιάζει την ύλη του με τρόπο κατανοητό στην ανάλογη ηλικιακή ομάδα που επιλέγει, χωρίς ωστόσο απλοποιεί περισσότερο από όσο πρέπει ή να παραλείπει σημαντικά γεγονότα (Παπαδάτος, 2014: 226).

Η Ελένη Δικαίου έχει γράψει δύο βιβλία με το ίδιο θέμα: *Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα* (2002) όπου μεταγράφει την Οδύσσεια σε μορφή μυθιστορήματος και απευθύνεται σε παιδιά των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού και το *Οι περιπέτειες του Οδυσσέα* (2003) όπου απευθύνεται σε μικρότερα παιδιά και είναι εικονογραφημένο. Κοινό στοιχείο και στα δύο βιβλία είναι η ύπαρξη χάρτη όπου δείχνει που είναι στην πραγματικότητα τα μέρη όπου επισκέπτεται ο Οδυσσέας με σκοπό να συνδέσει το μύθο με την ιστορία και τη γεωγραφία. Στο δεύτερο βιβλίο που αποτελείται από 15 μικρές ιστορίες, η συγγραφέας παραλείπει κάποιες λεπτομέρειες, αλλά τα σημαντικά γεγονότα παρουσιάζονται αυτούσια. Ο στόχος της συγγραφέως, να γνωρίσει ο αναγνώστης «τις γοητευτικές ιστορίες των προγόνων μας» (Δικαίου, 2002) παραμένει ίδιος.

3.2. Το κείμενο

Ένα βιβλίο για να θεωρείται βιβλίο γνώσεων πρέπει να βασίζεται σε γνώσεις που είναι επιστημονικά τεκμηριωμένες, έγκυρες και ακριβείς. Αυτό ισχύει για όλα τα βιβλία γνώσεων περισσότερο δε για τα βιβλία που πραγματεύονται επιστημονικά θέματα. Δεν πρέπει να παραλείπονται σημαντικά γεγονότα ή γνώσεις για να προσιδιάζει το βιβλίο σε μικρότερες ηλικίες (Παπαδάτος, ό.π.). Στο εικονογραφημένο βιβλίο *Από πού έρχονται τα μωρά* που είναι ένα βιβλίο με παραθυράκια για μικρά παιδιά, ενώ αναφέρει το ωάριο και το σπερματοζώαριο δεν εξηγεί πως συμβαίνει αυτό. Προφανώς παραλείπεται γιατί απευθύνεται σε μικρότερα παιδιά, ουσιαστικά όμως η ερώτηση στον τίτλο παραμένει αναπάντητη.

Στα ιστορικά θέματα πρέπει να φωτίζονται όλες οι πλευρές των αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Αυτό δεν είναι πάντα εύκολο ιδίως σε γεγονότα που είναι αμφιλεγόμενα και είχαν δυσάρεστες επιπτώσεις. Δεν είναι τυχαίο ότι ενώ τα τελευταία χρόνια για το μεταναστευτικό έχουν γραφτεί πολλά βιβλία (κυρίως λογοτεχνικά) για το θέμα της Κύπρου η παραγωγή δεν είναι αντίστοιχη. Επίσης οι γνώσεις πρέπει να είναι πρόσφατες και να έχουν ελεγχθεί. Ένα βιβλίο που γράφτηκε πριν χρόνια ίσως να περιέχει παρωχημένες γνώσεις πια.

Από παιδαγωγικής πλευράς η *οργάνωση της ύλης* έχει σημασία για το πόσο εύχρηστο είναι ένα βιβλίο και πόσο ξεφυλλίζοντας και κοιτάζοντας τα περιεχόμενα προδιαθέτει τον αναγνώστη να το διαβάσει. Ένα βιβλίο σαν τις *Μέλισσες* που αναφέρθηκε πριν, είναι με τέτοιον τρόπο διαρθρωμένο, ώστε ακόμη κι αν δεν διαβαστεί στο σύνολό του σίγουρα ο αναγνώστης μπορεί να βρει τα θέματα που τον ενδιαφέρουν.

Ο Σπινκ στο βιβλίο του *Τα παιδιά ως αναγνώστες* έχει ένα ξεχωριστό κεφάλαιο με τίτλο *Βοήθεια στον μαθητευόμενο αναγνώστη* (Σπινκ, 1990: 89-91). Κάνει λόγο για την βιβλιοθήκη που όταν λειτουργεί σωστά μπορεί να ικανοποιήσει και τα πιο απαιτητικά παιδιά. Προγράμματα αφηγήσεων και αναγνώσεων να χρησιμοποιούνται και για την απόκτηση γνώσεων και για ψυχαγωγικούς σκοπούς. Οι αφίσες, οι εκθέσεις, οι επιδείξεις, οι παρουσιάσεις, οι κατασκευές και οι ευκαιρίες για δημιουργικό γράψιμο πρέπει να ενθαρρύνονται. Οι δραστηριότητες στο τέλος το βιβλίου δεν ευνοούν πάντα την κριτική σκέψη και κάποιες φορές δεν εξυπηρετούν κάποιο σαφή στόχο, πέρα από το να χρησιμεύσουν ως ασκήσεις κατανόησης (Παπαδάτος, 2014).

Στόχος ενός καλού βιβλίου γνώσεων πρέπει να είναι η προώθηση της αυτενέργειας με αβίαστο τρόπο μέσα από τις σελίδες του βιβλίου. Τα σύγχρονα βιβλία γνώσεων αντλούν τα θέματά τους από όλο το εύρος της ανθρώπινης γνώσης γεγονός που δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να τα αξιοποιήσει κατά το δοκούν. Ο Ποσλανιέκ στο παλιό αλλά κλασικό βιβλίο του *Να δώσουμε στα παιδιά την όρεξη για διάβασμα* προτείνει διάφορες εμψυχώσεις για παιδιά δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου. Για παράδειγμα το «βιβλιοκρυφτό» (Ποσλανιέκ, 1991:88) όπου οι μαθητές παρουσιάζουν ένα βιβλίο με τη μορφή αινίγματος, μπορεί να πραγματοποιηθεί σε βιβλία γνώσεων με το ίδιο θέμα ή σε βιβλία γνώσεων και λογοτεχνικά με το ίδιο θέμα, ώστε να μαντέψει ο αναγνώστης για ποιο βιβλίο πρόκειται. Δραστηριότητες όπως δημιουργική γραφή ή ζωγραφική με βάση ένα ιδιαίτερο θέμα ενός βιβλίου γνώσεων, για παράδειγμα στο *Ένα βιβλίο για τις τρύπες* της Κλερ Ντιντιέ, μπορούν να κινητοποιήσουν όλους τους μαθητές.

Από λογοτεχνικής πλευράς ένα λογοτεχνικό βιβλίο γνώσεων θα πρέπει να είναι λογοτεχνικά άρτιο, να προσφέρει στον αναγνώστη αισθητική απόλαυση (Rossenblatt,1978) και να τον ωθεί να διαβάσει και άλλα αντίστοιχα βιβλία. Η Norton (2007: 626) υποστηρίζει ότι «πρέπει να υπάρχει ισορροπία μεταξύ γεγονότος και πλοκής και να μην εκτυλίσσεται το ένα εις βάρος του άλλου». Τα πραγματικά αξιολογικά λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων είναι εκείνα που οι γνώσεις περνούν έμμεσα μέσα στη λογοτεχνική πλοκή, και έχουν ολοκληρωμένους χαρακτήρες και ζωντανούς διαλόγους.

Από αισθητικής πλευράς ένα βιβλίο γνώσεων διαφέρει ανάλογα με το είδος του. Αν είναι καθαρό βιβλίο γνώσεων οι εικόνες του πρέπει να είναι ακριβείς και να επεξηγούν το κείμενο, αν πρόκειται για λογοτεχνικό βιβλίο γνώσεων η εικονογράφηση εξυπηρετεί το σκοπό του βιβλίου.

Παλιότερα, ιδίως στα βιβλία γνώσεων του 19^{ου} αιώνα, η εικονογράφηση περιοριζόταν στο ασπρόμαυρο σκίτσο και την γκραβούρα. Τώρα πια οι δυνατότητες της τεχνολογίας είναι τεράστιες. Όπως και στα λογοτεχνικά βιβλία, έτσι και στα βιβλία γνώσεων η εικονογράφηση ποικίλλει. Μπορεί να είναι φωτογραφίες, σκίτσα, γκραβούρες, ασπρόμαυρες εικόνες, πολύχρωμες αποτυπώσεις έργων ζωγραφικής, όλων των ειδών τεχνικές και τεχνοτροπίες. (Παπαδάτος, 2014:266). Ανάλογα με τη μορφή του βιβλίου γνώσεων επιλέγεται και το είδος εικονογράφησης. Σ' ένα καθαρό βιβλίο γνώσεων η ρεαλιστική εικονογράφηση αποσαφηνίζει τις παρεχόμενες γνώσεις. Στο βιβλίο του Σταμάτη Κριμιζή *Ταξίδι στο ηλιακό σύστημα*, οι εικόνες που

συνοδεύουν το κείμενο είναι ασπρόμαυρες φωτογραφίες είτε από το προσωπικό άλμπουμ του ίδιου του καθηγητή είτε από δορυφόρους. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει ένα 16σέλιδο ένθετο με έγχρωμες φωτογραφίες που δείχνουν πλανήτες και δορυφόρους των πλανητών με διευκρινιστικά σχόλια. Η ρεαλιστική εικονογράφηση βοηθά τον αναγνώστη να αποκτήσει σαφέστερη αντίληψη των παρεχόμενων γνώσεων.

Στα λογοτεχνικά ή λογοτεχνίζοντα βιβλία γνώσεων, η εικονογράφηση εξαρτάται από το θέμα του βιβλίου ή και από το στιλ του εικονογράφου. Στο βιβλίο *Τι είδε ο Ντεγκά* η εξαιρετική εικονογράφηση της Πιεροπάν ταιριάζει απόλυτα με τους πίνακες του Ντεγκά που παρεμβάλλονται. Στην *Έρικα* η φωτογραφικού τύπου εικονογράφηση προσφέρει πολλά στο τελικό αποτέλεσμα. Μόνο η πρώτη και η τελευταία εικόνα είναι έγχρωμες.

Οι εικόνες που περιγράφουν τη μεταφορά των αιχμαλώτων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης είναι ασπρόμαυρες για να δηλώσουν την θλίψη και την απόγνωση ενώ η τελευταία έγχρωμη δηλώνει την ελπίδα. Στο ιδιαίτερο και από πλευράς εικονογράφησης βιβλίο *Η Σάρλοτ σκηνοθέτης* από το Μουσείο Μοντέρνα Τέχνης της Νέας Υόρκης, ο Φρανκ Βίβα επιλέγει να χρησιμοποιήσει κυρίως άσπρο και γκρι φόντο για να μας μεταφέρει έτσι στον ασπρόμαυρο κινηματογράφο και να περιγράψει τα συναισθήματα της Σάρλοτ που αισθάνεται διαφορετική.

3.3 Ο αναγνώστης

Σύμφωνα με τη συναλλακτική θεωρία της Rosenblatt ο αναγνώστης συνδιαλλάγεται με το κείμενο διαβάζοντάς το είτε από την αισθητική πλευρά, είτε από την πληροφοριακή πλευρά. Ένα καλό βιβλίο γνώσεων μπορεί να συνδιαλλαγεί με τον αναγνώστη του σε πολλαπλό επίπεδο, είτε αισθητικά, είτε πληροφοριακά. Αυτό εξαρτάται από την αναγνωστική εμπειρία του εκάστοτε αναγνώστη καθώς και το τι θέλει να αποκομίσει. (Παπαδάτος, 2014: 270).

Το βιβλίο των Αγγελίδου – Παπαθεοδούλου *Καράβια που ταξίδεψαν τη φαντασία* με διαφορετικό τρόπο διαβάζεται από έναν κάποιον που έχει διαβάσει ήδη τον Μόμπι Ντικ και γνωρίζει το Πίκουοτ και διαφορετικά από κάποιον που δεν το έχει διαβάσει. Που φυσικά ένας από τους στόχους ενός τέτοιου βιβλίου είναι να αποτελέσει αφορμή για να διαβαστεί ένα ακόμα βιβλίο ή ο αναγνώστης να

αναρωτηθεί και στη συνέχεια να βρει περισσότερες πληροφορίες για όσα αναφέρονται στο βιβλίο.

Ο αναγνώστης του βιβλίου γνώσεων συμμετέχει σε μια άτυπη ομάδα αναγνωστών η οποία λαμβάνει σάρκα και οστά σε μια τάξη σχολείου είτε σε μια λέσχη ανάγνωσης που μπορεί να εξελιχθεί σε μια αναγνωστική κοινότητα. Η διαφορά ανάμεσα σε μια κοινότητα αναγνωστών βιβλίων γνώσεων από την αντίστοιχη λογοτεχνικών βιβλίων είναι ότι στην πρώτη, μέσα από ελεύθερη συζήτηση και δημοκρατικό διάλογο επιτυγχάνεται ο στόχος που είναι η απόκτηση της γνώσης απ' όλα τα μέλη. (Παπαδάτος, 2014: 271-272).

Ένα βιβλίο γνώσεων μπορεί να ωθήσει τον αναγνώστη ή μια ομάδα αναγνωστών να αναπτύξουν την κριτική σκέψη τους αναπλάθοντας το κείμενο, μέσα από την εμπλοκή τους με τη δημιουργική γραφή. Αυτό όμως που κυρίως μπορεί να κάνει ένα βιβλίο γνώσεων είναι να σπρώξει τον αναγνώστη να εμπλακεί πρακτικά με το θέμα που πραγματεύεται. Να ασχοληθεί με πειράματα αν το βιβλίο είναι επιστημονικό, να βγει στη φύση και να μελετήσει τα φυτά αν πρόκειται για ένα βιβλίο φυτολογίας. Να ανταλλάξει εμπειρίες και γνώσεις με τους άλλους αναγνώστες.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Το υλικό, οι στόχοι, η μεθοδολογία και τα ευρήματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ : Τα κρατικά βραβεία

Το λογοτεχνικό βιβλίο κατέχει το προβάδισμα σε σχέση με τα βιβλία γνώσεων όσον αφορά την προβολή και την προώθησή του. Αυτό αντικατοπτρίζεται και στις θεωρητικές μελέτες που υπερτερούν στο λογοτεχνικό βιβλίο έναντι του γνώσεων, όπως και στις βραβεύσεις. Η πολιτεία θεσμοθέτησε βραβείο παιδικού λογοτεχνικού βιβλίου το 1989. Το 1998 θεσμοθετήθηκαν δύο ακόμη βραβεία παιδικού βιβλίου: βραβείο εικονογράφησης παιδικού βιβλίου και βραβείο βιβλίου γνώσεων.

4.1 Το υλικό: βραβευμένα βιβλία γνώσεων για παιδιά

Από το 1998 που βραβεύθηκε το πρώτο βιβλίο γνώσεων ως το 2016 (έτος που αρχίσαμε την έρευνα) έχουν βραβευθεί 18 βιβλία. Υπήρχαν χρονιές που δεν βραβεύθηκε κανένα βιβλίο, επειδή δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις της Επιτροπής κρατικών βραβείων (2001, 2006, 2010) και χρονιές που απονεμήθηκε βραβείο εξ ημισείας σε δύο βιβλία (2007, 2008). Παρακάτω, παρατίθεται πίνακας με τα

βραβευμένα βιβλία που περιλαμβάνει το έτος βράβευσης, τον τίτλο, το συγγραφέα και τον εκδοτικό οίκο. Η συνοπτική παρουσίαση των υπό εξέταση βιβλίων βρίσκεται σε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ, στο τέλος της εργασίας, μετά τη βιβλιογραφία.

Έτος	Βιβλίο	Συγγραφέας	Εκδοτικός οίκος
1998	Κόρινθος, ήρωες, τόποι, πολιτισμοί	Αγγελική Βαρελλά	Πατάκη
1999	Τα φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες	Ελένη Καλλία	Καστανιώτη
2000	Στο σχολείο με...χαρτί και καλαμάρι	Θάνος Μαρκόπουλος	Καλειδοσκόπιο
2001	Δεν απονεμήθηκε		
2002	Βασίλισσα Βερενίκη	Ιωάννα Φοκά	Κέδρος
2003	Το παραμύθι των υφασμάτων	Παρή Καλαμαρά	Καλειδοσκόπιο
2004	Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα	Ελένη Δικαίου	Πατάκη
2005	Μικρές ιστορίες του μουσείου	Μαρίζα Ντεκάστρο – Πάνος Βαλαβάνης	Κάστωρ
2006	Δεν απονεμήθηκε		
2007	Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια	Βασίλης Κρεμμύδας	Καλειδοσκόπιο
2007	Ελληνική Μυθολογία – πως γεννήθηκε ο κόσμος	Μαρία Αγγελίδου	Παπαδόπουλος
2008	Τα πορτρέτα του Φαγιούμ και η μυστηριώδης Μις Τζούλια	Σοφία Γιαλουράκη	Ερευνητές
2008	Πηνελόπη Δέλτα Η ζωή της σαν παραμύθι	Νένα Κοκκινάκη	Άγκυρα
2009	Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου	Σάκης Σερέφας	Πατάκη
2010	Δεν απονεμήθηκε		
2011	Στο πάρκο με τα ζώα	Άλκηστη Χαλικιά	Καλειδοσκόπιο
2012	Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμικό	Χρήστος Μπουλώτης	Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς
2013	Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα	Μαρία Αγγελίδου	Μεταίχμιο
2014	Ένα βιολί διηγείται	Νάνση Τουμπακάρη	Καλειδοσκόπιο
2015	Γίνε πράκτορας του πλανήτη	Ελένη Ανδρεάδη	Μεταίχμιο
2016	Στη μάχη του Μαραθώνα	Κατερίνα Σέρβη – Θανάσης Πέτρου	Πατάκη

Πίνακας 1. Κατάλογος των βραβευμένων βιβλίων ανά συγγραφέα, έτος έκδοσης και εκδοτικό οίκο

4.2. Οι στόχοι της εργασίας

Οι στόχοι και τα ερωτήματα της εργασίας μας και σε σχέση με το θεωρητικό μέρος είναι οι εξής

- α. Ποια είναι η θεματολογία των βραβευμένων βιβλίων γνώσεων;
- β. Ποια είναι τα είδη και οι μορφές τους;
- γ. Πώς αξιολογούνται τα βιβλία γνώσεων σε σχέση με τον συγγραφέα τους, το κείμενο και τον αναγνώστη;
- δ. Ποιες είναι οι δυνατότητες παιδαγωγικής και διδακτικής τους αξιοποίησης
- ε. Τα συγκεκριμένα βιβλία καλλιεργούν τη γλωσσική, τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού καθώς και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του;
- στ. Ποια η σχέση της εικόνας με το κείμενο;

4.3. Η μεθοδολογία

Η μεθοδολογία μας σχηματοποιήθηκε ανάλογα με τη φύση τους θεμάτων μας με βάση την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Η Ανάλυση Περιεχομένου είναι μια τεχνική έρευνας για μια αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του προφανούς περιεχομένου της γραπτής ή προφορικής επικοινωνίας» (Berelson (1971, σ. 18). Το σύστημα κατηγοριοποίησής της πρέπει να έχει α) αντικειμενικότητα, δηλαδή διαφορετικοί αναλυτές πρέπει να κατατάσσουν στις ίδιες κατηγορίες τις διάφορες ενότητες ανάλυσης, β) καταλληλότητα, δηλαδή οι κατηγορίες να ταιριάζουν με το πρόβλημα της έρευνας, γ) εξαντλητικότητα, δηλαδή όλες οι ενότητες ανάλυσης να περιέχονται στις κατηγορίες που έχουν καθοριστεί, και δ) τον κανόνα του αμοιβαίου αποκλεισμού, δηλαδή μια ενότητα ανάλυσης δεν πρέπει να ταξινομηθεί σε άλλη κατηγορία (Berelson, 1971).

Είναι απαραίτητο το υλικό να παρέχει τη δυνατότητα άντλησης ιδιοτήτων με βάση τις οποίες θα εξαχθούν έγκυρα συμπεράσματα. Γι' αυτό, το υλικό πρέπει να αναδιοργανωθεί σε μονάδες καταγραφής, σε τμήματα ή ενότητες (Krippendorff, 1974, σσ. 57-60). Η μονάδα καταγραφής, δηλαδή, ισοδυναμεί με κάθε επιμέρους νόημα (αυτοδύναμο νόημα) που πρέπει να κωδικοποιήσουμε και να το εντάξουμε σε μια κατηγορία προκειμένου να μετρηθεί.

Έτσι, μονάδες καταγραφής με αυτοδύναμο νόημα μπορεί να είναι η λέξη, η φράση, η σελίδα, το θέμα, το πρόσωπο, κ. ά., κάτι που εξαρτάται από τους στόχους της έρευνας και σύμφωνα πάντα με το διαθέσιμο υλικό. Στη συγκεκριμένη έρευνα ως μονάδα καταγραφής, ως ενότητα ανάλυσης δηλαδή, χρησιμοποιήθηκε το θέμα σύμφωνα με τις αντίστοιχες προσεγγίσεις στο θεωρητικό μας μέρος οι οποίες περιλαμβάνουν το περιεχόμενο σε σχέση με τις μορφές του βιβλίου γνώσεων και την αξιολόγησή του σε σχέση με τον/τη συγγραφέα, το κείμενο και τον αναγνώστη.

Μια άλλη ενότητα ανάλυσης είναι η μονάδα συμφραζομένων, το τμήμα δηλαδή του υλικού που βοηθά να συλλάβουμε με ακρίβεια το νόημα των μονάδων καταγραφής. Τα συμφραζόμενα παρέχουν μια ακριβέστερη κατανόηση του θέματος. Οι διαστάσεις τους, η έκτασή τους είναι μεγαλύτερες από εκείνες της μονάδας καταγραφής. Έτσι, ως μονάδα συμφραζομένων στην έρευνά μας ορίσαμε το ίδιο το κείμενο (καθαρό βιβλίο γνώσεων, λογοτεχνίζον, λογοτεχνικό, μεικτό).

4.4 Η θεματολογία ανά κατηγορία

Μπορούμε να κατατάξουμε τα υπό εξέταση βραβευμένα βιβλία γνώσεων, σε θεματικές κατηγορίες ανάλογα με το θέμα τους (βλ. Πίνακα 2).

Η πολυπληθέστερη κατηγορία είναι η Ιστορία με ποσοστό 55,5%. Σ' αυτή ανήκουν τα δέκα από τα δεκαοχτώ βιβλία που μελετάμε. Στην Αρχαία Ελληνική ιστορία αναφέρεται το *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό*.

Ο Χρήστος Μπουλώτης εμπνεύστηκε την ιστορία του από τη ζωή ενός κοριτσιού που έζησε στην Αρχαία Αθήνα τον 5^ο αιώνα π.Χ. και πέθανε από τον λοιμό. Εκτός όμως από το ιστορικό περιεχόμενο η ιστορία της Μύρτιδας έχει και φιλειρηνικό περιεχόμενο. Η Μύρτις έγινε ολόκληρη μια αντιπολεμική φωνή, που διαδηλώνει για την ειρήνη στον κόσμο λέγοντας πως η ειρήνη «δε θέλει πολλούς, μας θέλει όλους» (Μπουλώτης: 2011:48).

Στο 490 π.Χ. μας μεταφέρει το κόμιξ *Στη Μάχη του Μαραθώνα* που περιγράφει την ιστορική μάχη μέσα από τα μάτια μιας παρέας παιδιών.

Το *Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα* αναφέρεται στην Αρχαία Ελλάδα φωτίζοντας πτυχές από την ιστορία του Ηρόδοτου, του Ξενοφώντα, του Αριστοτέλη και του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η Βασίλισσα Βερενίκη μας μεταφέρει στην Αλεξάνδρεια το 221 π.Χ. Το βιβλίο κινείται στο μεταίχμιο Ιστορίας – Μυθολογίας. Το κατατάσσουμε στην ιστορία γιατί η Βασίλισσα Βερενίκη υπήρξε ως ιστορικό πρόσωπο.

Τα βιβλία *Στο σχολείο με χαρτί και καλαμάρι* και *Το παραμύθι των υφασμάτων* αναφέρονται στη Βυζαντινή Ιστορία. Το πρώτο φωτίζει την μόρφωση των παιδιών στο Βυζάντιο, ενώ το δεύτερο την ενδυμασία και γενικότερα τη σημασία των υφασμάτων στην βυζαντινή αυτοκρατορία.

Και στα δύο βιβλία διαφαίνεται η κοινωνική δομή και η ιεραρχία της κοινωνίας. Οι αξιωματούχοι αγόραζαν πολύτιμα υφάσματα όπως το μετάξι και μαλακά και πολυτελή υφάσματα, ενώ οι μεσαιές κοινωνικές ομάδες αρκούσαν σε απλά πρακτικά ρούχα για τις καθημερινές τους ασχολίες. (Καλαμαρά: 2007: 46). Αντίστοιχα, στο σχολείο έστελναν τα παιδιά τους όσοι είχαν την οικονομική δυνατότητα.

Στην ίδια θεματολογία κινείται και *Το Ιστορίες για τα καράβια που μιλά για την Επανάσταση του 1821*. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα ως την επανάσταση του 1821.

Το βιβλίο *τα Φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες* παρουσιάζει την ιστορία της Βουλής των Ελλήνων από το 1821 ως το 1975 όπου ο πρώτος πρόεδρος της προεδρευομένης πια κοινοβουλευτικής δημοκρατίας καθιέρωσε το Σύνταγμα.

Με την ιστορία της νεότερης Ελλάδας καταπιάνεται και το βιβλίο *Πηνελόπη Δέλτα, η ζωή της σαν παραμύθι*. Μέσα από τη βιογραφία της μαθαίνουμε για μεγάλα ιστορικά γεγονότα της νεότερης ελληνικής ιστορίας όπως τους βαλκανικούς πολέμους και τη Μικρασιατική καταστροφή.

Στη νεότερη ιστορία της Ελλάδας αλλά και στην ιστορία της Αρχαίας Αιγύπτου μας μεταφέρει και το βιβλίο *Τα πορτρέτα του Φαγιούμ κι η μυστηριώδης Μις Τζούλια*. Παρόλο που το βιβλίο αναφέρεται σε πορτρέτα, άρα θα μπορούσαμε να το κατατάξουμε στις εικαστικές τέχνες, το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου μάς μιλά για τους Έλληνες της Αιγύπτου κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα.

Η δεύτερη κατηγορία με ποσοστό 16,6% είναι τα βιβλία που αναφέρονται στην Ελληνική Μυθολογία: το *Μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα*, το *Κόρινθος*, και το *Ελληνική μυθολογία πως ξεκίνησε ο κόσμος*. Τρεις γυναίκες συγγραφείς, η καθεμιά με τον δικό της τρόπο μεταγράφουν αρχαίους ελληνικούς μύθους.

Στο *Μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα* επιχειρείται να παρουσιαστεί το γνωστό έργο του Ομήρου από την πλευρά του Οδυσσέα. Έτσι ο αναγνώστης μπαίνει στη θέση του ήρωα, γνωρίζει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του και ζει τις αγωνίες του.

Τη μυθολογία της Κορίνθου φωτίζει το βιβλίο *Κόρινθος*, ενώ στο *Ελληνική μυθολογία* παρουσιάζονται οι μύθοι του Κρόνου, του Άτλαντα, του Δευκαλίωνα και της Πύρρας, του Προμηθέα, της Πανδώρας, του Κένταυρου Χείρωνα και του Πρωτέα με γλαφυρό τρόπο.

Δύο βιβλία αντλούν τα θέματά τους από τις εικαστικές τέχνες και τη Μουσική: το *Ένα βιολί διηγείται* έχει θέμα τη Μουσική, ενώ το *Πάρκο με τα ζώα* παρουσιάζει έργα γνωστών ζωγράφων και γλυπτών που σχετίζονται με τα ζώα. Στο πρώτο επιχειρείται η γνωριμία του αναγνώστη μ' ένα πλήθος μουσικών οργάνων που συντροφεύουν το βιολί και στο δεύτερο ο αναγνώστης ωθείται να παρατηρήσει και να «συνομιλήσει» με γνωστά έργα τέχνης.

Το *Γίνε πράκτορας του πλανήτη* έχει οικολογικό περιεχόμενο. Μέσα από πρωτότυπες δραστηριότητες δίνει στον αναγνώστη το έναυσμα να κινητοποιηθεί για να «σώσει τον πλανήτη».

Σε μια ιδιαίτερη κατηγορία – σ' εκείνη των οδηγών πόλεων και μουσείων- ανήκουν τα βιβλία *Μικρές ιστορίες του μουσείου*, που αναφέρεται στο αρχαιολογικό μουσείο και το *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου* που παρουσιάζει με πρωτότυπο τρόπο σημαντικά μνημεία της Θεσσαλονίκης.

Συμπερασματικά, σημειώνουμε ότι τα θέματα των βραβευμένων βιβλίων γνώσεων δεν καλύπτουν το εύρος της ανθρώπινης γνώσης. Κινούνται περισσότερο στα πλαίσια της ιστορίας και της μυθολογίας. Γεγονός που εξηγείται αν λάβουμε υπόψη μας ότι είμαστε μια χώρα με πλούσια ιστορία και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα μυθολογία.

Οι αρχαιοελληνικοί μύθοι περιέχονται σε μια μεγάλη κατηγορία βιβλίων γνώσεων. Με την αρχετυπική σκέψη που εγκλείουν, την ανάγλυφη εικονοποιία που αποτυπώνουν στη φαντασία και την έμμεση διδακτική προσφορά τους είναι ένα σίγουρο θέμα που κερδίζει μικρούς και μεγάλους (Παπαδάτος, 2014: 250).

Δεν υπάρχει κανένα βραβευμένο βιβλίο γνώσεων επιστημονικού ενδιαφέροντος που να αναφέρεται για παράδειγμα στο διάστημα ή στην τεχνολογία.

Βιβλίο	Ιστορία	Μυθολογία	Εικαστικές τέχνες - Μουσική	Οικολογία	Οδηγός πόλης - μουσείου
Κόρινθος, ήρωες, τόποι, πολιτισμοί		✓			
Τα φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες	✓				
Στο σχολείο με...χαρτί και καλαμάρι	✓				
Βασίλισσα Βερενίκη	✓				
Το παραμύθι των υφασμάτων	✓				
Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα		✓			
Μικρές ιστορίες του μουσείου					✓
Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια	✓				
Ελληνική Μυθολογία – πως γεννήθηκε ο κόσμος		✓			
Τα πορτρέτα του Φαγιούμ και η μυστηριώδης Μις Τζούλια	✓				
Πηνελόπη Δέλτα Η ζωή της σαν παραμύθι	✓				
Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου					✓
Στο πάρκο με τα ζώα			✓		
Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμικό	✓				
Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα	✓				
Ένα βιολί διηγείται			✓		
Γίνε πράκτορας του πλανήτη				✓	
Στη μάχη του Μαραθώνα	✓				

Πίνακας 2. Οι θεματικές κατηγορίες των βραβευμένων βιβλίων γνώσεων

4.5 Η μορφή των βιβλίων γνώσεων

Τα βραβευμένα βιβλία γνώσεων, όπως προαναφέραμε, θα μπορούσαμε να τα κατατάξουμε σε τέσσερις κατηγορίες, στα μη μυθοπλαστικά βιβλία, στα μυθοπλαστικά βιβλία γνώσεων με λογοτεχνίζουσα αφήγηση, στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων και στα μεικτά βιβλία γνώσεων (Παπαδάτος, 2014:218).

α. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα απλά, μη μυθοπλαστικά βιβλία γνώσεων. Στόχος τους είναι να ενημερώσουν και να διδάξουν. Συνήθως αποτελούν συμπλήρωμα του σχολικού βιβλίου. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν το 16,65% των βιβλίων που μελετάμε.

Το *Κόκκινη κλωστή δεμένη... το παραμύθι των υφασμάτων*, το *Στο σχολείο με χαρτί και καλαμάρι* και το *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια*. Τα δύο πρώτα ανήκουν στη σειρά «Στους δρόμους του Βυζαντίου» που περιλαμβάνει άλλα τρία βιβλία, τα: *Πρόσκληση σε γέυμα*, *Απ' των κάστρων τις χρυσόπορτες*, *Φάρμακα και θαύματα*.

Πρόκειται για μια σειρά πέντε βιβλίων γνώσεων που είναι γραμμένα από διαφορετικούς συγγραφείς με τον ίδιο όμως στόχο: να πληροφορήσουν τους μαθητές, κυρίως του Δημοτικού για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων στο Βυζάντιο. Το *Κόκκινη κλωστή δεμένη...το παραμύθι των υφασμάτων* (που παρά τον τίτλο του δεν είναι παραμύθι) μας πληροφορεί για τις πρώτες ύλες των υφασμάτων, τα είδη, τη διακόσμηση, τα απαραίτητα εργαλεία.

Ο αργαλιός είναι το βασικό εργαλείο για την κατασκευή των υφασμάτων. Στην απλούστερη μορφή του είναι ένα πλαίσιο στο οποίο στερεώνονται τεντωμένα και παράλληλα μεταξύ τους τα στημόνια. Σε αυτή τη σταθερή βάση η υφάντρα θα προσθέσει τα υφάδια και θα γίνει το ύφασμα.

Το *Στο σχολείο με χαρτί και καλαμάρι* αναφέρεται στον τρόπο διδασκαλίας την εποχή του Βυζαντίου, στους μαθητές, στα σχολεία, στα μαθήματα, στα δίδακτρα, στα βιβλία και τις βιβλιοθήκες. Τα δύο βραβευμένα βιβλία που θα μας απασχολήσουν ακολουθούν την ίδια μορφή: είναι χωρισμένα σε μικρά κεφάλαια.

Οι πληροφορίες δίνονται με σαφήνεια και εγκυρότητα, συχνά παρεμβάλλονται αποσπάσματα από πηγές είτε για να συμπληρώσουν είτε για να πιστοποιήσουν τα όσα γράφονται καθώς και φωτογραφικό υλικό που συνοδεύεται από επεξηγηματικές λεζάντες. Παραθέτουμε ένα απόσπασμα:

«Εγώ η Άννα όχι άμοιρη γραμμάτων, αλλά με σοβαρότατη σπουδή των ελληνικών, χωρίς να έχω παραμελήσει ούτε τη ρητορική και αφού διάβασα προσεκτικά τόσο τα έργα του Αριστοτέλη όσο και τους διαλόγους του Πλάτωνος και κόσμησα το πνέυμα μου με τα μαθηματικά, την αστρονομία και τη μουσική...» Άννα Κομνηνή, Αλεξιάδα (Μαρκόπουλος, 2008: 23).

Το *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια* είναι επίσης ένα καθαρό βιβλίο γνώσεων που μέσα από πλούσιο φωτογραφικό υλικό, επίσημα έγγραφα, σελίδες ημερολογίων και επιστολές περιγράφει την κατάσταση στην ελληνική ναυτιλία από τα μέσα του 18ου ως τα μέσα του 19ου αιώνα: «Τη δεκάτη πέμπτη Ιανουαρίου Σπέτσαι, εκατασκευάσθη το πλοίον Πελεκάνος του Νικολάου Α. Κυριακού, παρά του ναυπηγού Γεωργίου, εκόστισεν ισπανικά δίστηλα δέκα τέσσερας χιλιάδας τετρακόσια» ιδιοκτησία του Αναστάση Κυριακού» (Κρεμμυδάς: 2006: 15).

β. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα βιβλία γνώσεων με λογοτεχνίζουσα αφήγηση. Πρόκειται για γνώσεις που προβάλλονται μέσα από μια σύντομη αφήγηση. Σκοπός του βιβλίου είναι να διδάξει αλλά μέσα σε ένα λογοτεχνικό πλαίσιο, ώστε να προσελκύσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει το 16,65% των βιβλίων που εξετάζουμε. Το *Μικρές ιστορίες του μουσείου, Τα φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες* και το *Ένα βιολί διηγείται*.

Από τους τίτλους των βιβλίων μπορούμε να καταλάβουμε ότι τόσο το βιολί, όσο τα παράθυρα και τα εκθέματα του μουσείου μάς λένε τις ιστορίες τους. Στις *μικρές ιστορίες του μουσείου* πριν από την συνολική παρουσίαση των εκθεμάτων οι συγγραφείς επισημαίνουν ότι: «Αυτό το βιβλίο είναι ένας οδηγός του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου». Παρουσιάζει τις συλλογές του Μουσείου επιλέγοντας συγκεκριμένα έργα που συνήθως τα εντάσσει σε μια μυθοπλασία» (Ντεκάστρο-Βαλαβάνης, 2004: 86). Μάλιστα στο *Ένα βιολί διηγείται* ο αφηγητής δεν είναι ένα οποιοδήποτε βιολί. Η συγγραφέας μας πληροφορεί σε ξεχωριστή παραπομπή ότι:

«Το βιολί που αφηγείται την ιστορία μας θα μπορούσε να είναι ένα οποιοδήποτε βιολί. Όμως εδώ η κατασκευή του αποδίδεται στον οργανοποιό Δημήτριο Μούρτζινο προκειμένου να είναι αρκετά παλιό ώστε να μπορεί να διατρέξει περισσότερες περιόδους της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής» (Τουμπακάρη, 2013: 13).

γ. Η κατηγορία των λογοτεχνικών βιβλίων γνώσεων παρουσιάζει πολυμορφία όσον αφορά τα λογοτεχνικά είδη. Για κάποια από αυτά υπάρχει δυσκολία κατάταξής τους σε λογοτεχνικά βιβλία ή βιβλία γνώσεων (Παπαδάτος, 2014:219). Στα βιβλία που μελετάμε είναι η πολυπληθέστερη κατηγορία με ποσοστό 38,85%.

Σ' αυτή την κατηγορία ανήκει το *Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα*. Πρόκειται για ένα βιβλίο που η μυθοπλασία συναντά την ιστορία. Βασίζεται σε πραγματικά ιστορικά πρόσωπα, τα κείμενά της όμως είναι στη βάση τους λογοτεχνικά. Σ' αυτό συντελεί το γεγονός ότι χρησιμοποιεί ως αφηγητή των ιστοριών της τη θάλασσα που άλλοτε είναι γαλήνια, άλλοτε αγριεμένη.

Στις τέσσερις ιστορίες που διηγείται η θάλασσα, για τον Ηρόδοτο, την Κάθοδο των μυρίων, τον Αριστοτέλη, την πολιορκία της Τύρου υπάρχει η απόλυτη ισορροπία ανάμεσα στη γνώση και στο λογοτεχνικό κείμενο και το γνωστικό στοιχείο αναδύεται με αβίαστο και θελκτικό για τον αναγνώστη τρόπο. Στην κάθοδο των μυρίων η θάλασσα διηγείται:

Ο Ξενοφώντας γεννήθηκε στην πιο «φιλοθάλασση πόλη της Ελλάδας», όπως σημειώνει ο αφηγητής. Μόνο που η δύναμη είναι κι αυτή σαν την καλοκαιρία στο ανοικτό πέλαγος: δεν κρατάει ποτέ για πάντα. Κι έτσι η Αθήνα, που χάρη στα καράβια της ήταν πρώτη και καλύτερη, βγήκε νικημένη από τον πόλεμο με τη Σπάρτη, που ούτε ένα καράβι δεν είχε! Νικήθηκε η πόλη. Ξέπεσε. Και οι άντρες της αναγκάστηκαν να φύγουν, να βρουν αλλού δουλειές. Μερικοί κατάντησαν μισθοφόροι, να πολεμούν για ποιον λέτε; Ναι, ναι, για τους Πέρσες! Απίστευτο! Κι όμως αληθινό. Μαζί τους κι ο Ξενοφώντας. Άντρας πια, δεν είχε τίποτα να τον κρατήσει στη νικημένη Αθήνα, όσο κι αν την αγαπούσε! (Αγγελίδου, 2012: 34-35).

Στην ίδια κατηγορία των βιβλίων με λογοτεχνική αφήγηση ανήκουν τα βιβλία που αναφέρονται σε θέματα της ελληνικής ιστορίας και μυθολογίας *Ελληνική μυθολογία-πως γεννήθηκε ο κόσμος, Στη μάχη του Μαραθώνα, Κόρινθος, Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα*. Στο τελευταίο μάλιστα η γνώση συνυφαίνεται με τη λογοτεχνική μαεστρία της Δικαίου.

Ο ίδιος ο Οδυσσέας διηγείται στον βασιλιά των Φαιάκων: «Όμως ο Δίας δεν είχε θελήσει κακό για μένα εκείνη τη φορά. Κι ο Κύκλωπας σπρώχνοντας μαλακά το

ζωντανό προς την έξοδο ήταν σαν να ξεπροβόδιζε κι εμένα με τις ευχές του για τη σωτηρία και την ελευθερία» (Δικαίου, 2004: 55).

Η Καρπόζηλου θεωρεί αυτά τα βιβλία ως λογοτεχνικά. «Ενώ εντάσσονται στα λογοτεχνικά έργα αναπόφευκτα, ωστόσο προσφέρουν στοιχεία, πληροφορίες και γνώσεις γύρω από μυθολογικά όντα και συμβάντα» (Καρπόζηλου, 1994: 107).

Στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων εντάσσονται και οι δύο μυθιστορηματικές βιογραφίες *Πηνελόπη Δέλτα- η ζωή της σαν παραμύθι* και *Βασίλισσα Βερενίκη*.

δ. Τα μεικτά βιβλία περιλαμβάνουν τις δύο ή τις τρεις προηγούμενες κατηγορίες (Παπαδάτος, 2014:221) και αποτελούν το 27,75% των εξεταζόμενων βιβλίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το *Τα πορτρέτα του Φαγιούμ και η μυστηριώδης μισ Τζούλια*. Πρόκειται για ένα βιβλίο που χωρίζεται σε τρία μέρη.

Στο πρώτο μέρος διαβάζουμε την ιστορία της Αλέκας σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση, στο δεύτερο μέρος περιλαμβάνει γνώσεις με την μορφή ερωτο-απαντήσεων και στο τρίτο μέρος βρίσκουμε παιχνίδια και δραστηριότητες. Στον πρόλογο του βιβλίου διαβάζουμε: «Ένα βιβλίο μυστηρίου; Ένα μυθιστόρημα; Ένα αλλιώτικο βιβλίο γνώσεων; Ναι παιδιά μου, το βιβλίο αυτό είναι όλα αυτά» (Γιαλουράκη, 2007: 6).

Στα μεικτά βιβλία γνώσεων ανήκει και το *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου* του Σάκη Σερέφα. Πρόκειται για έναν πρωτότυπο οδηγό της πόλης της Θεσσαλονίκης. Μέσα από τις περιπέτειες του δεινόσαυρου που γεννιέται στον Χορτιάτη και πηγαίνει στη Θεσσαλονίκη όπου συναντά τον Γιάννη περιπλανιόμαστε στην παλιά πόλη της Θεσσαλονίκης και γνωρίζουμε ιστορικά μνημεία όπως την Καμάρα, τη Ροτόντα, το Μπεξεστένι και άλλα.

Η μυθοπλασία είναι απολύτως διακριτή από τις γνώσεις που παρέχονται καθώς σε κάθε στάση του δεινόσαυρου υπάρχει μια ξεχωριστή παράγραφος με τίτλο «Εδώ υπάρχει λίγη γνώση» όπου παρατίθενται ιστορικά στοιχεία για κάθε μνημείο. Μεικτό βιβλίο γνώσεων είναι και το πρωτότυπο βιβλίο με οικολογικό περιεχόμενο *Γίνε πράκτορας του πλανήτη*. Υπάρχουν ξεχωριστά κεφάλαια με τίτλο *Φάκελος πληροφορίας* όπου είναι ξεκάθαρο για τον αναγνώστη ότι όσα διαβάζει είναι πραγματικές πληροφορίες και όχι μυθοπλασία. Μέσα από δοκιμασίες, λεκτικά παιχνίδια και έξυπνα τεχνάσματα ο αναγνώστης αποκτά γνώσεις σχετικά με το οικολογικό ζήτημα. Ανάμεσα στις πληροφορίες παρεμβάλλονται και πειράματα, γεγονός που ενισχύει τον διαδραστικό χαρακτήρα του βιβλίου και τη μεικτή μορφή του.

Στην ίδια κατηγορία εντάσσεται και το βιβλίο του Μπουλώτη με τίτλο *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό*. Θα μπορούσε να ήταν ένα λογοτεχνικό βιβλίο για ένα εντεκάχρονο κορίτσι, με το ιδιαίτερο όνομα Μύρτις που ζει στην Αθήνα τα αρχαία χρόνια και παίζει με τις φίλες της, υφαίνει με την μητέρα της στον αργαλειό και κάνει βόλτες στον Κεραμεικό. Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου όμως με τίτλο «Ιστορικά στοιχεία και σχόλια» ο συγγραφέας μας πληροφορεί ότι το κορίτσι αυτό έζησε στην Αθήνα και πέθανε εκεί από λοιμό. «Το πρόσωπό της αναβίωσε χάρη στους επιστήμονες δύομισι χιλιάδες χρόνια μετά. Δεν ξέρουμε τίποτα γι' αυτό το κορίτσι, ούτε τ' όνομά του είναι πραγματικό, όλα όσα διαβάσαμε στο πρώτο μέρος είναι προϊόν μυθοπλασίας», μας εξηγεί ο συγγραφέας. (Μπουλώτης: 2011: 46).

Μεικτό βιβλίο γνώσεων είναι και το *Πάρκο με τα ζώα*.

Πρόκειται για ένα βιβλίο με έργα τέχνης σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών από τη *Locus Athens*. Η ύλη είναι διαρθρωμένη σε δισέλιδα. Στη μία σελίδα παρουσιάζεται το έργο τέχνης που απεικονίζει κάποιο ζώο, δίπλα υπάρχει ένα κείμενο - σημείωμα που εμπνεύστηκε η Άλκηστη Χαλικιά από το έργο και στο τέλος προτείνονται δραστηριότητες με βάση το έργο. Σκοπός του είναι να ωθήσει τον αναγνώστη να παρατηρήσει τα έργα τέχνης και να δημιουργήσει ο ίδιος με βάση αυτά. Είναι ένα βιβλίο γνώσεων - δραστηριοτήτων για την επαφή του αναγνώστη με τη σύγχρονη τέχνη.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι τα καθαρά βιβλία γνώσεων έχουν υποχωρήσει τα τελευταία χρόνια ενώ τα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων φαίνεται να κερδίζουν έδαφος.

Η εκτίμηση ότι «το είδος των βιβλίων γνώσεων μετατοπίζεται από την απλή παράθεση γνώσεων προς μια αφηγηματικού τύπου αποτύπωσή τους» (Παπαδάτος, 2014:217) ισχύει και για τα βραβευμένα βιβλία.

Βιβλίο	Απλό ή καθαρό βιβλίο γνώσεων	Λογοτεχνίζον βιβλίο γνώσεων	Λογοτεχνικό βιβλίο γνώσεων	Μεικτό βιβλίο γνώσεων
Κόρινθος, ήρωες, τόποι, πολιτισμοί			✓	
Τα φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες		✓		
Στο σχολείο με...χαρτί και καλαμάρι	✓			
Βασίλισσα Βερενίκη			✓	
Το παραμύθι των υφασμάτων	✓			
Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα			✓	
Μικρές ιστορίες του μουσείου		✓		
Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια	✓			
Ελληνική Μυθολογία – πως γεννήθηκε ο κόσμος			✓	
Τα πορτρέτα του Φαγιούμ και η μυστηριώδης Μις Τζούλια				✓
Πηνελόπη Δέλτα Η ζωή της σαν παραμύθι			✓	
Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου				✓
Στο πάρκο με τα ζώα				✓
Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμικό				✓
Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα			✓	
Ένα βιολί διηγείται		✓		
Γίνε πράκτορας του πλανήτη				✓
Στη μάχη του Μαραθώνα			✓	

Πίνακας 3. Τα βραβευμένα βιβλία γνώσεων ανάλογα με τη μορφή τους

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η Αξιολόγηση των βιβλίων γνώσεων

5.1 Ο συγγραφέας

Ένα βιβλίο γνώσεων προϋποθέτει έναν συγγραφέα (ή περισσότερους) που εκτός από το συγγραφικό ταλέντο να έχει κάνει βαθιά έρευνα στο θέμα που πραγματεύεται και να έχει τις απαιτούμενες γνώσεις ώστε να μπορέσει να τις μεταδώσει στον αναγνώστη. Ο Παπαδάτος 2014: 225) σημειώνει: «Απαιτεί ειδικούς επιστήμονες, οι οποίοι θα καταθέσουν την αξιόπιστη, σοφή και τεκμηριωμένη, ως αποτέλεσμα ερευνών, θέση τους».

Ο συγγραφέας ενός βιβλίου γνώσεων πρέπει να θέτει ξεκάθαρους στόχους και να γνωρίζει ηλικιακά το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Δεν πρέπει να αποκρύπτει πληροφορίες αλλά ούτε να τις παραποιεί με πρόσχημα την ηλικία των αναγνωστών. (Norton, 2003: 643).

Με το βιβλίο γνώσεων έχουν καταπιαστεί γνωστοί συγγραφείς που έχουν γράψει και λογοτεχνικά παιδικά βιβλία. Η πολυγραφότατη Αγγελική Βαρελλά μάς είναι γνωστή κυρίως για τα λογοτεχνικά της βιβλία για παιδιά και εφήβους.

Στο βιβλίο γνώσεων *Κόρινθος* αξιοποιεί το συγγραφικό της ταλέντο και μεταγράφει αρχαίους ελληνικούς μύθους συνδεδεμένους με την πόλη της Κορίνθου. Σκοπός της συγγραφέως είναι να αποτελέσει το συγκεκριμένο βιβλίο την αρχή για την ενασχόληση του αναγνώστη με τη μυθολογία γενικά και την τοπική μυθολογία ειδικότερα. Στο οπισθόφυλλο του βιβλίου διαβάζουμε:

«Για να χαρείς το περιβόλι της ελληνικής μυθολογίας, δρασκελάς όποια πόρτα σου ταιριάζει, από τις πολλές που έχει. Αν διαβείς το κατώφλι της πόρτας με την πινακίδα «Αναλυτική- Τοπική μυθολογία», τότε το φως των προβολέων πέφτει στους μύθους ενός συγκεκριμένου τόπου και ξαναζωντανεύουν ο πολιτισμός, οι ήρωες, η θρησκεία, η τάξη και οι νόμοι του».

Η Βαρελλά είναι απόφοιτος του ιστορικού-αρχαιολογικού τμήματος Αθηνών. Στο τέλος του βιβλίου υπάρχει βιβλιογραφία όπου αναφέρονται τα βιβλία που χρησιμοποίησε ως «βοηθήματα». Μέσα στο κείμενο συχνά επικαλείται πηγές όπως «Μας λέει ο Πausanias» (42), «έγραψε ο Ευριπίδης» για να πιστοποιήσει τις γνώσεις που παραθέτει. Έχει γράψει ένα αντίστοιχο βιβλίο με τίτλο Κρήτη. (www.biblionet.gr).

Η Ελένη Δικαίου ανήκει στην κατηγορία συγγραφέων λογοτεχνικών κυρίως παιδικών βιβλίων που έχουν μεταγράψει αρχαίους ελληνικούς μύθους. Στο *Μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα* ο ίδιος ο Οδυσσεύς διηγείται τις περιπέτειές του σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του βιβλίου είναι ο χάρτης όπου περιλαμβάνει τα μέρη που περιπλανήθηκε ο Οδυσσεύς, μέχρι να φτάσει στην Ιθάκη. Σκοπός της συγγραφέως είναι να συνδέσει το μύθο με την πραγματικότητα και να διδάξει μέσα από ένα κείμενο ζωντανό, σημερινό και ταυτόχρονα γλαφυρό.

Ο Χρήστος Μπουλώτης, αρχαιολόγος και καταξιωμένος συγγραφέας για παιδιά, πολλές φορές έχει στηριχθεί στις σπουδές του για να μεταδώσει τις γνώσεις του μέσα από παιδικά βιβλία. Στο *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό* εμπνέεται από ένα πραγματικό γεγονός – την ανακάλυψη του κρανίου ενός 11χρονου κοριτσιού που εκτιμούν ότι έζησε γύρω στο 430 π.Χ - και συνθέτει μια ιστορία για τη ζωή της. Το δεύτερο μέρος του βιβλίου αποτελεί την ιστορική αλήθεια για τη Μύρτιδα. «Η ανασύσταση του προσώπου της Μύρτιδας ήταν μια υπεύθυνη και προσεχτική εργασία που κράτησε εννέα ολόκληρους μήνες».

Ο Μπουλώτης περιγράφει την καθημερινή ζωή της, τα παιχνίδια με τις φίλες της, τη σχέση με τους γονείς της, τις αγωνίες της για τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Αν δεν υπήρχε το δεύτερο μέρος του βιβλίου, θα ήταν μια μυθοπλαστική ιστορία. Ο ίδιος ο συγγραφέας όμως αποφασίζει να είναι ειλικρινής με τον αναγνώστη.

Αν όμως γνωρίζουμε το πρόσωπο της Μύρτιδας, δεν ξέρουμε τίποτα για το πώς ζούσε, ποιοι ήταν οι γονείς της και ποιες οι καθημερινές συνήθειές της, ποια τα όνειρα και οι επιθυμίες της. Εδώ ακριβώς έρχεται ο συγγραφέας για να «δώσει» ταυτότητα και προσωπική ιστορία στο εντεκάχρονο κορίτσι. Στη φαντασία του η Μύρτις έγινε ένα κορίτσι τρυφερό και ευαίσθητο, γεμάτο κέφι για ζωή. (Μπουλώτης, 2011:49).

Καταξιωμένη συγγραφέας και μεταφράστρια βιβλίων είναι η Μαρία Αγγελίδου που έχει βραβευθεί δύο φορές με κρατικό βραβείο στην κατηγορία του βιβλίου γνώσεων. «*Τα περισσότερα βιβλία της είναι ιστορικά παραμύθια*». (www.biblionet.gr). Η ίδια η συγγραφέας παραδέχεται: «Θα έλεγα πως δε γράφω βιβλία γνώσεων. Δε γράφω βιβλία που έχουν σκοπό να διδάξουν. Γράφω βιβλία που θέλουν να δείξουν ότι η γνώση είναι απόλαυση, ταξίδι και περιπέτεια» (Αγγελίδου, 2017:13).

Η Αγγελίδου στο βραβευμένο *Ιστορίες που της είπε η θάλασσα* χρησιμοποιεί τη θάλασσα ως αφηγητή για να παρουσιάσει τέσσερις διαφορετικές ιστορίες από την αρχαία Ελλάδα. Η γλώσσα, το ύφος, ο ρυθμός αφήγησης είναι αυτό που λέμε «καλή

λογοτεχνία». Το περιεχόμενο, πρόσωπα και γεγονότα της Αρχαίας Ελλάδας, κρίσιμες καμπές της Ιστορίας και μεταβολές της τύχης παρουσιάζονται λιτά, ουσιαστικά και άμεσα. «Να κεντρίξεις την περιέργεια. Όχι να δίνεις απαντήσεις. Να αντιλαμβάνεσαι ότι η μετάδοση πληροφορίας δεν οδηγεί στη γνώση. Να υποβάλεις παρά να επιβάλεις» (www.oanagnostis.gr).

Η Μαρία Αγγελίδου έχει σπουδάσει κλασική φιλολογία σε Αθήνα, Γερμανία και Ελβετία. Έχει σίγουρα το γνωστικό υπόβαθρο για να γράψει βιβλία γνώσεων, αυτό όμως που ξεχωρίζει στα βιβλία της είναι το ύφος της, ο τρόπος που χειρίζεται τη γλώσσα και η χρυσή τομή ανάμεσα στο γνωστικό μέρος και στη λογοτεχνικότητα του κειμένου.

Η αφηγηματική ισορροπία είναι ίσως το πιο ριζοκίνδυνο στοίχημα του κάθε συγγραφέα και το πιο δύσκολο να ιχνογραφηθεί, να μετρηθεί, να δοσολογηθεί. Είναι το ύφος και η άνεση με την οποία κινείται ο ίδιος μέσα στη γλώσσα της εποχής του – και θεωρεί αφετέρου ότι κινούνται και οι άλλοι, οι πολλοί άλλοι που είναι το κοινό του (Αγγελίδου, 2017: 17).

Ο Βασίλης Κρεμμυδάς, συγγραφέας του «καθαρού» βιβλίου γνώσεων *Καθημερινές Ιστορίες για τα καράβια*, καθηγητής Πανεπιστημίου με σπουδές ιστορίας και αρχαιολογίας έχει γράψει κυρίως βιβλία που απευθύνονται σε ενήλικες.

Τα ιδιαίτερα επιστημονικά ενδιαφέροντά του ήταν προσανατολισμένα στις οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες του τέλους της Τουρκοκρατίας και του ελληνικού 19ου αιώνα και σε ζητήματα της Επανάστασης του 1821 και των πρώτων δεκαετιών του βίου του ελληνικού κράτους. (www.biblionet.gr).

Αξιοποιώντας τα ενδιαφέροντά του, παραθέτοντας πηγές και πλούσιο φωτογραφικό υλικό μας παρουσιάζει ένα καλαίσθητο βιβλίο που έχει σκοπό να διδάξει αλλά και να οδηγήσει τον αναγνώστη σε περαιτέρω έρευνα. Στο τέλος του βιβλίου, εκτός από τη βιβλιογραφία και την προέλευση φωτογραφικού υλικού, προτείνει 21 βιβλία γνώσεων και λογοτεχνικά για παιδιά και νέους (Κρεμμυδάς, 2006, 62).

Η Ελένη Καλλία, συγγραφέας του βραβευμένου *Τα φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες* έχει σπουδάσει νομικά και θέατρο και έχει ασχοληθεί μεγάλο διάστημα με τη δημοσιογραφία. (www.biblionet.gr).

Στο βιβλίο *Μικρές ιστορίες του Μουσείου* συνεργάστηκαν η Μαρίζα Ντεκάστρο και ο Πάνος Βαλαβάνης με σκοπό να δημιουργήσουν έναν οδηγό εκθεμάτων του Εθνικού Αρχαιολογικού μουσείου. Η Ντεκάστρο, παιδαγωγός έχει να επιδείξει πλούσια συγγραφική δραστηριότητα στον τομέα του παιδικού βιβλίου

γνώσεων. «Είναι συγγραφέας που γράφει αποκλειστικά βιβλία γνώσεων. Έχει γράψει πολλά βιβλία για παιδιά πάνω σε θέματα ιστορίας και τέχνης και έχει μεταφράσει παιδική λογοτεχνία» (Διαδρομές τ.107). Η ίδια σε συνέντευξή της στην Αγγελική Βαρελλά στο περιοδικό *Διαδρομές* αποκαλύπτει πώς ξεκίνησε να γράφει για παιδιά:

«Ως φανατική της Ιστορίας, το μόνο μάθημα στο οποίο ήμουν πραγματικά καλή στο σχολείο, έψαξα να βρω βιβλία για να βοηθήσω τους μαθητές μου. Ήταν μόλις ξεκινούσα την επαγγελματική μου ζωή. Τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση της Χούντας, δεν υπήρχαν πολλά βιβλία γνώσεων για παιδιά, παρόλο που ήδη το παιδικό βιβλίο άρχιζε να ανθίζει. Στο σχολείο που εργαζόμουν, έφτιαχνα εκπαιδευτικά προγράμματα για τις τάξεις που επισκέπτονταν μουσεία. Κάπως έτσι, και μ' αυτή την αφορμή, δημιουργήθηκε το πρώτο βιβλίο μου, Αρχαιολογία, ένα ταξίδι στο παρελθόν, ένας οδηγός που παρουσίαζε στους μικρούς αναγνώστες την επιστήμη της Αρχαιολογίας. Καθώς περνούσαν τα χρόνια, και ανάλογα με την τάξη με την οποία ασχολιόμουν, έγραφα κι ένα σχετικό βιβλίο, για το Βυζάντιο και τη Βυζαντινή τέχνη, για τα νεότερα χρόνια, κ.λπ.» (Διαδρομές, τ.107).

Ο Πάνος Βαλαβάνης είναι καθηγητής Πανεπιστημίου με σπουδές αρχαιολογίας στην Ελλάδα και το εξωτερικό. (www.biblionet.gr). Η συνύπαρξη των δύο συγγραφέων αποτελεί εγγύηση τόσο ως προς το γνωστικό μέρος του βιβλίου όσο και ως προς το παιδαγωγικό του μέρος.

Αρχαιολογία έχει σπουδάσει και η Κατερίνα Σέρβη που έχει γράψει βιβλία γνώσεων για παιδιά με μυθολογικό και ιστορικό περιεχόμενο. Σε συνεργασία με τον εικονογράφο Θανάση Πέτρου μετέγραψαν την ιστορία της Μάχης του Μαραθώνα με τη μορφή κόμικς.

Η Ιωάννα Φωκά, συγγραφέας της μυθιστορηματικής βιογραφίας της Βασίλισσας Βερενίκης την εμπνεύστηκε από το βιβλίο του Γιώργου Γραμματικάκη *Η κόμη της Βερενίκης*. Η ίδια σε σημείωμα της προς τους αναγνώστες αναφέρει ότι «Το ιστορικό μυθιστόρημα που διαβάσατε περιγράφει μια αληθινή ιστορία για την οποία γνωρίζουμε ελάχιστες λεπτομέρειες. Με φαντασία και ποιητική αδεΐα συμπλήρωσα και περιέγραψα την πορεία των γεγονότων στη ζωή και την ψυχή της Βερενίκης». (Φωκά, 2001).

Η Νένα Κοκκινάκη έχει σπουδάσει κλασική φιλολογία κι έχει γράψει μυθιστορήματα και διηγήματα για ενήλικες, βιβλία γνώσεων και λογοτεχνικά βιβλία

για παιδιά και νέους. Δίδαξε στη μέση εκπαίδευση. (www.biblionet.gr). Εικάζουμε ότι οι κλασικές σπουδές της και η ενασχόλησή της με εφήβους την ώθησαν να καταπιαστεί με το απαιτητικό έργο της βιογραφίας της Πηνελόπης Δέλτα. Σκοπός της, όπως αναφέρει η ίδια στην εισαγωγή του βιβλίου της, είναι «να γνωρίσουν οι μικροί αναγνώστες τη ζωή της αγαπημένης τους συγγραφέως και να συναναστραφούν με πρόσωπα που τη συντρόφευσαν όχι μόνο στη ζωή αλλά και στα όνειρα». (Κοκκινάκη, 2007: 7). Η συγγραφή του βιβλίου στηρίχτηκε αποκλειστικά στους τόμους του αρχείου της Πηνελόπης Δέλτα. (ό.π.). Παρόλο που απευθύνεται σε παιδιά δεν αποκρύπτει πληροφορίες, όπως η σχέση της με τον Ίωνα Δραγούμη ή τις συνθήκες του θανάτου της. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζει το έργο της Πηνελόπης Δέλτα με λίγα λόγια για καθένα από τα βιβλία της.

Ο Σάκης Σερέφας έχει σπουδάσει ελληνική και μεσαιωνική φιλολογία κι εργάζεται στη μέση εκπαίδευση. Είναι πολυγραφότατος κι έχει εκδώσει βιβλία με ποίηση, πεζογραφία, μελέτες για πόλεις, για τόπους και για ποιητές. (www.biblionet.gr). Το *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου* είναι ένας πρωτότυπος οδηγός πόλης. Με ιδιότυπο χιούμορ και με πολύ καλή γνώση του αντικειμένου του (την πόλη της Θεσσαλονίκης) μας ξεναγεί σε γνωστά και άγνωστα μέρη.

Η Παρή Καλαμαρά έχει σπουδάσει ιστορία και αρχαιολογία στην Ελλάδα και τη Γαλλία. Το ερευνητικό της έργο και οι δημοσιεύσεις της εστιάζουν σε ζητήματα που σχετίζονται με το βυζαντινό ένδυμα και ύφασμα, αλλά και με πτυχές της αρχαιολογίας του πελοποννησιακού χώρου, όπου εργάστηκε επί μακρόν. (www.biblionet.gr). Ο Θάνος Μαρκόπουλος είναι καθηγητής Βυζαντινής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Και οι δύο έγραψαν τα βραβευμένα έργα που αφορούν το Βυζάντιο.

Η Νάνση Τουμπακάρη είναι μουσικοπαιδαγωγός και εργάζεται στην ιδιωτική εκπαίδευση. Έχει ασχοληθεί με την εκπαιδευτική έρευνα και επιμόρφωση δασκάλων και μουσικοπαιδαγωγών καθώς και με τη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων και υλικού. Η ίδια μας πληροφορεί ότι «η βιβλιογραφία που παρατίθεται στο τέλος αποτελεί μια επιλογή από τα πιο γλαφυρά, με βάση το θέμα, βιβλία που μπορεί κανείς να βρει για να εμπλουτίσει και να βαθύνει τις γνώσεις του» (Τουμπακάρη, 2013).

Η Άλκηστη Χαλικιά είναι συγγραφέας, στιχουργός και εκπαιδευτικός. Υλοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά σε μουσεία κι έχει γράψει λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά και βιβλία γνώσεων με θέμα την τέχνη.

(www.elniplex.gr). Στο βιβλίο της *Το πάρκο με τα ζώα* φιλοδοξεί να φέρει τον αναγνώστη σε επαφή με σύγχρονα έργα τέχνης.

Η Ελένη Ανδρεάδη, συγγραφέας του εξαιρετικά πρωτότυπου και διαδραστικού βιβλίου για την οικολογία, σπούδασε Περιβαλλοντική Πολιτική και ΜΜΕ στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ. Έχει εργαστεί ως στρατηγικός αλλά και περιβαλλοντικός σύμβουλος στην Ελλάδα, Αμερική, Αγγλία και Γερμανία για εταιρείες, οργανισμούς και δημόσια όργανα. Το 2009, ίδρυσε την ΜΚΟ Πράκτορες του Πλανήτη, με αντικείμενο τη βιωματική εκπαίδευση και δράση παιδιών για την αειφόρο ανάπτυξη. Πραγματοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα σε ιδιωτικά και δημόσια σχολεία. (www.metaixmio.gr).

Συμπερασματικά:

α. Οι περισσότεροι συγγραφείς (13) βραβευμένων βιβλίων γνώσεων είναι γυναίκες. Αυτό ίσως να σχετίζεται με το γεγονός ότι παραδοσιακά οι γυναίκες ήταν και είναι πλησιέστερα στο παιδί και γνωρίζουν καλύτερα τις ανάγκες του (Καρπόζηλου, 1994: 159).

β. Όλοι οι συγγραφείς έχουν κάνει ανάλογες σπουδές με το ζήτημα που πραγματεύονται. Οι περισσότεροι έχουν σπουδάσει Αρχαιολογία, ελληνική φιλολογία, μουσειοπαιδαγωγική. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι τα περισσότερα βιβλία έχουν ιστορικό και μυθολογικό περιεχόμενο συμπεραίνουμε ότι οι γνώσεις τους αποτέλεσαν προϋπόθεση για τη συγγραφή των βιβλίων τους.

γ. Αρκετοί συγγραφείς έχουν εργαστεί στην εκπαίδευση είτε ως διορισμένοι εκπαιδευτικοί, είτε εκπονώντας εκπαιδευτικά προγράμματα. Η ενασχόλησή τους με τους μαθητές, τους δίνει τη δυνατότητα να γνωρίζουν την ηλικία του αναγνώστη στον οποίο απευθύνονται.

5.2 Το κείμενο

5.2.1 Το επιστημονικό μέρος του βιβλίου

Η αξιολόγηση του επιστημονικού μέρους του βιβλίου έχει τη δυσκολία που προκύπτει από τη διαφορετική μορφή των βιβλίων γνώσεων. Με άλλα κριτήρια θα αξιολογήσουμε ένα αμιγώς βιβλίο γνώσεων, όπου τον κύριο ρόλο κατέχει η

επιστημονικότητα και εγκυρότητα των γνώσεων και με άλλα κριτήρια θα εξετάσουμε ένα λογοτεχνικό βιβλίο γνώσεων, όπου θα πρέπει να εξετάσουμε τις γνώσεις που παρατίθενται σε συνάρτηση με τη λογοτεχνικότητα του κειμένου (Παπαδάτος, 2014, 223). Σύμφωνα με την Καρπόζηλου η επιστημονικότητα ενός βιβλίου γνώσεων εξαρτάται από τις ακριβείς και σύγχρονες γνώσεις, την εγκυρότητα και την αξιοπιστία τους. (Καρπόζηλου, 1994, 120).

Ως προς την ακρίβεια δεν πρέπει να παραλείπονται σημαντικά γεγονότα. Στα αμιγώς βιβλία γνώσεων αυτό μπορεί να ελεγχθεί καθώς η βιβλιογραφία είναι απαραίτητη για την ακρίβεια και την εγκυρότητά τους. Αν στη βιογραφία της Πηνελόπης Δέλτα η συγγραφέας παρέλειπε τις συνθήκες θανάτου της θα ήταν παραποίηση της ιστορίας και έλλειψη σεβασμού προς τον αναγνώστη. Στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων η επιλογή εξαρτάται από τις προθέσεις του συγγραφέα, όπως είδαμε και προηγουμένως.

Η Μαρίζα Ντεκάστρο και ο Πάνος Βαλαβάνης στο *Μικρές ιστορίες του μουσείου* γράφουν «Τα έργα που επιλέχθηκαν δεν είναι απαραίτητα τα πιο γνωστά και διάσημα. Είναι όμως έργα σημαντικά που αφηγούνται ιστορίες για ανθρώπους μακρινών εποχών, τις συνήθειες, τις πράξεις, την αισθητική, αλλά και την τεχνολογία τους». (Ντεκάστρο - Βαλαβάνης, 2004: 46). Η πρόθεση των συγγραφέων εδώ είναι να φέρουν τον αναγνώστη σε επαφή με κάποια εκθέματα του μουσείου, ώστε να εξάψουν την περιέργειά του για παραπάνω έρευνα. «Όσον αφορά τα ιστορικά θέματα σε βιβλία γνώσεων είναι απαραίτητο να παρουσιάζουν όλες τις πλευρές των αμφιλεγόμενων ζητημάτων», Norton, 2003, 644). Στη *Μάχη του Μαραθώνα* η ίδια η συγγραφέας γράφει για τον Ηρόδοτο:

«Ο Ηρόδοτος είναι ο πρώτος άνθρωπος που έγραψε ιστορία, συγκλονισμένος από τα δραματικά γεγονότα που σημάδεψαν την εποχή του, αποφάσισε να κάνει κάτι που κανείς δεν είχε σκεφτεί πριν από αυτόν. Να τα καταγράψει. Επειδή όμως ανάμεσα στα γεγονότα παρεμβάλλονται και μύθοι, παραδόσεις, διηγήσεις εξωφρενικές, πολλοί τον κατηγορήσαν ότι δεν είναι αντικειμενικός, ότι διαβάζοντας το έργο του δεν ξέρεις τι είναι αλήθεια και τι παραμύθι. Όσο και να τον κατηγορούν όμως, τα βιβλία του ήταν, είναι και θα είναι πολύτιμη πηγή πληροφοριών για όσους μελετούν σήμερα τον αρχαίο κόσμο και ειδικά τους Περσικούς πολέμους». (Σέρβη, Πέτρου, 2015: 75).

Στο τέλος του βιβλίου η συγγραφέας αναρωτιέται τι θα είχε συμβεί αν είχαν νικήσει οι Πέρσες και όχι οι Έλληνες στο Μαραθώνα. Ένας Πέρσης απαντά ότι οι Έλληνες θα είχαν σταματήσει να τσακώνονται και θα ζούσαν ευτυχισμένοι υπήκοοι του μεγάλου βασιλιά. Ένας Έλληνας απαντά ότι θα ζούσαν δυστυχισμένοι κάτω από τον ζυγό του Πέρση βασιλιά. Ένας επιστήμονας υποστηρίζει ότι «οι Αθηναίοι θα είχαν γίνει σκλάβοι και δε θα είχαν δημιουργήσει όλα τα σπουδαία πράγματα: τη δημοκρατία, το θέατρο, τη ρητορική». Ένας άλλος διαφωνεί και πιστεύει ότι ίσως ο κόσμος να ήταν καλύτερος. Η ίδια η συγγραφέας καταλήγει ότι «Δεν ξέρουμε ποια είναι η αλήθεια, ή μάλλον ξέρουμε: Αν είχαν νικήσει οι Πέρσες ο κόσμος μας θα ήταν διαφορετικός» (Σέρβη, 2015: 77).

Η Norton σημειώνει χαρακτηριστικά: «Οι γνώσεις και οι πληροφορίες σ' ένα βιβλίο γνώσεων θα πρέπει να πρόσφατες και σύμφωνα με τις τελευταίες εξελίξεις» (Norton, 2003, 644). Το πρώτο βραβευμένο βιβλίο γνώσεων είναι το *Κόρινθος*. Παρόλο που έχουν περάσει 20 χρόνια από τη βράβευσή του παραμένει ένα βιβλίο που θα μπορούσε να διαβαστεί και σήμερα. Το ύφος του είναι σύγχρονο και είναι γραμμένο με τέτοιο τρόπο ώστε οι γνώσεις να περνούν αβίαστα στον αναγνώστη μέσα από την αφήγηση.

Το ίδιο ισχύει για το *Ελληνική Μυθολογία- Πως ξεκίνησε ο κόσμος*. Γενικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα βραβευμένα βιβλία με μυθολογικό περιεχόμενο δεν επηρεάζονται από την πάροδο του χρόνου ως προς το πόσο επίκαιρα είναι τα στοιχεία που αναφέρουν. Από την άλλη πλευρά, προκειμένου να επιλεγεί ένα βιβλίο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η χρονολογία έκδοσής του. Όταν εκδόθηκε το βιβλίο του Μπουλώτη *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό* (2011) το πρόσωπο της Μύρτιδας ήταν στην επικαιρότητα. «Με τις εκθέσεις που διοργανώνονται προς τιμήν της σε διάφορα μουσεία, ήρθε κι έγινε το πιο διάσημο κορίτσι της εποχής του» (Μπουλώτης, 2011:48). Το βιβλίο μπορεί να διαβαστεί και σήμερα αλλά η ηρωίδα του δεν είναι πια στα φώτα της δημοσιότητας όπως τότε. Το *Πάρκο με τα ζώα* περιλαμβάνει έργα τέχνης από το 19^ο αιώνα ως σήμερα με κοινό στοιχείο ότι σχετίζονται με τα ζώα. Πρόκειται για έργα τέχνης και κείμενα εμπνευσμένα από αυτά που αν αυτό το βιβλίο γραφόταν σήμερα ίσως να είχαν συμπεριληφθεί και άλλα, παρόλ' αυτά ο χρόνος που έχει μεσολαβήσει δεν έχει επηρεάσει την εγκυρότητά του. Πρόκειται για ένα βιβλίο που αναπτύσσει την ικανότητα της παρατήρησης, ης σύγκρισης και οργάνωσης των πληροφοριών (γνωστική ανάπτυξη).

Στο *Γίνε πράκτορας του πλανήτη* αναφέρονται στοιχεία που αφορούν την εποχή που γράφτηκε το βιβλίο. «Κάθε άνθρωπος πετάει 500 κιλά σκουπίδια το χρόνο από την κουζίνα και τον κήπο του» (Ανδρεάδη, 2014:92). Ας ελπίσουμε ότι θα γίνουν ουσιαστικές ενέργειες τα επόμενα χρόνια, ώστε τα στοιχεία αυτά να αλλάξουν. Αυτού του είδους τα παραδείγματα βοηθούν τον αναγνώστη να αναλογιστεί τη δική του ευθύνη, να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό του και να αναπτύξει την προσωπικότητά του.

Ο ανθρωπομορφισμός είναι ένα στοιχείο αφήγησης που χρησιμοποιείται αρκετές φορές όταν το βιβλίο απευθύνεται σε παιδιά (Παπαδάτος, 2014: 237). Στο *Ένα βιολί διηγείται* το βιολί είναι ο αφηγητής. Διηγείται τις περιπέτειές του και παρουσιάζει και άλλα όργανα που το συνοδεύουν, το λαούτο, το νταούλι, την τσαμπούνα (Τουμπακάρη, 2013). Είναι όμως ξεκάθαρο ότι το βιολί – αφηγητής (ακόμα κι αν πρόκειται για ένα συγκεκριμένο βιολί, όπως είδαμε προηγουμένως) χρησιμοποιείται ως τέχνασμα για να ζωντανέψει η αφήγηση και δεν λειτουργεί παραπλανητικά στη συνείδηση του αναγνώστη.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τα βιβλία γνώσεων που μελετάμε δεν θεωρούνται παρωχημένα ως προς την επιστημονική τους εγκυρότητα. Αυτό οφείλεται σ' ένα βαθμό ότι αντλούν τα θέματά τους κυρίως από τη μυθολογία, την ιστορία και τις εικαστικές τέχνες που είναι τομείς που δεν παρουσιάζουν ραγδαία εξέλιξη. Βέβαια, κάθε βιβλίο πρέπει να διαβάζεται λαμβάνοντας υπόψη και την εποχή στην οποία έχει γραφτεί.

5.2.2 Το παιδαγωγικό μέρος

«Η οργάνωση της ύλης σ' ένα βιβλίο γνώσεων είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για την αξιοποίησή του από τον αναγνώστη. Πρέπει να γίνεται με τέτοιον τρόπο ώστε να προκαλεί την αυτενέργεια, τις δεξιότητες δημιουργικότητας και να είναι κατανοητό από τα παιδιά» (Παπαδάτος, 2014: 241). Η διάταξη της ύλης διαφέρει ανάλογα με το είδος του βιβλίου γνώσεων και τον στόχο του συγγραφέα. Στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων η ύλη χωρίζεται σε κεφάλαια.

Στην *Ελληνική μυθολογία – Πως ξεκίνησε ο κόσμος* η συγγραφέας χωρίζει την ύλη της σε κεφάλαια με διπλό τίτλο: «Ο μύθος του Κρόνου – Ο χρόνος, Ο μύθος του

Άτλαντα – Η γη και το βάρος, Ο μύθος του Δευκαλίωνα και της Πύρρας – Το νερό, Ο μύθος του Προμηθέα - Η φωτιά, Ο μύθος της Πανδώρας – Ο αέρας, Ο μύθος του κένταυρου Χείρωνα – το δίκαιο, Ο μύθος του Πρωτέα – Η αλήθεια».

Η Αγγελίδου στις *Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα* γράφει τέσσερις διαφορετικές ιστορίες που τους δίνει «ονειρικούς» τίτλους. Κι εδώ έχουμε διπλό τίτλο. Έναν στη σελίδα που ξεκινά το κεφάλαιο κι έναν στην αρχή του κεφαλαίου. Έτσι η ιστορία του Ηρόδοτου έχει τίτλο *Το όνειρο της ιστορίας*, η Κάθοδος των Μυρίων *Το όνειρο του γυρισμού*, η ιστορία του Αριστοτέλη *Το όνειρο των απαντήσεων* και η πολιορκία της Τύρου *Το όνειρο του βυθού*.

Σημαντικό στοιχείο που βοηθά τον αναγνώστη να ξεκαθαρίσει το χρονικό πλαίσιο των γεγονότων είναι οι χρονολογίες δίπλα στον τίτλο. Έτσι δίπλα στον Ηρόδοτο βλέπουμε 484-425 π.Χ. (γέννηση-θάνατος), στην Κάθοδο των μυρίων 401-399 π.Χ. (διάρκεια), στο *Αριστοτέλης στο νερό* 384-322 π.Χ (γέννηση-θάνατος), και στην *Πολιορκία της Τύρου* 332π.Χ (χρονικό πλαίσιο). Το βιβλίο αυτό προάγει τη γλωσσική αλλά και τη γνωστική ανάπτυξη. Στο κεφάλαιο *Ο Αριστοτέλης στο νερό* γράφει: «Έτσι είναι η φιλοσοφία. Θάλασσα. Αλλού με τις φουρτούνες της κι αλλού με τις μπουνάτσες της. Και δεν το λέω μόνο εγώ αυτό, επειδή είμαι εγώ και με συμφέρει. Το ‘χει πει κι ένας τρανός φιλόσοφος. Επειδή άρχισε να σκέφτεται τις φιλοσοφίες του μελετώντας τα κύματά μου» (Αγγελίδου, 2012: 49).

Η Βαρελλά στην *Κόρινθο* χρησιμοποιεί σε κάθε κεφάλαιο πρωτότυπους τίτλους παρμένους από την καθημερινή ζωή για να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη: «Η απόφαση του διαιτητή», που ο Βριάρεως χώρισε την Κόρινθο στα δύο ανάμεσα στον Ποσειδώνα και τον Ήλιο. «Αρχαία τεχνολογία», που περιγράφει τον τρόπο που κόπηκε ο Ισθμός. «*Στοιχεία ταυτότητας: Απατεώνας*» για τον Σίσυφο, «Σίσυφος- Αυτόλυκος: 2-1», γιατί ο Σίσυφος αποδείχτηκε πιο πονηρός από τον Αυτόλυκο. «Τι παθαίνεις όταν... ματιάζεσαι!» για τον μύθο του Βελλερεφόντη «όπου έγινε διάσημος και άλλοι τον κοιτούσαν με θαυμασμό, άλλοι με φθόνο και...ματιάστηκε!» (Βαρελλά, 1997).

Η Κοκκινάκη στη βιογραφία της Πηνελόπη Δέλτα χωρίζει την ύλη της σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος (το μεγαλύτερο) αποτελείται από δεκαπέντε κεφάλαια όπου περιγράφει τη ζωή της και το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει το έργο της. Η διάταξη της ύλης βοηθάει το παιδί να αντιληφθεί την αλληλουχία των γεγονότων στη ζωή της βιογραφούμενης καθώς και να βρει συγκεντρωμένα τα έργα της. Στο τέλος του βιβλίου, στο «Γλωσσάρι», εξηγεί λέξεις που η συγγραφέας εικάζει ότι ενδέχεται να

δυσκολέψουν τον αναγνώστη αλλά κυρίως αναφέρεται με λίγα λόγια σε ιστορικά πρόσωπα που έζησαν την εποχή της Πηνελόπης Δέλτα. Στη *Βασίλισσα Βερενίκη* οι τίτλοι των κεφαλαίων μαρτυρούν το περιεχόμενό τους: «Γέννηση, Συνάντηση, Αναζήτηση, Ένωση, Γνώση, Απουσία, Φιλοδοξία, Απελπισία και Ελπίδα, Πίστη και Προσευχή, Κατάκτηση και απειλή, Θυσία». Το κείμενο συμπληρώνεται με εικόνες από ουράνιους άτλαντες.

Στο *Ένα βιολί διηγείται* η αφήγηση είναι ρέουσα και δεν διακόπτεται από κεφάλαια. Το βιολί σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση μας ξεναγεί στον κόσμο της μουσικής στη νησιωτική και ηπειρωτική Ελλάδα και μας γνωρίζει μουσικά όργανα από τη φλογέρα και το λαούτο ως την γκάιντα και την τσαμπούνα. Χωρίζει τα μουσικά όργανα σε τέσσερις κατηγορίες: αερόφωνα, χορδόφωνα, μεμβρανόφωνα, ιδιόφωνα, ανάλογα με τον τρόπο που παράγουν ήχο γεγονός που βοηθά τον αναγνώστη να τα γνωρίσει καλύτερα. Περιλαμβάνει άφθονο φωτογραφικό υλικό που εξηγεί το κείμενο καθώς και παραπομπές σε μουσικά κομμάτια από το cd που συνοδεύουν το βιβλίο.

Το βιβλίο αυτό μπορεί να αποτελέσει αφορμή για πολλών ειδών συγκρίσεις και ταξινομήσεις που ενισχύουν την γνωστική ανάπτυξη. Οι μαθητές μπορούν να συγκρίνουν τα μουσικά όργανα ως προς το μέγεθος ή μπορούν να τα ταξινομήσουν ανάλογα με το υλικό που είναι φτιαγμένα ή με τον τρόπο που παράγουν τον ήχο.

Στο μεικτό βιβλίο γνώσεων *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό* στο πρώτο μέρος διαβάζουμε την μυθοπλαστική ιστορία της Μύρτιδας και στο δεύτερο πληροφορούμαστε την αληθινή ιστορία: Πώς βρέθηκε στην ανασκαφή του 1995, πώς έγινε η ανασύσταση του προσώπου της, πώς ανακηρύχθηκε «φίλος των στόχων της Χιλιετίας» από τον ΟΗΕ. Επίσης, ο συγγραφέας συνδέει το παρελθόν με το παρόν δίνοντας μας πληροφορίες για τον Κεραμεικό που «ήταν ο ιδανικός τρόπος να ξετυλιχθεί το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας της, ένας τόπος όμορφος και σήμερα, από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Αθήνας» (Μπουλώτης, 2011: 50). Τα δύο μέρη μπορούν να διαβαστούν ανεξάρτητα, με οποιαδήποτε σειρά, κάτι που δίνει την πρωτοβουλία στον αναγνώστη να διαβάσει το βιβλίο με το δικό του τρόπο.

Κάτι αντίστοιχο ακολουθεί και ο Σερέφας στο *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου* που το στο κυρίως κείμενο παρεμβάλλονται εμβόλιμα μικρές παράγραφοι με τίτλο «εδώ υπάρχει λίγη γνώση». Ο συγγραφέας επιστρατεύει το χιούμορ του για να

μας διηγηθεί την ιστορία γέννησης ενός δεινόσαυρου στο Χορτιάτη της Θεσσαλονίκης και να μας ξεναγήσει στην πόλη:

Μέσα σε 5 ώρες έχει γίνει ένας κανονικός δεινόσαυρος, για να μη μας κάνει να περιμένουμε πολύ. Έχει ύψος 15 μέτρα (δηλαδή όσο ένα τρίπατο σπίτι με τζάκι και καμινάδα), έχει βάρος 15 τόνους (δηλαδή όσο ένα τρίπατο σπίτι με τζάκι και καμινάδα αλλά χωρίς βαριά έπιπλα), και πεινάει πολύ (όσο μια πολυκατοικία με 300 μεσημεριανά πιτσιρικά που οι κοιλίες τους γουργουρίζουνε από την πείνα, γιατί παίζανε πολύ κι έχουν κι έχουν κι όλας χωνώνει τις 600 φέτες ψωμιού, τις 600 φέτες τυριού τις 600 φέτες σαλαμιού, και τα 300 ποτήρια με γάλα που ήπιανε και φάγανε για πρωινό πριν από 5 ώρες». (Σερέφας, 2006: 18).

Ενώ στην παράγραφο με τίτλο «Εδώ υπάρχει λίγη γνώση» περιλαμβάνει σύντομες και κατανοητές πληροφορίες:

«Το βουνό Χορτιάτης βρίσκεται στα ανατολικά της Θεσσαλονίκης, και η κορυφή του βρίσκεται σε υψόμετρο 1.201 μέτρων). Είναι ένα σβησμένο ηφαίστειο». (ο.π:16). Η ιδιαίτερη εικονογράφηση σε μορφή κόμιξ του Γ. Στύλου που βασίζεται σε ιδέες του ίδιου του συγγραφέα συμπληρώνει το κείμενο με χιουμοριστικό τρόπο. Ο αναγνώστης στην ίδια σελίδα καλείται να διαβάσει τρία διαφορετικά κείμενα: το κείμενο που περιγράφει την περιήγηση του δεινόσαυρου και του Γιάννη, το προαναφερόμενο κείμενο «*Εδώ υπάρχει λίγη γνώση*» και με μικρότερη γραμματοσειρά τα σχόλια στις εικόνες. (ό.π 27).

Αλλαγές στη γραμματοσειρά χρησιμοποιούνται και στο βιβλίο της Ανδρεάδη *Γίνε πράκτορας του πλανήτη*. Με πλήθος γραμματοσειρών, με λέξεις άλλοτε υπογραμμισμένες, άλλοτε πολύχρωμες, με εναλλαγή πεζών κεφαλαίων και κείμενα μέσα σε πλαίσια το βιβλίο αυτό κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Πρόκειται για ένα διαδραστικό βιβλίο που χρησιμοποιώντας δευτεροπρόσωπη αφήγηση μαθαίνει στον αναγνώστη πώς να προστατεύει το περιβάλλον χρίζοντάς τον «πράκτορα του πλανήτη»:

«Η αποστολή σου είναι να ολοκληρώσεις τη βασική εκπαίδευση και να γίνεις πράκτορας του πλανήτη, ώστε να εκτελέσεις την αποστολή Πλανήτη Γη επιτυχώς, σώζοντας τον κόσμο. Ο πλανήτης χρειάζεται εσένα για να αλλάξεις το

σπίτι, το σχολείο και τη γειτονιά σου, πριν να είναι πολύ αργά» (Ανδρεάδη, 2014: 14).

Μέσα από γνώσεις (200 λίτρα νερό χρειάζεται ένας Ευρωπαίος, 700 ένας Αμερικανός), (ό.π.:54) και πειράματα (πείραμα της βρύσης που στάζει) (ό.π.: 60) η συγγραφέας προωθεί την αυτενέργεια συμβάλλοντας στην κινητοποίηση του αναγνώστη απέναντι στο οικολογικό πρόβλημα. Το βιβλίο αυτό καλλιεργεί, επίσης, την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Απαντά στις ερωτήσεις που μπορεί να έχει ένα παιδί σχετικά με τη μόλυνση του περιβάλλοντος, κυρίως όμως θέτει τον αναγνώστη σε θέση ευθύνης. Του δίνει τη δυνατότητα να σκεφτεί ότι αν δεν κινητοποιηθεί για την προστασία του πλανήτη δεν θα το κάνει κανείς και ότι χρειάζεται ο καθένας να αναλάβει το δικό του μερίδιο ευθύνης.

Τα καθαρά βιβλία γνώσεων εστιάζουν στην παροχή γνώσεων γι' αυτό και η διάταξη της ύλης τους είναι τέτοια ώστε ο αναγνώστης να μην χάνεται στις πολλές πληροφορίες. Σ' αυτό συντελεί ο διαχωρισμός της ύλης σε κεφάλαια. Στο *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια* ο συγγραφέας χωρίζει την ύλη του σε κεφάλαια με σκοπό να μυήσει τον αναγνώστη στα μυστικά της ναυσιπλοΐας την εποχή της Επανάστασης του 1821. Έτσι έχουμε έξι κεφάλαια: «Ένα καράβι γεννιέται, Προετοιμασία του ταξιδιού, Ταξίδια γεμάτα κινδύνους, Τα λιμάνια, Η ελληνική επανάσταση, Το νέο ελληνικό κράτος». Τα κυρίως κεφάλαια είναι χωρισμένα σε υποκεφάλαια. Για παράδειγμα το «Ένα καράβι γεννιέται», χωρίζεται σε τέσσερα υποκεφάλαια: Στο ναυπηγείο, το εμπορικό καράβι, η επιχείρηση, η σερμαγιά (Κρεμμυδάς, 2006: 5). Το πλούσιο φωτογραφικό υλικό εμπλουτίζει το κείμενο και βοηθά στην κατανόησή του.

Ένα τέτοιο βιβλίο βοηθά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή και στη γνωστική του ανάπτυξη. Μέσα από τις γνώσεις που αποκομίζει αισθάνεται πιο σίγουρος για τον εαυτό του καθώς ελάχιστα από αυτά που αναφέρονται στο βιβλίο μπορεί να τα βρει κανείς σ' ένα σχολικό εγχειρίδιο.

Το βιβλίο *Στη μάχη του Μαραθώνα* έχοντας τη μορφή κόμιξ ελκύει τον αναγνώστη και του μεταδίδει αβίαστα γνώσεις για τη μεγάλη ιστορική μάχη. Το βιβλίο αυτό προάγει την γνωστική ανάπτυξη. Οι μαθητές μπορούν να κάνουν υποθέσεις πως θα ήταν ο κόσμος μας αν είχαν νικήσει οι Πέρσες αλλά να κάνουν και συγκρίσεις ανάμεσα σ' αυτή την εκδοχή της μάχης του Μαραθώνα και στο πώς περιγράφεται στο σχολικό βιβλίο.

Επίσης, η οργάνωση που είναι η ικανότητα να τοποθετεί κανείς τα γεγονότα τόσο σε λογική όσο και σε χρονολογική σειρά ενισχύεται. Στην αρχή της ιστορίας ο Νικίας διηγείται στον αδερφό του και στους φίλους του τι είχε συμβεί πολύ πριν οι Πέρσες επιτεθούν στην Αθήνα ώστε να εξηγήσει όλες τις αιτίες που οδήγησαν σ' αυτή την επίθεση. Ενισχύεται επίσης η ανάπτυξη της προσωπικότητας με την ταύτιση που επιτυγχάνεται ανάμεσα στον αναγνώστη και στα παιδιά – πρωταγωνιστές καθώς το παιδί μπαίνει στη θέση τους και βιώνει πως αντιδρούν σε μια κρίσιμη κατάσταση όπως ένας πόλεμος.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η διάταξη του κειμένου εξαρτάται από το είδος του βιβλίου γνώσεων. Στα μεικτά βιβλία γνώσεων είναι πιο λειτουργικό για το παιδί να είναι ξεχωριστό το κείμενο γνώσεων από τη μυθοπλασία. Στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων η ύλη είναι συνήθως χωρισμένη σε κεφάλαια όπως και στα λογοτεχνικά βιβλία.

5.2.3 Η παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση

Τα βιβλία γνώσεων, περισσότερο από τα αμιγώς λογοτεχνικά βιβλία είναι συνυφασμένα με το σχολείο, τη διδασκαλία και τη μάθηση. Αυτό είναι ευνόητο για τα καθαρά βιβλία γνώσεων. Σκοπός τους είναι να εμβαθύνουν και να εμπλουτίσουν τις γνώσεις που αποκτούν οι μαθητές στο σχολείο. Ο εκπαιδευτικός που διδάσκει την ιστορία της βυζαντινής αυτοκρατορίας για να αποσαφηνίσει όρους καθώς και να δείξει στους μαθητές του την καθημερινή ζωή των Βυζαντινών, μπορεί να χρησιμοποιήσει τα δυο βραβευμένα βιβλία για το Βυζάντιο που μελετάμε, καθώς και τη σειρά λογοτεχνικών βιβλίων γνώσεων της Αγγελίδου *Το Βυζάντιο σε 6 χρώματα* και το *Βιβλίο των Αυτοκρατόρων* της ίδιας.

Μπορούν όμως να χρησιμοποιηθούν όχι μόνο ως βοήθημα του εκάστοτε μαθήματος, αλλά με τρόπο που να προάγουν την κριτική σκέψη και την αυτενέργεια του μαθητή.

Το *Στο σχολείο με χαρτί και καλαμάρι* μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για μια συγκριτική μελέτη της εκπαίδευσης στην Αρχαία Ελλάδα, το Βυζάντιο και τη σημερινή εποχή. Από την άλλη στο *Παραμύθι των υφασμάτων* γίνεται λόγος για «τις φορεσιές των Βυζαντινών που καθρεφτίζονταν με σαφήνεια η κοινωνική δομή και

ιεραρχία της κοινωνίας τους». Οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν τον τρόπο που συνδέεται η ενδυμασία με την ιεραρχία και στις μέρες μας. Θα μπορούσαν ακόμη να συγκρίνουν την ενδυμασία των Βυζαντινών με τα *Πορτρέτα του Φαγιούμ*. Πρόκειται για ένα πολύπλευρο βιβλίο που μπορεί να αξιοποιηθεί παιδαγωγικά με πολλούς τρόπους. Αρχικά, ως βιβλίο τέχνης, μελετώντας τον τρόπο που έχουν φιλοτεχνηθεί τα πορτρέτα και προτρέποντας τους μαθητές να τα συγκρίνουν με άλλες προσωπογραφίες ως προς την τεχνική. Επίσης ως ιστορικό βιβλίο, για τη μελέτη της ιστορίας των Αρχαίων Αιγυπτίων, τις συνήθειές τους, τον τρόπο ζωής τους, τη φροντίδα των νεκρών τους.

Το βιβλίο αυτό προσφέρεται για ποικίλες δραστηριότητες. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει στα παιδιά να «συνομιλήσουν» με τα πορτρέτα ή και τα ίδια τα πορτρέτα να μιλήσουν μεταξύ τους. Τι θα έλεγε άραγε ο Ευτύχης, ένα μικρό ευγενικό αγόρι που παρόλο που ήταν δούλος, ο Κασσιανός, το αφεντικό του τον είχε σαν παιδί του; (Γιαλουράκη, 2007: 111) ή το 7χρονο κοριτσάκι που ζούσε με τη γιαγιά του και ήταν θλιμμένο επειδή του έλειπαν οι γονείς του και η γιαγιά του δεν το άφηνε να παίξει με τα άλλα παιδάκια; (ό.π.: 59).

Οι μαθητές θα μπορούσαν να δραματοποιήσουν τόσο τις ιστορίες των πορτρέτων, όσο και την ιστορία της Αλέκας που ουσιαστικά είναι μια ιστορία ξεριζωμού από τον τόπο που γεννήθηκε. Θα μπορούσαν να «πάρουν συνέντευξη» από την Αλέκα κάνοντάς της ερωτήσεις: «Πώς αισθάνεται που φεύγει, τι πιστεύει ότι θα συναντήσει εκεί, τι θα της λείψει περισσότερο;», κ.ά. Μπορούν να φανταστούν τη συνέχεια της ιστορίας, τη ζωή δηλαδή της Αλέκας όταν έφυγε από την Αίγυπτο και ύστερα να διαβάσουν το *Η Αφροδίτη της Μήλου κλαίει* που αποτελεί τη δεύτερη «περιπέτεια» της ηρωίδας. Στο τέλος του βιβλίου της Γιαλουράκη που εξετάζουμε έχει παιχνίδια και δραστηριότητες.

Οι περισσότερες ερωτήσεις είναι παρατήρησης, του τύπου «*Παρατήρησε προσεκτικά το πορτρέτο; Θυμάσαι μήπως...*». Οι δραστηριότητες αυτές από μόνες τους δεν προάγουν την κριτική σκέψη, προτρέπουν μόνο τα παιδιά να παρατηρήσουν ξανά τα πορτρέτα. Με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού μπορούν να αποτελέσουν αφορμή να φανταστούν διαφορετικές ιστορίες.

Επίσης, με τη μέθοδο της «συνέντευξης» μπορούμε να γνωρίσουμε την Πηνελόπη Δέλτα. Αρχικά και πριν την ανάγνωση της βιογραφίας της μπορούν οι μαθητές να σημειώσουν όλα όσα θα ήθελαν να μάθουν για την ίδια και ο έργο της. Αφού διαβάσουν το βιβλίο, μπορούν να εξετάσουν αν απαντήθηκαν οι ερωτήσεις

τους ή πως αλλιώς μπορούν να απαντηθούν. Μέσα από το βιβλίο αναδεικνύεται η σχέση της Δέλτα με τους γονείς της, κυρίως με τη μητέρα της και με τα αδέρφια της. Οι μαθητές μπορούν να δραματοποιήσουν περιστατικά της ζωής της για να καταλάβουν καλύτερα το χαρακτήρα της βιογραφούμενης, έχοντας υπόψη τους το κοινωνικό – ιστορικό πλαίσιο της εποχής της. Από την άλλη πλευρά μπορούν να «μεταφέρουν» τη Δέλτα στη σημερινή εποχή και να περιγράψουν πώς θα ένιωθε και πώς θα έγραφε σήμερα. Έναυσμα για περισσότερη μελέτη μπορεί να αποτελέσει το «γλωσσάρι» στο τέλος του βιβλίου που περιλαμβάνει στοιχεία για μεγάλες προσωπικότητες της εποχής όπως ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο Αλέξανδρος Δελμούζος, ο Αλέξανδρος Πάλλης κ.α.

Το *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια* αποτελεί έναν οδηγό για το πώς κατασκευάζονταν και έπλεαν στη Μεσόγειο θάλασσα καράβια με ελληνική σημαία από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Είναι ένα ιδιαίτερο βιβλίο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον εκπαιδευτικό για κεντρίσει το ενδιαφέρον μαθητών που δεν διαβάζουν λογοτεχνικά βιβλία. Κάνει λόγο για πειρατές και κουρσάρους, που αποτελεί προσφιλές θέμα για τα αγόρια. Μπορεί να αποτελέσει βοήθημα για τη διδασκαλία της ιστορίας, γιατί δείχνει ότι η ελληνική επανάσταση δεν περιορίζεται μόνο στα γνωστά γεγονότα που διδάσκονται στο σχολείο, αλλά υπάρχουν αθέατες πλευρές που μπορούν να ανακαλύψουν. Από την άλλη μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως υλικό για σύγκριση με τη σημερινή κατάσταση στην ελληνική ναυτιλία.

«Η ελληνική μυθολογία αποτελεί ένα μεγάλο κεφάλαιο τόσο στην εκπαίδευση όσο και γενικότερα στη σύγχρονη κοινωνία, (και στην Ελλάδα και διεθνώς) και η παρουσία της είναι εμφανής στην καθημερινή μας ζωή. Στην τέχνη, την επιστήμη, στη γλωσσική μας επικοινωνία συναντάμε συχνά αναφορές σε ελληνικούς μύθους» (Γιαννικοπούλου, 2016:88).

Διαβάζοντας βιβλία μυθολογίας με τα παιδιά ένας στόχος μας μπορεί να είναι να ανακαλύψουν στο περιβάλλον τους ονόματα που σχετίζονται με τη μυθολογία, ονόματα μνημείων, οδών, περιοχών. Έχοντας ως έναυσμα την *Κόρινθο* της Βαρελλά μπορούν να βρουν που χρησιμοποιούνται στην καθημερινή μας ζωή ονόματα που συναντάμε στο βιβλίο όπως Μίνωας, Πήγασος, Σίσυφος, Άρτεμις κ.ά. καθώς και να σκεφτούν ποια άλλα αρχαία ονόματα αποτελούν ονόματα επιχειρήσεων, καταστημάτων κ.ά. Επίσης, μπορούν να φτιάξουν ένα αντίστοιχο «βιβλίο» με μύθους από την περιοχή στην οποία ζουν.

Στο βιβλίο αναφέρεται ότι «ο Περίανδρος αποφάσισε να κόψει τον Ισθμό για να εξυπηρετήσει το εμπόριο και να πληρώνουν διόδια» (Βαρελλά, 1998:11). Μπορούν να συζητήσουν οι μαθητές ακόμη και για ανάλογες σημερινές εικόνες. Στην Ελληνική *Μυθολογία – Πως ξεκίνησε ο κόσμος* η Αγγελίδου αναφέρεται σε πολύ γνωστούς μύθους που τους παρουσιάζει μ' έναν σύγχρονο αλλά και παραμυθένιο τρόπο. Η αφήγηση θυμίζει λαϊκά παραμύθια. Στον μύθο του Δευκαλίωνα και της Πύρρας διηγείται με λιτό και συνάμα ποιητικό τρόπο:

«Ο Δευκαλίωνας, που είχε κληρονομήσει λίγη από την προνοητικότητα του πατέρα του, είδε τα νερά ν' ανεβαίνουν, είδε τη βροχή να πέφτει με πείσμα, είδε τα ποτάμια να αγριεύουν. Κάθισε, λοιπόν, σκέφτηκε κι έφτιαξε μια κιβωτό, ένα πλοίο-σπίτι – γιατί οι άνθρωποι όταν σκέφτονται το μέλλον και τον κίνδυνο, πάντα τέτοιες ιδέες κατεβάζουν».

Οι μαθητές μπορούν να συγκρίνουν αυτούς τους μύθους με άλλους. (π.χ. Κιβωτός του Νώε). Επίσης, μπορούν να τους αλλάξουν, να βάλουν έναν ήρωα σ' έναν άλλο μύθο, να προσθέσουν ήρωες ή να αλλάξουν το τέλος. Οι μύθοι αυτοί είναι εξαιρετικοί για δραματοποίηση. Στο μύθο του Πρωτέα η συγγραφέας, μέσα από τον ίδιο το μύθο μας δίνει ιδέες για μεταμορφώσεις.

«Στην αρχή του κόσμου κανένας δεν ήταν αυτό που φαινόταν. Κανένας και τίποτα. Έβλεπες, ας πούμε έναν αετό; Μπορούσε να 'τανε θεός... Γιατί τότε οι αθάνατοι ήταν αμέτρητοι. Αμέτρητες και οι αλήθειες που είχαν μέσα τους. Για να τις προλάβουν όλες, λοιπόν άλλαξαν συχνά πυκνά μορφή. Μία δεν τους έφτανε. Έπαιρναν κι άλλες. Γινόντουσαν φίδια, πουλιά, κριάρια, άλογα, ποτάμια, μέλισσες, δράκοι, δελφίνια, αγάλματα, φώτα, τραγούδια κι ό,τι άλλο βάζει ή δε βάζει νους του ανθρώπου». (ό.π. 40).

Αντίστοιχα και το *Μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα* προσφέρεται για δραματοποίηση. Το συγκεκριμένο βιβλίο μπορεί να αποτελέσει εργαλείο στα χέρια του εκπαιδευτικού για τη διδασκαλία της Οδύσσειας. Πρόκειται για ιστορικό μυθιστόρημα που η συγγραφέας μέσα από φανταστικούς διαλόγους και πολλές λεπτομέρειες αναπλάθει το ταξίδι του Οδυσσέα. Ο χάρτης, στην αρχή του βιβλίου, βοηθάει τα παιδιά να αποσαφηνίσουν πού είναι οι περιοχές οι οποίες αναφέρονται στο κείμενο. Επίσης, μπορεί να γίνει σύγκριση με το βιβλίο *Οι περιπέτειες του*

Οδυσσέα της ίδιας συγγραφέως που απευθύνεται σε μικρότερης ηλικίας παιδιά και είναι εικονογραφημένο.

Στις *Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα* που στο εξώφυλλο αναφέρεται ως ιστορικό παραμύθι «έρχεται για να πείσει μικρούς και μεγάλους – ιδίως τους μικρούς - ότι η Ιστορία δεν είναι μόνο μάθημα». Αυτό ακριβώς ευελπιστεί η συγγραφέας του: «Να αναδειξεί δηλαδή την Ιστορία ως αφήγημα που αλλάζει σαν καλειδοσκόπιο, ανάλογα με τον αφηγητή» (Αγγελίδου, 2017:17). Αυτή η σειρά βιβλίων συμβάλλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη της κριτικής και συγκριτικής σκέψης του παιδιού. Διαφορετικοί αφηγητές, (η θάλασσα, το φως, η πέτρα, ο δρόμος, η αγορά, ο πόλεμος) διηγούνται ιστορίες από την αρχαία Ελλάδα ο καθένας από τη δική του οπτική γωνία. Πολλές φορές ερίζουν: «Όταν άκουσαν οι άλλοι ότι θα πω την ιστορία του Σωκράτη πέσανε να με φάνε! Δεν είναι για σένα αυτά και κοντά τα χέρια σου, μην τον πιάνεις στο στόμα σου και μην καταπιάνεσαι με πράγματα που δεν καταλαβαίνεις» (Αγγελίδου, 2013: 49). Οι μαθητές θα μπορούσαν να φανταστούν πώς θα διηγείτο την ιστορία του Σωκράτη ένας άλλος αφηγητής, πχ. το φως.

Επίσης, τα βιβλία αυτά γεννούν ερωτήματα που παρωθούν τους μαθητές να αναζητήσουν τις απαντήσεις σε άλλα βιβλία κι αυτό ενθαρρύνει τη δημιουργική σκέψη και τη διάθεση για ανακάλυψη. Όλη η σειρά της Μαρίας Αγγελίδου *Ιστορίες που της είπε...* ενισχύουν τόσο τη γλωσσική όσο και τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού. Ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή με καινούριες λέξεις και γνώσεις με αβίαστο τρόπο.

Εκτός από τα βιβλία μυθολογίας ανάπτυξη γνωρίζουν τα τελευταία χρόνια και οι οδηγοί μουσείων στα πλαίσια της μουσειακής αγωγής. Στο *Μικρές ιστορίες του μουσείου* οι μαθητές μπορούν να γνωρίσουν τα εκθέματα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Άλλοτε με ερωτήσεις «Τι έγραφαν άραγε οι Μυκηναίοι πάνω στο αγγείο και στις πλάκες, θα το μάθουμε ποτέ;» (Ντεκάστρο, Βαλαβάνης, 2004:18) άλλοτε μιλώντας το ίδιο το άγαλμα «Είμαι ο κούρος του Σουνίου, πάνω από 3 μέτρα ψηλός» (ό.π. 21) προσφέρει στο παιδί ψήγματα γνώσης, ώστε να παρακινηθεί να επισκεφθεί το μουσείο, να μελετήσει τα εκθέματα και γιατί όχι να μελετήσει παρόμοια βιβλία με περισσότερες πληροφορίες.

Ένα τέτοιο βιβλίο προάγει τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, (ταξινόμηση ανά χρονική περίοδο, σύγκριση υλικών, μεγεθών), τη γλωσσική ανάπτυξη (νέες λέξεις: *προσωπίδες, αρχαιοκάπηλοι* κ.α.). Τα βιβλία αυτά λειτουργούν ως «προθάλαμος γνώσεων ώστε να κατανοήσουν ουσιαστικά τα εκθέματα πριν μπουν

στο μουσείο» (Παπαδάτος, 2014: 255). Κάτι παρόμοιο επιχειρεί να κάνει και ο Σάκης Σερέφας στο *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου* που είναι οδηγός πόλης. Να οδηγήσει τον αναγνώστη πρώτα με το νου και ύστερα στην πραγματικότητα στους δρόμους της Θεσσαλονίκης και σε μερικά από τα σημαντικότερα μνημεία της. Αυτού του είδους τα βιβλία θεωρούνται πετυχημένα όταν ο αναγνώστης διαβάζοντας το βιβλίο θέλει να περιηγηθεί στο μουσείο ή στους δρόμους μιας πόλης και να δει από κοντά όλα όσα διάβασε. Το βιβλίο αυτό μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για να δημιουργήσουν τα παιδιά έναν δικό τους οδηγό, με τα σημαντικότερα μνημεία της πόλης τους ή να αναζητήσουν φωτογραφίες, ώστε να δουν πώς ήταν τα μνημεία άλλοτε και τώρα. Επίσης, μπορούν να παρακινηθούν να ψάξουν πληροφορίες για τους δεινόσαυρους, παρόλο που δεν φαίνεται να είναι ο πρωταρχικός στόχος του βιβλίου αυτός.

Στη δημιουργία οικολογικής συνείδησης κι έπειτα στην κινητοποίηση του παιδιού στοχεύει το *Γίνε πράκτορας του πλανήτη*. Το ίδιο το βιβλίο προτείνει δραστηριότητες *Το πείραμα της ταπεινής πατάτας*, για τη δημιουργία καθαρής ενέργειας, *το πείραμα της βρύσης που στάζει* για να καταλάβει κανείς πόσο νερό σπαταλιέται από μια βρύση που στάζει πέντε λεπτά καθώς και οδηγίες για κομποστοποίηση.

Το βιβλίο αυτό απευθύνεται και σε παιδιά τα οποία δεν τους αρέσουν τα βιβλία γιατί «θυμίζουν» σχολείο. Η διάρθρωσή του είναι τέτοια που θυμίζει περιοδικό. Οι δραστηριότητες που προτείνει είναι πρωτότυπες και εύκολα υλοποιήσιμες και οι γνώσεις που παραθέτει μας κάνει να συλλογιστούμε τη δική μας ευθύνη.

«Μας μένει μόνο το 1% του νερού για να το μοιραστούμε έξι δισεκατομμύρια άνθρωποι. Υπάρχουν τρόποι να μετατρέψουμε το θαλασσινό νερό σε γλυκό, αλλά είναι ακριβοί και δύσκολοι. Ενώ το να μη σπαταλάμε το νερό είναι εύκολο και απλούστατο». (Ανδρεάδη, 2014: 48).

Οι μαθητές μιας τάξης σίγουρα θα έβρισκαν ενδιαφέρουσα τη δραματοποίηση αυτού του βιβλίου. Η Ανίτα, ο Ιάσοντας, ο Μπεν και η Μαρί - Λουίζ επιτίθενται στην οικογένεια Τεμπελχανά και βρίσκουν νέα παιδιά που θέλουν να γίνουν πράκτορες του πλανήτη. Μπορούν να γίνουν πολλές δραστηριότητες με αφορμή το βιβλίο. Αφίσες, ενημερωτικό υλικό ακόμη και η δημιουργία blog ή εφημερίδας ενδείκνυται για την ενημέρωση των συμμαθητών και της κοινότητας για το οικολογικό ζήτημα.

Ακολουθώντας την πρόταση του βιβλίου «τρεις πράξεις μόνο, πρώτα μειώνω, επανα-χρησιμοποιώ και ανακυκλώνω» επεξεργάζονται ιδέες: Πρώτα για το πώς μπορούν να μειώσουν τα απορρίμματά τους στο χώρο του σχολείου. Έπειτα πώς μπορούν να βρουν άλλη χρήση σε αντικείμενα που δεν τους είναι πια χρήσιμα και τέλος πώς μπορούν να ανακυκλώσουν όσα δεν μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν. Κι αν το βιβλίο αυτό προτείνει κάποιες δραστηριότητες, στο *Πάρκο με τα ζώα* οι δραστηριότητες κυριαρχούν καθώς πρόκειται για ένα βιβλίο γνώσεων – δραστηριοτήτων. Ο αναγνώστης παρατηρεί το έργο τέχνης και παρακινείται είτε να ζωγραφίσει είτε να παίξει θέατρο είτε να φτιάξει μια ιστορία είτε να φανταστεί κάτι διαφορετικό από αυτό που βλέπει. Στο έργο του Τηλέμαχου Κάνθου «Γυναίκα με τις αίγες στον κίτρινο φράχτη», γράφει: «Παίξε θέατρο! Εσύ θα είσαι ο παρουσιαστής και η κατσίκια που έχει σηκωθεί στα δυο της πόδια θα είναι η ακροβάτισσα που δίνει παράσταση στο θέατρο». (Χαλικιά, 2010: 15).

Στο έργο του Αλέκου Φασιανού «Περίφραξη με χαρταετό», γράφει: «Χρωμάτισε το χαρταετό που θα βρεις στη σελίδα 40 και χάρισέ του μια εντυπωσιακή ουρά». (ό.π.18). Ενώ στο «Pirrot the mighty» του Διονύση Καβαλλιεράτου που δείχνει έναν πειρατή να κάθεται στον ώμο ενός παπαγάλου, προτρέπει τον αναγνώστη να φανταστεί. «Φαντάσου πώς θα ήταν αν για μια μέρα άλλαζες ρόλους με το αγαπημένο σου ζώο». (ό.π. 22). Πολλές ακόμη δραστηριότητες μπορούν να γίνουν με αφορμή τα έργα τέχνης αυτού του βιβλίου, όπως: συνομιλία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα έργα, κείμενα που προκύπτουν από τα έργα, αναζήτηση άλλων έργων τέχνης σχετικών με τα ζώα, ή άλλων έργων του ίδιου καλλιτέχνη.

Το *Ένα βιολί διηγείται* όπως αναφέρεται και στο εξώφυλλό του είναι ένας εκπαιδευτικός οδηγός για τα λαϊκά μουσικά όργανα. Ένα ιδιαίτερο βιολί με έτος κατασκευής το 1886, διηγείται τις περιπέτειές του και παρουσιάζει στους αναγνώστες μουσικά όργανα από τη λαϊκή μας παράδοση. Οι μαθητές μπορούν να φτιάξουν επιτραπέζια παιχνίδια, αυτοσχέδια μουσικά όργανα, να έρθουν σε επαφή με τα μουσικά όργανα που παρουσιάζονται στο βιβλίο, να επισκεφτούν ωδεία, συλλόγους ή μουσεία, να ψάξουν σε βιβλιοθήκες και στο διαδίκτυο για περισσότερες πληροφορίες και να συγκεντρώσουν φωτογραφικό υλικό.

Είναι ένα βιβλίο που μπορεί να αξιοποιηθεί τόσο στα πλαίσια του μαθήματος της μουσικής όσο και της μουσειακής αγωγής ως αφετηρία για τη γνωριμία με το μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων Φοίβου Ανωγειανάκη. Έναυσμα

για τη γνωριμία με τον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού μπορεί να αποτελέσει το *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό*. Η περιοχή προσφέρεται για επισκέψεις όπου μπορεί κανείς να δει «το Δίπυλο, την Ιερή Πύλη, τον Ηριδανό με τα λίγα νερά του που δεν τον εγκατέλειψαν ποτέ τα βατραχάκια, κι ένα κομμάτι του αρχαίου νεκροταφείου με τα επιτύμβια μνημεία» (Μπουλώτης, 2004: 50).

Το βιβλίο αυτό όπως αναφέρεται στο εξώφυλλό του είναι «*Μια αντιπολεμική ιστορία στην Αθήνα των κλασικών χρόνων*». Δίνει αφορμή για συζητήσεις σχετικά με τον πόλεμο, για τον τρόπο που τον βλέπουν τα παιδιά, για το δύσκολο θέμα της αρρώστιας και της παιδικής απώλειας. «Δεν ξεχωρίζει τούτη η αρρώστια πλούσιους από φτωχούς, μωρά παιδιά από γέροντες, απλούς πολίτες από κείνους που είναι τα λαμπρά ονόματα της πόλης τους» (ό.π.:40). Πρόκειται για ένα πολυδιάστατο βιβλίο που μας μεταφέρει στην Αθήνα την εποχή του λοιμού και μας προτρέπει να μελετήσουμε περαιτέρω αυτή την ιστορική περίοδο. Από την άλλη προβάλλει τις ανησυχίες ενός νεαρού κοριτσιού για τη φιλία, τον έρωτα, τον πόλεμο, τον θάνατο. Με τον ίδιο περίπου τρόπο (μέσα από τα παιδικά μάτια) προβάλλεται και ο πόλεμος με τους Πέρσες στη *Μάχη του Μαραθώνα*. Με τη μορφή κόμικς φωτίζεται αυτή η ιστορική μάχη με σκοπό να γνωρίσουν οι μαθητές όχι μόνο όσα συνέβησαν αλλά και όσα προηγήθηκαν της μάχης. Το βιβλίο αποτελεί βοήθημα για τον εκπαιδευτικό που διδάσκει τους περσικούς πολέμους.

Οι μαθητές μπορούν να το δραματοποιήσουν ή να το αναδιηγηθούν. Ενδείκνυται για να διακρίνουν τα πραγματικά από τα φανταστικά στοιχεία και να το συγκρίνουν με το σχολικό βιβλίο της ιστορίας τους. Καλλιεργεί την κριτική ικανότητα, τη γνωστική ανάπτυξη και την ικανότητα να βάζουν τα γεγονότα σε χρονική σειρά.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι όλα τα βιβλία γνώσεων με την κατάλληλη προετοιμασία από τον εκπαιδευτικό μπορούν να αξιοποιηθούν δημιουργικά στην τάξη, ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης και τα ενδιαφέροντα των μαθητών, είτε ως βοήθημα στο μάθημα που διδάσκεται είτε ανεξάρτητα.

5.2.4. Κοινωνιολογικά στοιχεία

«Είναι σημαντικό ένα παιδικό βιβλίο είτε είναι λογοτεχνικό είτε είναι γνώσεων να είναι απαλλαγμένο από στερεότυπα φύλου ή από φυλετικές, θρησκευτικές ή άλλου είδους στερεοτυπίες» (Παπαδάτος, 2014: 262). Στα βιβλία γνώσεων που μελετάμε δεν υπάρχουν τέτοιου είδους προκαταλήψεις. Στο *Γίνε πράκτορας του πλανήτη* ο συγγραφέας απευθύνεται στον αναγνώστη «Είσαι σίγουρος, σιγουρότατος ότι είσαι μόνος ή μόνη;» (Ανδρεάδη, 2014:8). Επίσης, οι πράκτορες που προτρέπουν τον αναγνώστη να πάρει μέρος στις αποστολές είναι τόσο κορίτσια όσο και αγόρια. Η Ανίτα κατάγεται από το Μπαγκλαντές, ο Ιάσονας από την Ελλάδα, ο Μπεν από την Αμερική και η Αρι-Λουίζ από τη Γαλλία. Η εικονογράφηση συμπληρώνει τις πληροφορίες για τους πράκτορες όπου η Ανίτα παρουσιάζεται με το χαρακτηριστικό τρίτο μάτι, ο Ιάσονας με σανίδα του σερφ, ο Μπεν είναι αφροαμερικανός, ενώ η Αρί-Λουίζ φορά μπερέ. Στα *Πορτρέτα του Φαγιούμ και η μυστηριώδης μισ Τζούλια* η συγγραφέας απευθύνεται γενικά στα παιδιά. «Άργησα πολύ να γράψω για σας παιδιά» (Γιαλουράκη, 2007, 7).

Στη μυθοπλαστική ιστορία αφηγήτρια είναι η Αλέκα που διηγείται: «Επαιζα με τα ντόπια παιδάκια και τα ένιωθα αδέρφια μου» (ό.π. 9). Φίλος στα παιχνίδια της και συμπρωταγωνιστής στην ιστορία μας είναι ο Καρίμ. Η συγγραφέας χρησιμοποιεί ένα κορίτσι κι ένα αγόρι διαφορετικής ηλικίας, καταγωγής και κοινωνικής θέσης για να τονίσει την αρμονική συνύπαρξη των Ελλήνων και των Αιγυπτίων. Στο *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου* πρωταγωνιστής είναι ο Γιάννης ενώ στο *Ένα κορίτσι πτερουγίζει στον Κεραμεικό* ηρωίδα είναι η Μύρτις.

Στα καθαρά και στα μεικτά βιβλία γνώσεων δεν υπάρχουν αναφορές στο φύλο του αναγνώστη. Στο *Πηνελόπη Δέλτα η ζωή της σαν παραμύθι* υπάρχει αναφορά στη θέση της γυναίκας που θεωρούταν κατώτερη από τον άνδρα, αλλά συνάδει με την εποχή που έζησε η συγγραφέας καθώς και με την κοινωνική της θέση. Στο *Ιστορίες για τα καράβια* παρουσιάζεται σε λίγες γραμμές η θέση της γυναίκας λίγο πριν λίγο μετά το 1821.

«Ο ρόλος των γυναικών, όπως το καλούσε η εποχή, περιοριζόταν στο σπίτι και στην οργάνωση της οικιακής οικονομίας. Η δημόσια παρουσία τους εκφραζόταν πάλι με δουλειά στο σπίτι: ράφτρες, πλύστρες ενδυμασιών για το καράβι κτλ. Υπήρξαν εντούτοις και κάποιες, ελάχιστες που ανέλαβαν δράση

στα δημόσια πράγματα έξω από το σπίτι και κατέχουν επάξια ξεχωριστή θέση στις σελίδες της Ιστορίας μας» (Κρεμμυδάς, 2006, 50).

Στο *Γίνε πράκτορας του πλανήτη* η συγγραφέας παρουσιάζει το οικολογικό ζήτημα σφαιρικά. Προσφέρει γνώσεις, προτείνει πρακτικές λύσεις (κομποστοποίηση-ανακύκλωση κτλ) κυρίως όμως στρέφει το ενδιαφέρον του αναγνώστη στο πραγματικό πρόβλημα που είναι η υπερπληθώρα καταναλωτικών αγαθών και η αλόγιστη χρήση τους. Τον ωθεί να φέρεται με αγάπη στον πλανήτη και όχι άπληστα.

«Τρεις πράξεις μόνο. Πρώτα μειώνω, επανα-χρησιμοποιώ και ανακυκλώνω. Αν αποφάσισες να αγοράσεις κάτι γιατί το χρειάζονται, (δεν μπορούσες να μειώσεις), και δεν έχει πια άλλη χρήση (δεν κατάφερες να το επαναχρησιμοποιήσεις) τότε στο τέλος ανακύκλωσέ το. Για να ξαναγίνουν τα σκουπίδια μας χρήσιμα πράγματα, χρειάζεται πολύ ενέργεια στο εργοστάσιο ανακύκλωσης. Γι' αυτό το καλύτερο είναι εξαρχής να μη δημιουργούμε σκουπίδια».

Δεν χρησιμοποιεί την ανακύκλωση ως πανάκεια για την αντιμετώπιση των οικολογικών προβλημάτων της σύγχρονης κοινωνίας, όπως συμβαίνει συχνά στα παιδικά βιβλία, αλλά κεντράρει στο ουσιαστικό πρόβλημα που είναι η *υπερκατανάλωση*.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι σε όλα τα βιβλία που μελετάμε δεν υπάρχουν στερεότυπα είτε φυλετικά, είτε φύλου. Στο βιβλίο με το οικολογικό περιεχόμενο η προσέγγισή του είναι ορθή από οικολογικής πλευράς.

5.2.5 Το λογοτεχνικό μέρος

Όσο σημαντικό είναι το επιστημονικό μέρος σ' ένα βιβλίο γνώσεων, άλλο τόσο σημαντικό είναι και το λογοτεχνικό μέρος. Το ύφος πρέπει να είναι ζωντανό και άμεσο και να συνάδει με την ηλικία του αναγνώστη στον οποίο απευθύνεται (Καρπόζηλου, 1994: 135). Ειδικά στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων πρέπει οι διάλογοι να είναι ζωντανοί, η αφήγηση ρέουσα και το θέμα να προβάλλεται με

έξυπνο τρόπο. Ο Παπαδάτος αναφερόμενος στο *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου* σημειώνει ότι «το χιούμορ διάσπαστο σ' όλο το κείμενο και την εικονογράφηση αλλά και ο δεινός χειρισμός της γλώσσας, προωθούν την ιστορία ευχάριστα» (Παπαδάτος, 2014:264).

Το χιούμορ επιστρατεύει από την αρχή και η Ανδρεάδη στο *Γίνε πράκτορας του πλανήτη* με σκοπό να κερδίσει τον μικρό αναγνώστη.

«Πριν προχωρήσεις παρακάτω, βεβαιώσου ότι δεν υπάρχει περίεργος ενήλικας γύρω σου να κρυφοδιαβάζει – π.χ. κανένας κρεμάμενος νίντζα έξω από το παράθυρό σου, κάποιος ύποπτος Άγιος Βασίλης που έχει κολλήσει τάχα τυχαία στην καμινάδα από τα περασμένα Χριστούγεννα, ή ένας υπερβολικά φιλικός γείτονας του οποίου το μάτι γυαλίζει» (Ανδρεάδη, 2014:8).

Ο Μπουλώτης στο *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό* μας προσφέρει ένα άρτια λογοτεχνικό κείμενο, σε τριτοπρόσωπη αφήγηση με ζωντανούς διαλόγους που εκφράζει με άμεσο τρόπο τις σκέψεις και τα συναισθήματα του μικρού κοριτσιού, καθώς και τις συζητήσεις με τους γονείς της και τους συνομήλικους της. «Είναι και ζωγράφος ο μπαμπάς μου», καμαρώνει στις φίλες της. «Και θεούς ζωγραφίζει, και ήρωες κι ανθρώπους που είναι σαν ζωντανοί». Βγάλτε το «σαν». Ζωντανοί είναι!». (Μπουλώτης, 2011:14).

Η Δικαίου στο *Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα* περιγράφει με γλαφυρό τρόπο τις σκέψεις και τα συναισθήματα του Οδυσσέα. Ο Οδυσσέας μοιράζεται τις σκέψεις του για το τραγούδι των σειρήνων:

Ξέρω πως δεν είναι εύκολο να πιστέψει κανείς τη γλύκα, την ομορφιά, το μουρμουριστό εκείνο τόνο του τραγουδιού των Σειρήνων. Πως νεκρώνει η σκέψη στο μυαλό, μουδιάζει τα μέλη και θολώνει το βλέμμα, τον τόπο ολόγυρα, κάνοντας σε να ακούς μονάχα κι η φαντασία σου να φτιάχνει τις ωραιότερες εικόνες μέσα απ' τη μουσική. Δεν υπάρχουν για σένα κόκαλα και σάρκες που σαπίζουν στον ήλιο. Ούτε τις δαιμόνισσες βλέπεις. Είσαι όλος μια ακοή που δε σ' αφήνει να νιώσεις τίποτ' άλλο. Αυτό ακριβώς ένιωσα κι εγώ δεμένος στο κατάρτι του πλοίου μου. (Δικαίου, 2004: 101).

Ιδιαίτερης λογοτεχνικής αξίας είναι και η *Βασίλισσα Βερενίκη*. Η συγγραφέας κατορθώνει να ισορροπεί ανάμεσα στην ποίηση και στον ρεαλισμό, προσφέροντας στον αναγνώστη μια εξαιρετική λογοτεχνική ιστορία.

«Οι γάμοι έγιναν με κάθε λαμπρότητα και οι γιορτές κράτησαν ένα μήνα. Μετά η ευτυχισμένη πόλη της Αλεξάνδρειας ξαναβρήκε τους καθημερινούς ρυθμούς της. Αμέριμνα άρχισε η ζωή της βασίλισσας Βερενίκης σαν την άνοιξη. Κάθε πρωί έβγαινε στους εξώστες των ανακτόρων και αγνάντευε το πέλαγος, και καθώς φυσούσε η πρωινή αύρα με όλα τα αρώματα της στεριάς, εκείνη χτένιζε τα μαλλιά της, που έλαμπαν όπως η θάλασσα της Αλεξάνδρειας» (Φωκά, 2001: 18).

Κι αν στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων το λογοτεχνικό και το επιστημονικό μέρος πρέπει να είναι εξίσου επιμελημένα, στις βιογραφίες αυτό έχει την πρόσθετη δυσκολία ότι υπάρχει περιορισμός ως προς το φανταστικό – ποιητικό μέρος. Πρέπει το λογοτεχνικό μέρος να είναι περιορισμένο, ώστε να καταλαβαίνει ο αναγνώστης πότε πρόκειται για πραγματικά γεγονότα ή μυθοπλασία. (Norton, 2007).

Ακριβώς αυτό συμβαίνει στη μυθιστορηματική βιογραφία *Πηνελόπη Δέλτα: η ζωή της σαν παραμύθι*. Περιγράφονται γλαφυρά οι σχέσεις της Πηνελόπης με τη μητέρα της καθώς και οι σχέσεις με τα αδέρφια της, όχι όμως εις βάρος των πραγματικών γεγονότων. Άλλωστε, σε όλο το βιβλίο υπάρχουν αποσπάσματα από τα ημερολόγια της μέσα σε εισαγωγικά και τα γεγονότα ακολουθούν χρονολογική σειρά.

Από την άλλη πλευρά, στο *Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα* η Αγγελίδου έχει υφάνει το λογοτεχνικό μέρος με ιδιαίτερη μαεστρία. «Η γραφή της σε αιχμαλωτίζει και όταν η ιστορία τελειώνει μένεις με τις εικόνες ζωντανές στο μυαλό, να σκέφτεσαι πως, βέβαια τα έχεις ξανακούσει όλα αυτά, αλλά ποτέ δεν φάνταζαν τόσο γοητευτικά κι ενδιαφέροντα» (elniplex). Κι ενώ όλοι μας γνωρίζουμε τον Ηρόδοτο ως μεγάλο ιστορικό η θάλασσα διηγείται την ιστορία του έτσι:

«Αχόρταγο ήταν το παιδί αυτό στις ιστορίες. Και να πεις ότι δεν είχε μπόλικες ν' ακούει στο σπίτι του! Αφθονες. Ο πατέρας του ήταν πλούσιος έμπορος, από πάππο προς πάππο από την Αλικαρνασσό. Η μάνα του Ελληνίδα, που θα πει τις είχε τις ιστορίες τυλιγμένες στο μικρό της δαχτυλάκι. Ακόμα και θείο ποιητή είχε – κι εκεί οι ιστορίες είναι τόσες που χάνεται ο λογαριασμός» (Αγγελίδου, 2012: 15-16).

Ιδιαίτερο είναι το λογοτεχνικό μέρος στη *Μάχη του Μαραθώνα*. Πρόκειται για την παρουσίαση της ιστορικής μάχης με τη μορφή κόμιξ. Ο λόγος είναι σύγχρονος και οι διάλογοι ζωντανοί. Όταν ο Δημάρατος, διαφωνεί με τον Κλεομένη του λέει: «Είσαι τρελός, γιατί να επιτεθούμε έτσι ξαφνικά στην Αθήνα;» (Σέρβη, Πέτρου, 2015:12).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι στα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων που μελετάμε το λογοτεχνικό μέρος είναι άρτιο λογοτεχνικά και δεν έχει τίποτα να ζηλέψει από καθαρά λογοτεχνικά βιβλία.

5.2.6 Το αισθητικό μέρος

Ένα βιβλίο γνώσεων για να είναι θελκτικό πρέπει να είναι προσεγμένο και ως προς το αισθητικό μέρος. Το εξώφυλλο, η γραμματοσειρά, οι εικόνες, όλα συντελούν σ' ένα ολοκληρωμένο αποτέλεσμα. Τα τελευταία χρόνια η εικονογράφηση του βιβλίου γνώσεων ποικίλλει κι αυτό εξαρτάται τόσο από το θέμα όσο και από τη μορφή (Παπαδάτος, 2014: 267).

Στα βιβλία που μελετάμε υπάρχει ποικιλία στην εικονογράφηση. Αυτό οφείλεται τόσο στον εικονογράφο όσο και στη μορφή και το ύφος του βιβλίου. Στο *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό*, που την εξαιρετική εικονογράφηση έχει κάνει ο γνωστός εικονογράφος Παπατσαρούχας, στη τελευταία παράγραφο του βιβλίου αναφέρεται: «Για την εικονογράφηση της ιστορίας της Μύρτιδας αποφύγαμε εντυπωσιακές εικόνες. Όλα ζωγραφήθηκαν σχεδόν διάφανα κι αέρινα σαν ένα ευαίσθητο τραγούδι στη μνήμη του εντεκάχρονου κοριτσιού. Και σκόπιμα δεν τη δείξαμε με πεταχτά δόντια – αν υπήρχαν ορθοδοντικοί στην εποχή της, ίσως να τα διόρθωνε. Της τα διορθώσαμε, λοιπόν εμείς, χωρίς καθόλου να την ταλαιπωρήσουμε με σιδεράκια. Για να πάμε όσο γινόταν πιο κοντά στις μορφές και τα πράγματα της εποχής της, αντλήσαμε έμπνευση από την αρχαία τέχνη, ιδίως από τις παραστάσεις σε αγγεία σαν αυτά που θα έφτιαχνε ο πατέρας της» (Μπουλώτης, 2011: 50).

Πράγματι, τα χρώματα στις εικόνες είναι αχνά, οι μορφές είναι επίπεδες, άλλοτε απεικονίζονται πάνω σε αγγεία και άλλοτε να κρατούν αγγεία. Η Μύρτις πότε

παρουσιάζεται χαρούμενη με τις φίλες της και πότε θλιμμένη. Στο τέλος βλέπουμε τη Μύρτιδα να φτερουγίζει πάνω από τον Κεραμεικό, το βλέμμα της όμως είναι θλιμμένο. Παρόλο που σε πρώτη ανάγνωση διαβάζουμε ότι είναι στο δωμάτιό της και ονειρεύεται όμορφα πράγματα, η εικόνα προδίδει την κατάληξη του μικρού κοριτσιού που ήταν ένα από τα θύματα του λοιμού. Στη *Βασίλισσα Βερενίκη* η συγγραφέας θέλει να δείξει ότι όπως η ιστορία που διηγείται είναι φανταστική έτσι και οι εικόνες δεν έχουν πραγματικά σχέση με την ιστορία:

«Στόλισα τις σελίδες με εικόνες από ουράνιους άτλαντες. Οι υπόλοιπες εικόνες προέρχονται από βιβλιοθήκες και μουσεία του πλανήτη μας, αντιπροσωπεύοντας διαφορετικούς πολιτισμούς, τέχνες και υλικά, δημιουργήματα καλλιτεχνών που έζησαν σε διαφορετικές εποχές αλλά δεν είχαν καμιά σχέση με την ιστορία των Πτολεμαίων. Στο βιβλίο υπάρχουν επίσης φωτογραφίες και εικόνες κατασκευασμένες ηλεκτρονικά (Φωκά, 2001:60).

Η παραμυθένια εικόνα του εξωφύλλου που παρουσιάζει μια γυναικεία μορφή με μακριά μαλλιά υπογραμμίζει τον τίτλο *Βασίλισσα Βερενίκη, Αλεξανδρινό παραμύθι*. Ιδιαίτερη είναι και η εικονογράφηση του βιβλίου για την Πηνελόπη Δέλτα. Η εικονογράφος Δήμητρα Ψυχογιού που έχει ένα δικό της στιλ εικονογράφησης, πλαισιώνει τη βιογραφία της Πηνελόπης Δέλτα με εικόνες σαν να έχουν βγει από παραμύθι. Η βιογραφούμενη στην πρώτη σελίδα παρουσιάζεται όρθια κρατώντας στα χέρια της τα βιβλία της και γύρω της τέσσερα παιδιά. Κοιτάζει τον αναγνώστη με θλιμμένο βλέμμα. Στο κεφάλαιο «Ταξίδια» μια άλλη ζωγραφιά τη δείχνει ωχή στο πρόσωπο, θλιμμένη, με το κεφάλι κατεβασμένο να ακουμπά στο χέρι της που κρατά ένα φτερό ενώ στο γραφείο της υπάρχουν ανοιχτά και κλειστά βιβλία. (Κοκκινάκη, 2007:50). Σε καμιά εικόνα δεν χαμογελά κάτι που λειτουργεί συμπληρωματικά στην περιγραφή της ζωής της που δεν υπήρξε χαρούμενη. Οι ζωγραφιές είναι ολοσέλιδες σε καίρια σημεία του κειμένου.

Στο κεφάλαιο «Αγαπήστε με! Το 'χω τόση ανάγκη» υπάρχουν δυο εικόνες, μια με τον Στέφανο Δέλτα και μια με τα παιδιά της που δηλώνουν ότι ούτε στην έγγαμη ζωή και στη μητρότητα βρήκε την ευτυχία που ζητούσε. Στο τέλος υπάρχει μια πραγματική φωτογραφία της, συνήθης πρακτική στις βιογραφίες.

Πραγματικές φωτογραφίες συναντάμε στα καθαρά βιβλία γνώσεων, συνήθως με λεζάντες που τις επεξηγούν. Στο *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια* υπάρχει ξεχωριστή σελίδα για την προέλευση του φωτογραφικού υλικού: ελαιογραφίες, χαλκογραφίες, ναυτικοί χάρτες, φωτογραφίες, συμπληρώνουν τα κείμενα, τα έγγραφα και τις μαρτυρίες. Πλούσιο φωτογραφικό υλικό βρίσκουμε και στο *Ένα βιολί διηγείται*: Φωτογραφίες από πανηγύρια, από τοιχογραφίες, από μουσικά όργανα με τις αντίστοιχες λεζάντες εξηγούν τις ιστορίες που διηγείται το βιολί. Στο *Τα φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες* βρίσκουμε φωτογραφικό υλικό παρεμφερές με το κάθε περιστατικό που αφηγούνται. Έτσι στην ιστορία «Ο γάμος του Όθωνα» έχουμε τις φωτογραφίες του Όθωνα και της Αμαλίας με στολές εποχής, ενώ στο «Οι ολυμπιακοί αγώνες» βλέπουμε τον Σπύρο Λούη. (Καλλία, 1998). Φωτογραφίες με λεζάντες βρίσκουμε και στο *Μικρές ιστορίες του Μουσείου*. Εδώ όμως εκτός από τις φωτογραφίες ιδιαίτερο ρόλο παίζει και το μέγεθος της γραμματοσειράς κι η αλλαγή του χρώματος στο φόντο. Επειδή πρόκειται για οδηγό μουσείου κάθε έκθεμα παρουσιάζεται διαφορετικά.

Στα καθαρά βιβλία γνώσεων με θέμα το Βυζάντιο, οι εικόνες που συνοδεύουν τα κείμενα είναι άλλοτε επεξηγηματικές και άλλοτε διακοσμητικές. Προέρχονται κυρίως από βυζαντινές εικόνες, είτε από εκθέματα μουσείων. Στα βιβλία μυθολογίας οι μύθοι συμπληρώνονται με τις αντίστοιχες ζωγραφίες.

Στο *Κόρινθος* δεσπόζει στο εξώφυλλο ο Πήγασος ενώ στο *μυθολογία – πως γεννήθηκε ο κόσμος* η εικονογράφηση του Σβετλίν είναι όσο σκοτεινή χρειάζεται για να υπογραμμίσει το πετρωμένο κορμί του Άτλαντα και τον κατακλυσμό στο μύθο του Δευκαλίωνα και της Πύρρας.

Στις *Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα* η εικονογράφηση είναι τόσο ιδιαίτερη που άλλοτε συμπληρώνει το κείμενο κι άλλοτε αφήνει στον αναγνώστη την πρωτοβουλία να φανταστεί τι ακριβώς εννοεί.

Στα *πορτρέτα του Φαγιούμ και η μυστηριώδης μας Τζούλια* τα πορτρέτα μονοπωλούν το πρώτο μέρος, ενώ στο δεύτερο μέρος που τις καθαρές γνώσεις συμπληρώνουν αντίστοιχες εικόνες, χάρτες, μούμιες, βυζαντινές εικόνες. (Γιαλουράκη, 2007:142-145).

Στη *μάχη του Μαραθώνα* όλο το βιβλίο έχει τη μορφή κόμιξ και στο τέλος ο Πέτρου έχει σκικισάρει τη συγγραφέα στο γραφείο της να αναρωτιέται πού αρχίζει η αλήθεια και πού σταματά ο μύθος (Σέρβη, 2014: 72). Στο *Ένας δεινόσαυρος στο*

μπαλκόνι μου τα σκίτσα συμπληρώνουν τόσο πολύ το κείμενο που μερικές φορές δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε το σκίτσο από το κείμενο.

Στο *Γίνε πράκτορας του πλανήτη* η εναλλαγή του μεγέθους και του χρώματος της γραμματοσειράς, (όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο) καθώς και η καρτουνίστικη εικονογράφηση δίνουν ζωντάνια στο κείμενο και ενισχύουν το διαδραστικό του περιεχόμενο. (Ανδρεάδη, 2014).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ανάλογα με τη μορφή του βιβλίου γνώσεων η εικονογράφηση είναι είτε πιο κοντά στην πραγματικότητα είτε πιο αφηρημένη. Στα καθαρά βιβλία γνώσεων ή στα βιβλία με λογοτεχνίζουσα αφήγηση η εικονογράφηση είναι ακριβής, κυρίως στηρίζεται σε φωτογραφικό υλικό και λειτουργεί είτε διευκρινιστικά είτε συμπληρωματικά ως προς το κείμενο. Στα βιβλία μυθολογίας η εικονογράφηση εξαρτάται από το στιλ του εκάστοτε εικονογράφου και κυρίως αντικατοπτρίζει τους μύθους που πραγματεύονται. Ανάλογα με το στόχο του συγγραφέα και το κοινό στο οποίο απευθύνεται η εικονογράφηση γίνεται πιο συγκεκριμένη ή πιο αφαιρετική. Τα τελευταία χρόνια δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στην εικονογράφηση καθώς η τεχνολογία έχει προχωρήσει και το βιβλίο γνώσεων έχει εξελιχθεί.

5.3. Ο αναγνώστης

Σύμφωνα με τη θεωρία της Rosenblatt ο αναγνώστης διαβάζει πότε πληροφοριακά για να αποκομίσει γνώσεις και πότε η ανάγνωσή του είναι αισθητική κατά την οποία συναλλάσσεται με το κείμενο επειδή αποκομίζει ευχαρίστηση (Παπαδάτος, 2014: 270).

Στα καθαρά βιβλία γνώσεων και στα βιβλία με λογοτεχνίζουσα αφήγηση λαμβάνει χώρα η πληροφοριακή ανάγνωση. Βιβλία όπως τα *Φωτισμένα παράθυρα* *διηγούνται ιστορίες* ή το *Ιστορίες για τα καράβια* τα διαβάζει κανείς για να αποκομίσει γνώσεις.

Τα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων όμως είναι πολύ πιθανόν να διαβαστούν και με τους δύο τρόπους. Ο αναγνώστης που θα διαβάσει το βιβλίο *Στη μάχη του Μαραθώνα* θα αποκομίσει σίγουρα γνώσεις αλλά θα το διαβάσει και αισθητικά. Το ίδιο συμβαίνει με το *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου* και το *Γίνε πράκτορας του*

πλανήτη. Σίγουρα εξαρτάται από το επίπεδο αναγνωστικής ικανότητας του παιδιού, από τα ενδιαφέροντά του καθώς και από το που λαμβάνει χώρα η ανάγνωση, στο σπίτι ή στο σχολείο.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει ανάπτυξη του λογοτεχνικού και του μεικτού βιβλίου γνώσεων, είδος που ευνοεί την προσέγγιση από τον αναγνώστη τόσο πληροφοριακά όσο και αισθητικά.

Συμπεράσματα

Τα θέματα των περισσότερων βραβευμένων με κρατικό βραβείο βιβλίων γνώσεων δεν καλύπτουν το εύρος της ανθρώπινης γνώσης. Κινούνται στην πλειονότητά τους στα πλαίσια της ιστορίας και της μυθολογίας. Τα καθαρά βιβλία γνώσεων έχουν υποχωρήσει τα τελευταία χρόνια ενώ τα λογοτεχνικά βιβλία γνώσεων φαίνεται να κερδίζουν έδαφος. Οι περισσότεροι συγγραφείς βραβευμένων βιβλίων γνώσεων είναι γυναίκες κι από τα βιογραφικά τους αποδεικνύεται ότι έχουν κάνει ανάλογες σπουδές με το ζήτημα που πραγματεύονται. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι τα βιβλία αποτυπώνουν εγκυρότητα και αξιοπιστία. Μάλιστα αρκετοί/-ές από τους/τις συγγραφείς έχουν εργαστεί στην εκπαίδευση είτε ως διορισμένοι/-ες εκπαιδευτικοί, είτε εκπονώντας εκπαιδευτικά προγράμματα. Η ενασχόλησή τους με τα παιδιά τους δίνει τη δυνατότητα να γνωρίζουν την ηλικία του αναγνώστη και της αναγνώστριας στον οποίο/ στην οποία απευθύνονται. Επιπλέον, τα βιβλία γνώσεων που μελετήσαμε και λόγω του θεματός τους δεν θεωρούνται παρωχημένα ως προς την επιστημονική τους εγκυρότητα.

Τα συγκεκριμένα βιβλία με την κατάλληλη προετοιμασία από τον εκπαιδευτικό μπορούν να αξιοποιηθούν δημιουργικά στην τάξη, ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης και τα ενδιαφέροντα των μαθητών είτε ως βοήθημα στο μάθημα που διδάσκεται είτε ανεξάρτητα. Επίσης, σε αυτά δεν υπάρχουν στερεότυπα είτε φυλετικά είτε φύλου και θα λέγαμε, όσον αφορά τα λογοτεχνικά βιβλία σε μεγάλο βαθμό αποτυπώνουν μια ικανοποιητική λογοτεχνικότητα. Επιπλέον, τα

συγκεκριμένα βιβλία καθώς παρέχουν τη δυνατότητα παιδαγωγικής και διδακτικής αξιοποίησής τους, αν χρησιμοποιηθούν κατάλληλα, καλλιεργούν περαιτέρω τη γλωσσική, τη γνωστική καλλιέργεια του παιδιού καθώς και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Η εικονογράφηση είναι πλούσια και κοντά στην αισθητική των παιδιών είτε είναι ρελιστική είτε πιο αφηρημένη. Στα καθαρά βιβλία γνώσεων ή στα βιβλία με λογοτεχνίζουσα αφήγηση η εικονογράφηση είναι ακριβής, κυρίως στηρίζεται σε φωτογραφικό υλικό και λειτουργεί είτε διευκρινιστικά είτε συμπληρωματικά ως προς το κείμενο. Στα βιβλία μυθολογίας η εικονογράφηση εξαρτάται από το στιλ του εκάστοτε εικονογράφου και κυρίως αντικατοπτρίζει τους μύθους που πραγματεύονται.

Καταληκτικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα τελευταία χρόνια υπάρχει ανάπτυξη του λογοτεχνικού και του μεικτού βιβλίου γνώσεων, είδος που ευνοεί την ανταπόκριση από τον αναγνώστη και την αναγνώστρια τόσο πληροφοριακά όσο και αισθητικά.

Βιβλιογραφία

Α. Πρωτογενής βιβλιογραφία

- Αγγελίδου, Μαρία. *Ελληνική μυθολογία. Πως ξεκίνησε ο κόσμος*. Εικον.Σβετλίν. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2006
- Αγγελίδου, Μαρία. *Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2012
- Ανδρεάδη, Ελένη. *Γίνε πράκτορας του πλανήτη*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2014
- Βαρελλά, Αγγελική. *Κόρινθος*. Αθήνα: Πατάκη, 1998
- Γιαλουράκη, Σοφία. *Τα πορτρέτα του Φαγιούμ και η μυστηριώδης Μις Τζούλια*. Αθήνα: Ερευνητές, 2007
- Δικαίου, Ελένη. *Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα*. Αθήνα, Πατάκης, 2003
- Καλαμαρά, Παρή. *Κόκκινη κλωστή δεμένη... Το παραμύθι των υφασμάτων*. Αθήνα, Καλειδοσκόπιο, 2007
- Καλλία, Ελένη. *Τα φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες*. Αθήνα: Καστανιώτη, 1998
- Κοκκινάκη, Νένα. *Πηνελόπη Δέλτα, Η ζωή της σαν παραμύθι*. Αθήνα, 2007
- Κρεμμυδάς, Βασίλης. *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια*. Αθήνα, Καλειδοσκόπιο. 2006
- Μαρκόπουλος, Θάνος. *Στο σχολείο με χαρτί και καλαμάρι*. Αθήνα, 2002
- Μπουλώτης, Χρήστος. *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό*. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, 2011
- Ντεκάστρο, Μαρίζα. Βαλαβάνης, Πάνος. *Μικρές ιστορίες του μουσείου*. Αθήνα, 2004
- Σέρβη, Κατερίνα. Πέτρου, Θανάσης. *Στη μάχη του Μαραθώνα*. Αθήνα, Πατάκης. 2015
- Σερέφας, Σάκης. *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου*. Αθήνα, Πατάκης, 2008
- Τουμπακάρη, Νάνση. *Ένα βιολί διηγείται!* Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2013
- Φωκά, Ιωάννα. *Βασίλισσα Βερενίκη*. Αθήνα, Κέδρος, 2001
- Χαλικιά, Άλκηστη. *Στο πάρκο με τα ζώα*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο, 2010

B. Δευτερογενής βιβλιογραφία

Αγγελίδου, Μαρία. «Αρχαία Ιστορία και ακόμα πιο αρχαία Μυθολογία για τα παιδιά του 21^{ου} αιώνα». Στο: Παπαδάτος, Σ. Γιάννης & Παπαδόπουλος, Γιάννης (επιμ) *Παιδικό βιβλίο γνώσεων*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2017, σσ. 12-25

Berelson, B. *Content Analysis in Communication Research*. New York: Hather Publishing Company, 1971

Γιαννικοπούλου, Αγγελική. *Το σύγχρονο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2008

Γιαννικοπούλου, Αγγελική. «Ζωή σαν παραμύθι. Μύθος και αλήθεια στην εικονογραφημένη βιογραφία για παιδιά», στο ηλεκτρ. περ *Κείμενα*, τευχ.11, 2010

Γιαννικοπούλου, Αγγελική. «Ιστορίες από την Ιστορία. Το ιστορικό εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο» στο ηλεκτρ. περ. *Κείμενα*, τευχ, 21, 2015

Γιαννικοπούλου, Αγγελική. *Το εικονογραφημένο βιβλίο στην προσχολική εκπαίδευση – φιλιαναγνωστικές δράσεις*. Αθήνα: Πατάκης, 2016

Γιαννικοπούλου, Αγγελική. «Βιβλία εννοιών (concept books), βιβλία γνώσεων για μικρά παιδιά». Στο: Παπαδάτος, Σ. Γιάννης & Παπαδόπουλος, Γιάννης (επιμ) *Παιδικό βιβλίο γνώσεων*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2017, σσ. 29-40

Κανατσούλη, Μένη. *Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός, 2000

Κανατσούλη, Μένη. *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: University studio Press, 2007

Κανατσούλη, Μένη. «Η Θεσσαλονίκη για παιδιά μέσα από τα μάτια του Σάκη Σερέφα» στο Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου. στο ηλεκτρ. περ *Κείμενα*, τευχ.11, 2010

Κανατσούλη, Μένη. «Ζει ο Βασιλιάς Αλέξανδρος; Μυθοπλαστικές ιστορικές αφηγήσεις για παιδιά», στο: ηλεκτρ. περ. *Κείμενα*, τευχ. 21, 2015

Κανατσούλη, Μένη. «Βιβλία γνώσεων για δρόμους; Για τρύπες; Για εξυπνάδα;» Στο: Παπαδάτος, Σ. Γιάννης & Παπαδόπουλος, Γιάννης (επιμ) *Παιδικό βιβλίο γνώσεων*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2017, σσ. 58-70

Καρακίτσιος, Ανδρέας. *Παιχνίδια φιλιαναγνωσίας και αναγνωστικές εμπυρώσεις*. Αθήνα: Gutenberg. 2011

Καρπόζηλου, Μάρθα. *Το παιδί στη χώρα των βιβλίων*. Αθήνα: Καστανιώτης, 1994

- Καρπόζηλου, Μαρθα. «Τα παιδικά βιβλία γνώσεων. Ένα παράθυρο στα ορατά και αόρατα πράγματα του κόσμου», στο ηλεκτρ. περ *Κείμενα*, τευχ.11, 2010
- Norton, E. Donna. *Μέσα από τα μάτια ενός παιδιού*. Μετφρ Φ. Καπτσίκη – Σ. Καζαντζή. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007
- Krippendorff, K. *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. London: Sage Publications, 1974
- Ντεκάστρο, Μαρίζα. «Βιβλία που βοηθούν στη διαχείριση δύσκολων καταστάσεων» Στο: Παπαδάτος, Σ. Γιάννης & Παπαδόπουλος, Γιάννης (επιμ) *Παιδικό βιβλίο γνώσεων*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2017, σσ. 71-86
- Πανάου, Πέτρος. «Αφήγηση και ιδεολογία στο παιδικό βιβλίο γνώσεων», στο ηλεκτρ. περ *Κείμενα*, τευχ.11, 2010
- Παπαδάτος, Σ. Γιάννης. *Παιδικό βιβλίο και φιλιαναγνωσία. Θεωρητικές προσεγγίσεις – δραστηριότητες*. Αθήνα: Πατάκης, 2009
- Παπαδάτος, Σ. Γιάννης. *Το παιδικό βιβλίο στην εκπαίδευση και στην κοινωνία*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2014
- Παπαντωνάκης, Γεώργιος. «Τα βιβλία γνώσεων της Παιδικής Νομικής Βιβλιοθήκης και η θεωρία του Αριστοτέλη για την πολιτεία και τον πολίτη» Στο: Παπαδάτος, Σ. Γιάννης & Παπαδόπουλος, Γιάννης (επιμ) *Παιδικό βιβλίο γνώσεων*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2017, σσ. 119-134
- Παπαντωνάκης, Γεώργιος, & Κώτη-Παπαντωνάκη, Δέσποινα. «Βιβλίο γνώσεων για παιδιά και νέους: Θεωρητική προσέγγιση στο ηλεκτρ. περ *Κείμενα*, τευχ.11, 2010
- Πολίτης, Δημήτρης. «Μη λογοτεχνικά βιβλία και μη ενήλικοι αναγνώστες: μεταξύ γνωστικής και λογοτεχνικής εμπειρίας» Στο: Παπαδάτος, Σ. Γιάννης & Παπαδόπουλος, Γιάννης (επιμ) *Παιδικό βιβλίο γνώσεων*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2017, σσ. 151-166
- Ποσλανιέκ, Κριστιάν. *Να δώσουμε στα παιδιά την όρεξη για διάβασμα*. Αποδ. Στέση, Αθήνη. Αθήνα: Καστανιώτης, 1991
- Σπινκ, Τζων. *Τα παιδιά ως αναγνώστες*. Μτφρ. Κυριάκος, Ντελόπουλος. Αθήνα: Καστανιώτης, 1990

Γ. Διαδικτυακή

www.oanagnostis.gr

www.biblionet.gr

www.elniplex.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Περιληπτική παρουσίαση των υπό εξέταση βιβλίων

1. *Κόρινθος, ήρωες, τόποι, πολιτισμοί*: Βιβλίο μυθολογίας όπου περιγράφεται η ιστορία και μυθολογία της πόλης της Κορίνθου. Ο μύθος λέει ότι ο Ποσειδώνας αγαπούσε την Κόρινθο και ήθελε να την κατακτήσει. Αντίπαλός του ήταν ο Ήλιος. Η διαμάχη φούντωσε ώσπου ήρθε ως διαιτητής ο Βριάρεως και αποφάσισε ότι ο Ήλιος θα έχει δική του την περιοχή της Ακροκορίνθου και ο Ποσειδώνας την περιοχή γύρω από τον Ισθμό και τη θάλασσα. Ιδρυτής της αρχαίας Κορίνθου ήταν ο Σίσυφος, ένας πανούργος άνθρωπος που κανείς δεν τον συμπαθούσε και ούτε στον κάτω κόσμο δε βρήκε ησυχία. Τον καταδίκασε ο Πλούτωνας να κυλά ένα βράχο σ' ένα ψηλό βουνό και η πέτρα να πέφτει πάλι πίσω. Ο πιο σπουδαίος ήρωας, όμως της κορινθιακής μυθολογίας ήταν ο Βελλερεφόντης, που δάμασε τον Πήγασο. Η θέση της Κορίνθου ήταν ζηλευτή. Αυτό εκμεταλλεύτηκε ο τύραννος Περίανδρος και έκοψε τον Ισθμό, ώστε να επωφεληθεί από τα διόδια που πλήρωναν τα εμπορικά πλοία. Έτσι η Κόρινθος έγινε κέντρο του εμπορίου. Κυκλοφόρησαν τα πιο όμορφα μυθολογικά νομίσματα με έμβλημα τον Πήγασο και οι Κορίνθιοι ζούσαν με ευμάρεια. Η Βαρελλά στον επίλογο του βιβλίου γράφει: «Μπορεί η Κόρινθος να μην είχε ποιητές, μα είχε δικό της τον Πήγασο, το πιο ποιητικό πλάσμα που έπλασε ποτέ ο νους του ανθρώπου». (Βαρελλά: 1998:56).

2. *Τα φωτισμένα παράθυρα διηγούνται ιστορίες*: Ιστορίες από τη Βουλή των Ελλήνων από την εκλογή του Όθωνα ως την εξέγερση των φοιτητών του Πολυτεχνείου. Το κτίριο που σήμερα στεγάζει τη βουλή ήταν το ανάκτορο του πρώτου βασιλιά των Ελλήνων, του Όθωνα. Ήταν ένα παλάτι αντάξιο των άλλων ανακτόρων της Ευρώπης που χτίστηκε πάνω σ' ένα λοφίσκο για να φαίνεται ακόμη πιο επιβλητικό. Στις 3 Σεπτεμβρίου του 1843, ο στρατός και πλήθος Αθηναίων περικύκλωσαν το ανάκτορο ζητώντας σύνταγμα. Τότε προκηρύχθηκαν οι πρώτες εκλογές στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Το 1862, ο λαός και ο στρατός επαναστάτησαν για ακόμα μια φορά και ο Όθωνας εκθρονίστηκε. Το 1863, στέφθηκε βασιλιάς ο Γεώργιος ο Α'. Πολλές προσωπικότητες της ελληνικής πολιτικής σκηνής πέρασαν το κατώφλι των

ανακτόρων. Το 1884, μια μεγάλη πυρκαγιά κατέστρεψε τριάντα δύο διαμερίσματα του κτιρίου. Ακόμη μεγαλύτερες φθορές υπέστη στην πυρκαγιά του 1909 και δεν ξανακατοικήθηκε ποτέ από βασιλείς. Το 1929, η κυβέρνηση αποφάσισε να επισκευάσει το ερειπωμένο κτίριο των παλιών ανακτόρων και να στεγάσει εκεί τη Βουλή και τη Γερουσία.

3. *Στο σχολείο με χαρτί και καλαμάρι*: Πληροφοριακό βιβλίο για το εκπαιδευτικό σύστημα στο Βυζάντιο, για τα σχολεία, τα δίδακτρα, τα μέσα γραφής. Στο Βυζάντιο η φοίτηση ήταν προαιρετική. Υπήρχαν μόνο ιδιωτικά σχολεία. Η εκπαίδευση ήταν προνόμιο των λίγων και οι περισσότεροι ήταν αναλφάβητοι. Στα βυζαντινά σχολεία μελετούσαν γραφή και ανάγνωση, ρητορική και φιλοσοφία, μουσική, γεωμετρία και αστρονομία. Υπήρχαν δύο κύκλοι σπουδών, η προπαιδεία σαν το σημερινό Δημοτικό και η εγκύκλιος παιδεία. Φοιτούσαν σε ξεχωριστά σχολεία τα αγόρια από τα κορίτσια. Ελάχιστα κορίτσια πήγαιναν σχολείο. Οι Βυζαντινοί θεωρούσαν τη ρητορική εξίσου σημαντική με τη φιλοσοφία, ενώ αγαπούσαν ιδιαίτερα την Αστρονομία. Τα ομηρικά έπη χρησίμευαν ως αναγνωστικά στο δεύτερο κύκλο σπουδών. Η διδασκαλία των Μαθηματικών βασιζόταν στην Αριθμητική του Πυθαγόρα και του Διοφάντου και στη Γεωμετρία του Ευκλείδη. Τον 15^ο αιώνα όταν η οθωμανική απειλή γίνεται ασφυκτική, πολλοί δάσκαλοι καταφεύγουν στη Δύση κι έτσι μεταδίδουν τον βυζαντινό πολιτισμό, συμβάλλοντας σημαντικά στην ευρωπαϊκή Αναγέννηση.

4. *Βασίλισσα Βερενίκη*: Μυθοπλαστικό μυθιστόρημα για τη Βερενίκη τη σύζυγο του Πτολεμαίου. Στη Κυρηναϊκή κατοικούσαν διάφοροι λαοί μα οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν Έλληνες. Μια μέρα γεννήθηκε η Βερενίκη, κόρη του βασιλιά Μάγα και της βασίλισσας Απάμης. Ανατολικά από την Κυρήνη ήταν το βασίλειο της Αιγύπτου. Εκεί μεγάλωνε ο γιος του βασιλιά Πτολεμαίου. Μια μέρα η Βερενίκη βρέθηκε στο βασίλειο των Πτολεμαίων. Εκεί είδε τον νεαρό ηγεμόνα, όμως έφυγε γρήγορα σκίζοντας το φόρεμά της. Εκείνος κράτησε ένα κομμάτι και διέταξε τους υπηρέτες του να τη βρουν. Όταν τη βρήκαν, θαύμασαν την ομορφιά της. Ο Πτολεμαίος χάρηκε γιατί προσπαθούσε χρόνια να υποτάξει την Κυρήνη. Οι γάμοι έγιναν στην Αλεξάνδρεια με μεγάλη επισημότητα. Ο Πτολεμαίος συνήθιζε να περνά τη μέρα του στο μουσείο και να μελετά αστρονομία και γεωγραφία ώσπου ξεκίνησε για την εκστρατεία του στη Συρία. Η Βερενίκη ανησυχούσε τόσο πολύ ώστε έταξε τα όμορφα ξανθά μαλλιά της στη θεά Αφροδίτη για να γυρίσει ο Πτολεμαίος. Πέντε χρόνια αργότερα, ο στρατός του Πτολεμαίου γύρισε στην Αλεξάνδρεια. Η Βερενίκη

έκανε τα μαλλιά της πλεξούδα και τα έκοψε. Την επόμενη μέρα στον ουρανό εμφανίστηκε η κόμη της Βερενίκης που την τοποθέτησε εκεί η θεά Αφροδίτη στολισμένη με δεκαεφτά αστέρια.

5. *Το παραμύθι των υφασμάτων*: Πληροφοριακό βιβλίο για την υφαντική τέχνη στο Βυζάντιο, τη διακόσμηση των ενδυμάτων και τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν. Στα βυζαντινά χρόνια κάθε νοικοκυριό έφτιαχνε ή αγόραζε τα υφάσματα που χρειαζόταν. Τα νήματα ήταν από φυσικά υλικά, μαλλί αιγοπροβάτων, λινάρι, μετάξι, βαμβάκι. Χρησιμοποιούνταν και μεταλλικές κλωστές. Αυτά όμως που ξεχώριζαν ήταν τα μεταξωτά υφάσματα που θεωρούνταν μοναδικά έργα τέχνης. Το βασικό εργαλείο ήταν ο αργαλειός άλλοτε στην απλή κι άλλοτε στην πιο σύνθετη μορφή του. Οι Βυζαντινοί αγαπούσαν τα έντονα χρώματα και έβαφαν τα υφάσματά τους με φυσικό τρόπο με υλικά από τη φύση. Υφάσματα χρησιμοποιούνταν για στρωσίδια, κουρτίνες πετσέτες και για την κατασκευή ενδυμάτων. Τα ρούχα ήταν η ταυτότητα του Βυζαντινού που διέφεραν ανάλογα με την κοινωνική θέση, την οικονομική του κατάσταση και την επαγγελματική απασχόληση του καθενός.

6. *Το μεγάλο ταξίδι του Οδυσσέα*: Οι περιπέτειες του Οδυσσέα με τη μορφή μυθιστορήματος. Η Ναυσικά, κόρη του βασιλιά Αλκίνοου βρίσκεται στην ακρογιαλιά έναν ξένο που τον έχουν παρασύρει τα κύματα. Εκείνος πηγαίνει ως ικέτης στον βασιλιά των Φαιάκων Αλκίνοο και του διηγείται τις περιπέτειές του. Από την Τροία στην Ίσμαρο, ύστερα στη χώρα των Λωτοφάγων, στη χώρα των Κυκλώπων και στη γη των Λαιστρυγόνων. Έπειτα πέρασαν έναν ολόκληρο χρόνο στο νησί της μάγισσας Κίρκης, ύστερα συνάντησαν τα τρομερά τέρατα Σκύλλα και Χάρυβδη κι έφτασαν στο νησί του Ήλιου όπου οι σύντροφοι του τιμωρήθηκαν επειδή έφαγαν τις ιερές αγελάδες του θεού Ήλιου κι εκείνος κατέληξε μόνος και θαλασσοδαρμένος στο νησί της Καλυψώς. Από εκεί βρέθηκε στο νησί των Φαιάκων κι ύστερα μ' ένα πλοίο των Φαιάκων στο λιμανάκι του Φόρκυνα στην Ιθάκη, ύστερα από είκοσι χρόνια. Μα δεν τελειώνουν ακόμη οι περιπέτειές του γιατί πρέπει να συνδεθεί ξανά με τους αγαπημένους του, που για εκείνους είναι ένας άγνωστος. Όταν όλα τελειώνουν «ανασαίνει τις μυρωδιές των βουνών και των περιβολιών της πατρίδας του και τότε για πρώτη φορά αισθάνεται ολότελα και αληθινά ευτυχισμένος». (Δικαίου, 2002:266).

7. *Μικρές ιστορίες του μουσείου*: Οδηγός για τα εκθέματα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Ένα λίθινο τσεκούρι μας μεταφέρει στη νεολιθική εποχή, τότε που οι άνθρωποι έφτιαχναν εργαλεία, καλλιεργούσαν τη γη, δούλευαν τον πηλό

κι έφτιαχαν αγγεία. Ένα φύλλο εφημερίδας με ημερομηνία 15 Νοεμβρίου 1972, μας πληροφορεί ότι εξαρθρώθηκε σπείρα αρχαιοκάπηλων που μεταξύ άλλων μετέφεραν επτά μαρμάρινα γυναικεία ειδώλια, χαρακτηριστικά της κυκλαδικής εποχής. Μέσα από το ημερολόγιο του Σλίμαν με ημερομηνία 24 Σεπτεμβρίου 1876, γνωρίζουμε τη μυκηναϊκή εποχή από τα χρυσά κοσμήματα, τα στέμματα, τις ολόχρυσες προσωπίδες που βρέθηκαν στους τάφους των Μυκηναίων βασιλιάδων. Στο 600 – 400 π.Χ μας μεταφέρουν τα ίδια τα αρχαϊκά γλυπτά, η θεά Άρτεμη, ο κούρος του Σουνίου, ο κούρος Αριστόδικος που μέσα από συννεφάκια που χρησιμοποιούνται στα κόμιξ μας δίνουν πληροφορίες το καθένα για τον εαυτό του. Ύστερα βλέπουμε διάφορα επιτάφια μνημεία του 5^{ου} – 4^{ου} αιώνα π.Χ. Για τα μεγάλα χάλκινα γλυπτά του 5^{ου}- 2^{ου} αιώνα π.Χ διαβάζουμε τη μαρτυρία ενός δύτε που τα περισυνέλεξε το 1937 ανοιχτά από το Αρτεμίσιο, ενώ από τις σημειώσεις των ανασκαφών μιας ομάδας φοιτητών γνωρίζουμε τα αγγεία που τοποθετούνται χρονικά ανάμεσα στον 8^ο και 4^ο αιώνα π.Χ. Τέλος, βλέπουμε κοσμήματα του 5^{ου} – 1^{ου} αιώνα π.Χ. και αιγυπτιακά αρχαία από τον 5^ο αιώνα π.Χ. ως τον 4^ο αιώνα μ.Χ.

8. *Καθημερινές ιστορίες για τα καράβια*: Πληροφοριακό βιβλίο για τα καράβια και τη ναυτιλία λίγο πριν και μετά το 1821. Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα έως την Επανάσταση του 1821 τα ελληνικά πλοία ταξίδευαν σε όλα τα λιμάνια της Μεσογείου κι όπου αλλού είχαν εμπορικά συμφέροντα. Μετέφεραν εμπορεύματα των ιδιοκτητών τους που συνήθως ήταν πάνω από δύο. Ένας επιχειρηματίας προτιμούσε να έχει μερίδια σε περισσότερα πλοία από το να έχει ένα ολοδικό του γιατί έτσι μειώνονταν οι πιθανότητες ζημιάς. Τα καράβια φτιάχονταν στα ναυπηγεία. Ο καπετάνιος διάλεγε το πλήρωμα, ύστερα συγκέντρωναν τις προμήθειες και ξεκινούσαν το ταξίδι που ήταν γεμάτο κινδύνους. Η κακοκαιρία, οι πειρατές, οι κουρσάροι, οι μολυσματικές ασθένειες όπως η πανώλη ήταν δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τα καράβια εκείνη την εποχή. Η Επανάσταση βρήκε την ελληνική ναυτιλία σε κρίση. Εμπορικά πλοία έλαβαν μέρος στις ναυμαχίες του Αγώνα. Όταν συγκροτήθηκε το ελληνικό κράτος έγιναν προσπάθειες για την ανάπτυξη της ναυτιλίας. Σε σημαντικά λιμάνια αναδείχθηκαν η Σύρος και το Γαλαξίδι, αλλά ουσιαστικά η αναγέννηση της ελληνικής ναυτιλίας ήρθε όταν το κράτος άρχισε να πατά γερά στα πόδια του γύρω στο 1855- 1860.

9. *Ελληνική Μυθολογία – Πως γεννήθηκε ο κόσμος*: Ο μύθος του Κρόνου, του Άτλαντα, του Δευκαλίωνα και της Πύρρας, του Προμηθέα, της Πανδώρας, του Κένταυρου Χείρωνα και του Πρωτέα. «Ο μύθος του Κρόνου»: στην αρχή του

κόσμου, υπήρχε μόνο ο Ουρανός και η Γη. Η Γη γεννούσε τα παιδιά του Ουρανού κι εκείνος τα πετούσε στον Τάρταρο. Όταν γεννήθηκαν δυο δίδυμα αγόρια, ο Χρόνος και ο Κρόνος άρχισε η ανταρσία. Ο Κρόνος κατάπιε τον Χρόνο για να πάνε μαζί στον Άδη. Εκεί βρήκε ένα διαμαντένιο δρεπανάκι κι όταν γύρισε πίσω έδωσε μια και χώρισε τον Ουρανό από τη Γη. Κράτησε τον αδερφό του φυλακισμένο για να είναι ο μοναδικός βασιλιάς. Πήρε γυναίκα του τη Ρέα κι άρχισαν να κάνουν παιδιά. Πρώτα γεννήθηκαν οι άνθρωποι κι όλα ήταν μια χαρά. Ύστερα όμως γεννήθηκαν οι τέσσερις Ώρες και τότε ο Κρόνος κατάλαβε ότι θ' άρχιζε ο Χρόνος να μετράει. Ξεκίνησε λοιπόν να τρώει τα παιδιά του. Κατάπιε τις Ώρες, την Εστία, τη Δήμητρα, την Ήρα κι ύστερα τον Άδη και τον Ποσειδώνα. Όταν γεννήθηκε όμως ο Δίας η Ρέα τον έκρυψε κι εκείνος ξεγέλασε τον Κρόνο και τον έκανε να βγάλει από την κοιλιά του τα αδέρφια του. Βγήκαν και οι ώρες αλλά ήταν αμέτρητες. Στο τέλος βγήκε και ο Χρόνος που κάθισε στον θρόνο του πατέρα του κι από κει βλέπει τα πάντα, όλα τα ξέρει κι όλα τα βάζει σε τάξη. «Ο μύθος του Άτλαντα»: στην αρχή του κόσμου ζούσαν Τιτάνες και γίγαντες, θεοί και θεές, κένταυροι και νύμφες κι ο καθένας εξουσίαζε τον τόπο του, θάλασσες, βουνά, δάση. Ο Άτλαντας που ήταν Τιτάνας αγαπούσε το χώμα, είχε ένα περιβόλι μ' όλα τα καλά. Στη μάχη ανάμεσα στους θεούς και τους Τιτάνες εκείνος απείχε. Όταν όμως ζήτησε τη βοήθειά του ο αδερφός του ο Προμηθέας, ο Άτλαντας πήρε τα όπλα. Όταν νίκησαν οι θεοί αυτόν τιμώρησαν πρώτο: να σηκώνει στις πλάτες του ολόκληρο τον κόσμο. Μόλις το άκουσε, πέτρωσε. Από αυτή την κατάσταση τον απάλλαξε ο Ηρακλής, όταν του πρότεινε να κρατήσει για λίγο τη γη για να πάει στο περιβόλι του να του φέρει τα τρία χρυσά μήλα. Και ο Άτλαντας κρατάει ξανά τον κόσμο στις πλάτες του αλλά δεν είναι πια πέτρα, γιατί τώρα θυμάται κι έχει όμορφες αναμνήσεις. «Ο μύθος του Δευκαλίωνα και της Πύρρας»: στην αρχή όλα ήταν ήσυχα, ώσπου ξεκίνησαν οι άνθρωποι να τσακώνονται μεταξύ τους. Τότε ο Δίας θύμωσε και έριξε κεραυνούς αλλά συνεχίζοταν η ίδια κατάσταση. Έτσι αποφάσισε να βουλιάξει τον κόσμο. Επέζησε μόνο ένας άντρας ο Δευκαλίωνας, γιος του Τιτάνα Προμηθέα και η γυναίκα του η Πύρρα, κόρη του Τιτάνα Επιμηθέα. Έφτιαξαν μια κιβωτό και έπλεαν εννιά μερόνυχτα πάνω στα νερά. Όταν σταμάτησε η βροχή κατάλαβαν ότι είναι ολομόναχοι κι η Πύρρα παρακάλεσε να ξαναγεννηθεί το γένος των ανθρώπων. Την προσευχή της άκουσε η Θέμιδα που τους είπε να σκεπάσουν τα μάτια τους και να ρίξουν πέτρες πίσω από τον ώμο τους. Από τις πέτρες που πετούσε η Πύρρα γεννήθηκαν γυναίκες κι από τις πέτρες του Δευκαλίωνα άντρες κι έτσι γέμισε ο κόσμος ανθρώπους. «Ο μύθος του Προμηθέα».

στην αρχή του κόσμου άνθρωποι και θεοί ζούσαν αρμονικά. Για κάθε ζωντανό που έσφαζαν οι άνθρωποι το μισό το πρόσφεραν στους θεούς. Μια μέρα που θυσίασαν ένα μεγάλο ταύρο τσακώθηκαν μεταξύ τους ποια κομμάτια να κρατήσουν οι άνθρωποι και ποια να χαρίσουν στους θεούς. Δικαστής ορίστηκε ο Προμηθέας. Έγδαρε τον ταύρο, έφτιαξε δυο μεγάλους σάκους στον έναν έβαλε κόκαλα κι από πάνω το λίπος και στον άλλο το ψαχνό και από πάνω το άνοστο στομάχι. Ο Δίας διάλεξε τα κόκαλα. Όταν κατάλαβε ότι γελάστηκε, θύμωσε και πήρε από τους ανθρώπους τη φωτιά. Η ζωή τους ήταν αφόρητη, κρύωναν και έτρωγαν το φαγητό τους ωμό, ώσπου ο Προμηθέας ανέβηκε στον Όλυμπο και πήρε τη φωτιά. Ο Δίας για να τον τιμωρήσει τον άρπαξε γυμνό, τον έδεσε με αλυσίδες στον Καύκασο και έστειλε έναν αετό να του τρώει το συκώτι. Τόσο θυμωμένος ήταν ο Δίας που διέταξε να γιατρεύεται τις νύχτες η πληγή για να μπορεί ο αετός να την ανοίγει ξανά το ξημέρωμα. «Ο μύθος της Πανδώρας»: ο Δίας θύμωσε με τους ανθρώπους και πρόσταξε τον Ήφαιστο να πλάσει μια γυναίκα, την Πανδώρα. Την έφτιαξε με χώμα και νερό και ήταν τόσο όμορφη σαν τη θεά Αφροδίτη. Όλοι οι θεοί της πρόσφεραν δώρα, χαμόγελο, καλή φωνή, εξυπνάδα, υγεία, επιδεξιότητα. Ο Δίας της έδωσε ένα κουτάκι που είχε μέσα όλα τα δεινά, την κακία, το ψέμα, τις αρρώστιες και την ανθρώπινη περιέργεια που την έβαλε μέσα στο μυαλό της. Της είπε να μην ανοίξει ποτέ στο κουτάκι και της έδωσε ένα χρυσό κλειδί. Κατέβηκε στη γη και παντρεύτηκε τον Επιμηθέα. Περνούσαν πολύ όμορφα με γέλια και χαρές μόνο που την απασχολούσε τι να έχει μέσα το κουτάκι. Ώσπου μια μέρα άνοιξε το κουτάκι με το κλειδί μόλις μια χαραμάδα και βγήκαν από μέσα όλα τα δεινά, αρρώστιες, κακίες, συμφορές. Τελευταία βγήκε η ελπίδα που την είχε κλείσει ο Ήφαιστος στον πάτο του κουτιού. Χάρη στην ελπίδα αντέχει ο κόσμος τα βάσανα και τις συμφορές. «Ο μύθος του Κένταυρου Χείρωνα». ο Χείρωνας ήταν γιος του Κρόνου. Αγαπούσε το δίκαιο κι έγινε ο καλύτερος δάσκαλος του κόσμου. Μαθητές του ήταν ο Αχιλλέας, ο Ιάσωνας και ο Ακταίονας. Πολλά πολλά χρόνια αργότερα ο Χείρωνας πέθανε κι ας ήταν αθάνατος. Είχε αγαπήσει και παντρευτεί τη νύμφη Χαρικλώ που είχε θυσιάσει τη μισή της αθανασίας για τον γιο της Τειρεσία. Ζήσανε μαζί πολλά χρόνια. Όταν η μισή αθανασία έφτασε στο τέλος της και ο θάνατος ήρθε να πάρει τη Χαρικλώ πήγε κι εκείνος μαζί με τη θέλησή του γιατί πίστευε ότι αυτός είναι ο νόμος της αγάπης. «Ο μύθος του Πρωτέα»: Στην αρχή του κόσμου τίποτα δεν ήταν όπως φαινόταν. Οι μεταμορφώσεις ήταν πολύ συνηθισμένο φαινόμενο. Π.χ. Ένας ταύρος μπορεί να ήταν ο Δίας μεταμορφωμένος. Πρώτος και καλύτερος στις μεταμορφώσεις ήταν ο

Πρωτέας. Γυρνούσε παντού μεταμορφωμένος και γνώριζε τα πάντα αλλά κρατούσε μυστικά όσα γνώριζε. Όταν ο Μενέλαος είχε παγιδευτεί σ' ένα νησάκι κάτω από την Κρήτη η κόρη του Πρωτέα η Ειδοθέα του έδωσε τομάρια από φώκιες γι αυτόν και τους συντρόφους του και μασκαρεμένοι σε φώκιες πήγαν στη σπηλιά που ξεκουραζόταν ο Πρωτέας. Τον κράτησαν σφιχτά για πολλή ώρα χωρίς να φοβηθούν από τις μεταμορφώσεις του και τους είπε όλα όσα ήξερε. Τι απέγινε ο Οδυσσέας, που έκρυβαν οι θεοί την Ωραία Ελένη, ποια ρότα έπρεπε να ακολουθήσουν για να γυρίσουν στην πατρίδα τους. Κι έτσι σώθηκαν.

10. *Τα πορτρέτα του Φαγιούμ και η μυστηριώδης Μις Τζούλια*: Ένα μυθιστόρημα με ηρωίδα ένα κορίτσι και τη μις Τζούλια που επινοεί ιστορίες εμπνευσμένες από τα πορτρέτα που ανακαλύφθηκαν πριν χρόνια στο Φαγιούμ της Αιγύπτου. Η Αλέκα είναι ένα κορίτσι που μένει με τους γονείς της και την αδερφή της σ' ένα όμορφο σπίτι στο Φαγιούμ. Καλύτερός της φίλος είναι ο Καρίμ, ένα ντόπιο φτωχό αγόρι, τρία χρόνια μεγαλύτερός της. Στις περιπλανήσεις τους γνωρίζουν τη Μις Τζούλια, μια λεπτή γυναίκα με άσπρα μαλλιά που μένει μόνη της σ' ένα σπιτάκι κι όλοι τη θεωρούν μάγισσα. Κάθε βράδυ τα δυο παιδιά πηγαίνουν κρυφά στο σπίτι της κι εκείνη τους δείχνει ένα ένα τα πορτρέτα του Φαγιούμ που έχει κρεμασμένα στον τοίχο της και τους λέει την ιστορία τους. Πρόκειται για πορτρέτα που ζωγράφιζαν για να εξασφαλίσουν την αιώνια ζωή στους ανθρώπους που πέθαιναν, άντρες, γυναίκες, παιδιά. Πριν φύγει η Αλέκα για την Ελλάδα η Μις Τζούλια της χαρίζει ένα πορτρέτο. Χρόνια μετά η Αλέκα γυρίζει στο Φαγιούμ όπου συναντά τον Καρίμ.

11. *Πηνελόπη Δέλτα – η ζωή της σαν παραμύθι*: Μυθιστορηματική βιογραφία για τη ζωή και το έργο της Πηνελόπης Δέλτα. Γεννήθηκε το 1874 και ήταν το τρίτο παιδί της Βιργινίας Χωρεμή και του Εμμανουήλ Μπενάκη. Μεγάλωσε με Εγγλέζες παραμάνες και δεν πήρε την αγάπη και την προσοχή που αναζητούσε. Η ανατροφή ήταν τότε αυστηρή με τιμωρίες και ξύλο. Δεκατεσσάρων χρονών ανακάλυψε την «αλήθεια της ζωής» στα εξωσχολικά βιβλία. Αρχισε να της γεννιέται η επιθυμία να γίνει συγγραφέας. Το Δεκέμβριο του 1895, παντρεύεται τον Στέφανο Δέλτα, γεννά τρεις κόρες ζει όμως σε μια νωχελική μελαγχολία, που προσπαθεί να ξεορκίσει κρατώντας ημερολόγιο. Το 1905, γνωρίζει τον Ίωνα Δραγούμη και μεταμορφώνεται. Αρχίζει να διαβάζει συστηματικά ιστορία και το 1909, αρχίζει να γράφει για παιδιά για να τους μιλήσει για την αγάπη για την πατρίδα αληθινά, ξεκάθαρα χωρίς μεροληψίες. Το 1925, αρρωσταίνει από νευρολογική ασθένεια. Δηλητηριάζεται και

πεθαίνει στις 2 Μαΐου του 1941. Άφησε κληρονομιά τα βιβλία της που διαβάζονται μέχρι και σήμερα.

12. *Ένας δεινόσαυρος στο μπαλκόνι μου*: Οδηγός για τα σημαντικά μνημεία της πόλης της Θεσσαλονίκης με ξεναγό ένα παιδί κι έναν δεινόσαυρο. Από ένα αυγό που βρισκόταν θαμμένο στη γη πολλούς αιώνες βγαίνει ένα δεινοσαυράκι. Είναι Αύγουστος και βρίσκεται στο Χορτιάτη. Μέσα σε 5 ώρες γίνεται κανονικός δεινόσαυρος με 15 μέτρα ύψος και 15 τόνους βάρος. Κατηφορίζει προς τη Θεσσαλονίκη όπου περνά την Πορτάρα, μία από τις εισόδους της πόλης κι εκεί βλέπει τον Γιάννη στο μπαλκόνι του σπιτιού του. Ο Γιάννης σκαρφαλώνει στην πλάτη του Σαύρου και περιπλανιούνται στην πόλη. Επισκέπτονται την καμάρα, το γλυπτό του Ζογγολόπουλου, το πλατάνι της πλατείας Ναυαρίνου, το καμπαναριό της Αγιά –Σοφιάς, τους τρούλους από το Μπεζεστένι και το ρεστοράν «Όλυμπος - Νάουσα». Στο τέλος, ο Σαύρος απομακρύνεται προς τη θάλασσα κι ο Γιάννης μένει να τον κοιτάζει. Ώσπου ξυπνά από τη φωνή της μαμάς του και καταλαβαίνει ότι όλα αυτά ήταν ένα όνειρο.

13. *Στο πάρκο με τα ζώα*: Παρουσίαση 15 έργων τέχνης με θέμα τα ζώα από γνωστούς Έλληνες εικαστικούς με κείμενα της Άλκηστης Χαλκιά εμπνευσμένα από τα έργα. Τέσσερις πεταλούδες με πολύχρωμα φτερά σ' έναν κήπο λαβύρινθο, έργο του Ακριθάκη το 1969. Δύο μαύρα αλογάκια σε κόκκινο φόντο χωρίς τις αλογίστιες τους λεπτομέρειες, ζωγραφισμένα από τον Γαϊτή το 1963. Μαύροι λύκοι να τρέχουν στο χιόνι, έργο με λάδι σε μουσαμά της Μανταλίνας Ψωμά, το 1998. Κατσίκες να τρώνε χορταράκι, στο έργο του Τηλέμαχου Κάνθου *Γυναίκα με τις αίγες στην κίτρινη φράχτη*, το 1965. Ένα μικρό αρνί φωτογραφική εκτύπωση σε μουσαμά φωτιζόμενο με λαμπτήρα φθορίου, έργο του Γιώργου Λάππα το 2003. Ένα φίδι στο σύνθετο έργο του Αλέκου Φασιανού *Περίφραξη με χαρταετό*, που είναι συνδυασμός φωτογραφίας – ζωγραφικής. Τρία ζώα ζωγραφισμένα με χρωματιστά μολύβια έργο του Χατζηκυριάκου - Γκίκα. Ένας παπαγάλος που στον ώμο του στέκεται ένας μικρός πειρατής φτιαγμένο από τον Διονύση Καβαλλιεράτο συνδυασμός κεραμικού και ξύλου. Ένα μυρμήγκι στο έργο του Γαϊτή *Χωρίς τίτλο*. Ένας γορίλας κι ένα παιδί στο έργο της Ντιάννας Μαγκανιά *Το σπίτι των πιθήκων*, το 2003. Ένας σκύλος από αλουμίνιο και πλαστικό, έργο του Γιώργου Λάππα το 2003. *Η κυρία στον κήπο με το σκύλο της* έργο του Ιάκωβου Ρίζου περίπου το 1885. Αιγοπρόβατα που βόσκουν κι ανάμεσά τους οι βοσκοί με τις φουστανέλες τους στο έργο *Η Αγία Άννα της Χαλκίδας* του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ το 1927. Προβατάκια στην ακροθαλασσιά σε μια

ασπρόμαυρη φωτογραφία του Νίκου Μάρκου το 1997 και τέλος ένας γάιδαρος έργο του Αλέξανδρου Ψυχούλη με τίτλο *Μικρά ψέματα*. φτιαγμένο με ακρυλικό και δερματίνη.

14. *Ένα κορίτσι φτερουγίζει στον Κεραμεικό*: Φανταστική ιστορία με ηρωίδα τη Μύρτιδα. Όταν βρέθηκε ένα καλοδιατηρημένο κρανίο ενός εντεκάχρονου κοριτσιού που πέθανε στο λοιμό της Αθήνας οι επιστήμονες το «ζωντάνεψαν» με τη βοήθεια της τεχνολογίας και του έδωσαν το όνομα Μύρτις. Ο συγγραφέας φαντάζεται ότι η Μύρτις ζει στον Κεραμεικό, πηγαίνει στο εργαστήριο του πατέρα της που είναι κεραμοπλάστης, παίζει με τις φίλες της, ερωτεύεται. Όσπου ξεσπά ο πόλεμος με τους Σπαρτιάτες, κι η Μύρτις δεν γελά όπως παλιά. Κλείνεται στο σπίτι της όπως και όλοι από το φόβο για το λοιμό. Ονειρεύεται ότι όλα έχουν τελειώσει και φτερουγίζει χαρούμενη στον Κεραμεικό.

15. *Ιστορίες που τις είπε η θάλασσα*: Τέσσερις ιστορίες από την Αρχαία Ελλάδα. Η πρώτη ιστορία αναφέρεται στον Ηρόδοτο. Ο Ηρόδοτος γεννήθηκε δίπλα στη θάλασσα. Ο πατέρας του ήταν πλούσιος έμπορος από την Αλικαρνασσό. Όταν έφτανε καράβι στο λιμάνι ο μικρός Ηρόδοτος πήγαινε για ν' ακούσει ιστορίες από τους ναυτικούς, πιο πολύ όμως του άρεσε να τις διηγείται ο ίδιος στα άλλα παιδιά. Λαχταρούσε να μάθει την Ιστορία του κόσμου. Ταξίδεψε πολύ, άκουσε και είπε πολλές ιστορίες κι όταν άσπρισαν τα μαλλιά του το πήρε απόφαση ότι μία και μοναδική ιστορία δεν υπάρχει. Δεν έγραψε την ιστορία του κόσμου. Έφτιαξε όμως τον Χάρτη του κόσμου. Η δεύτερη ιστορία είναι η Κάθοδος των Μυρίων. Ο Ξενοφώντας γεννήθηκε στην Αθήνα και κατέληξε μισθοφόρος στον στρατό του πέρση βασιλιά Κύρου. Ξεκίνησε με άλλους μισθοφόρους από τις ακτές της Μικρασίας κι όταν συνάντησαν το στρατό του Αρταξέρξη πολέμησαν, βγήκαν νικητές ο Κύρος όμως σκοτώθηκε. Έτσι βρέθηκαν χωρίς αρχηγό, χωρίς εφόδια στα βουνά της Ασίας. Περιπατούσαν ακατάπαυστα ώσπου έφτασαν στη θάλασσα. Ο Ξενοφώντας έγραψε ο ίδιος αυτή την ιστορία. Η τρίτη ιστορία αναφέρεται στον Αριστοτέλη και στην περιέργειά του. Ήθελε όλα να τα μάθει κι έκανε χιλιάδες ερωτήσεις. Μεγαλώνοντας μεγάλωνε και η περιέργεια του και ρωτούσε κι άλλα που δεν τα ήξερε κανείς πριν από αυτόν. Ήταν μαθητής του Πλάτωνα και δάσκαλος του μεγάλου Αλεξάνδρου κι έγινε ο πιο διάσημος πάνσοφος της Ιστορίας. Η τελευταία ιστορία είναι η πολιορκία της Τύρου. Ο μέγας Αλέξανδρος μπήκε στη Φοινίκη. Μία μία οι πόλεις παραδίδονταν εκτός από την Τύρο. Η πόλη ήταν χτισμένη σε νησί με γύρω γύρω τείχη. Στην αρχή προσπάθησε να κάνει τη θάλασσα στεριά αλλά δε

γινόταν. Ύστερα ζήτησε καράβια. Ούτε έτσι όμως είχε αποτέλεσμα. Στο τέλος ζήτησε να του φτιάξουν ένα γυάλινο βαρέλι. Γύρισε γύρω γύρω ώσπου βρήκε το αδύνατο σημείο του τείχους. Τότε έδωσε εντολή να σκάψουν σ' αυτό το σημείο και το τείχος γκρεμίστηκε. Η Τύρος έπεσε σε λίγες μέρες.

16. *Ένα βιολί διηγείται:* Οδηγός μουσικών οργάνων με αφηγητή ένα βιολί που βρίσκεται στο μουσείο λαϊκών μουσικών οργάνων Φοίβου Ανωγειαννάκη. Μέσα από τις διηγήσεις του βιολιού γνωρίζουμε κι πολλά μουσικά όργανα. Τα αερόφωνα, όπως το κλαρίνο, τον ζουρνά, τη φλογέρα, το σουραύλι, την τσαμπούνα, την γκάιντα και την μαντούρα, τα χορδόφωνα όπως το λαούτο, το μπουζούκι, το μπαγλαμά, τη λύρα, το κανονάκι και τα μεμβρανόφωνα όπως το νταούλι, το ντέφι, και το τουμπελέκι. Γνωρίζουμε πως διασκεδάζαν οι άνθρωποι στα πανηγύρια σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας καθώς και σε τοπικά έθιμα όπως οι Μπούλες στη Νάουσα, οι Κουδουνάτοι στη Λέσβο, οι Γέροι στην Σκύρο. Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι το φωτογραφικό υλικό και το cd που συνοδεύει το βιβλίο.

17. *Γίνε πράκτορας του πλανήτη:* Φανταστική ιστορία που θίγει το οικολογικό ζήτημα. Από την πρώτη σελίδα το βιβλίο αυτό απευθύνεται στον αναγνώστη που του προτείνει να γίνει μυστικός πράκτορας για να σώσει τον πλανήτη. Η πρώτη αποστολή σχετίζεται με το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Η σπατάλη ενέργειας οδηγεί σε υπερθέρμανση του πλανήτη που προκαλεί αλλαγές στο κλίμα. Βοηθός σ' αυτή την αποστολή είναι η Ανίτα από το Μπαγκλαντές. Η δεύτερη αποστολή έχει σχέση με το νερό και πόσο πραγματικά χρειαζόμαστε. Βοηθός είναι ο Ιάσοντας από την Ελλάδα. Η τρίτη αποστολή αναφέρεται στα σκουπίδια. Οι χωματερές έχουν γεμίσει το πρόβλημα της μόλυνσης των θαλασσών συνεχώς μεγαλώνει. Βοηθός είναι ο Μπεν από την Αμερική. Τελευταία αποστολή σχετίζεται πάλι με τα σκουπίδια, αυτή τη φορά με τα οργανικά απορρίμματα και τη δυνατότητα κομποστοποίησής τους. Βοηθός είναι η Μαρί-Λουίζ από την Γαλλία. Για κάθε πρόβλημα προτείνονται πρακτικές λύσεις και στο τέλος απονέμεται το πιστοποιητικό πράκτορα.

18. *Στη μάχη του Μαραθώνα:* Η μάχη του Μαραθώνα σε μορφή κόμιξ. Όταν επαναστάτησαν οι πόλεις της Ιωνίας οι Αθηναίοι έστειλαν στρατό για να βοηθήσουν και ο Δαρείος για να τους εκδικηθεί και για να επεκτείνει την αυτοκρατορία του επιτέθηκε στους Αθηναίους. Ο Μιλτιάδης ανακοινώνει γενική επιστράτευση. Οι Αθηναίοι φτάνουν στο Μαραθώνα και ο Μιλτιάδης προτείνει να αδυνατίσουν το κέντρο και να ενισχύσουν τα πλάγια ώστε να περικυκλώσουν το κέντρο των Περσών. Έτσι και γίνεται. Οι Πέρσες υποχωρούν και φεύγουν με τα καράβια τους για την

Αθήνα. Οι Αθηναίοι γυρίζουν τρέχοντας από το Μαραθώνα και οι Πέρσες επιστρέφουν νικημένοι στην Περσία.